

SÉD 41.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

VIII. évfolyam, 2022. 6. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2022. 6. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János,
Gopcsa Katalin, Grászli Bernadett,
Pátkai Ádám Sándor

E szám szerkesztője:
Géczy János

Szerkesztőségi titkár:
Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:
Vonderviszné Kapor Ágnes

Korrektor:
Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter
Tördelés: Dénes Tamás

Felelős kiadó:
Gelencsér András rektor
Kiadja a Pannon Egyetem

E-mail:
seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú
Város Önkormányzata
és a Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa program
támogatásából

Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa

Folyóiratunk elektronikus formában
elérhető az alábbi címen:
<https://epa.oszk.hu/03500/03506>

SZÁMUNK SZERZŐI

Asztalos István *középiskolai tanár*

Bolla Milán *hegedűművész, rádiós szerkesztő-
műsorvezető*

Can Togay *író, filmrendező*

Csányi Vilmos *etológus, író*

Dallos Zsuzsa *újságíró*

Éltető Erzsébet *kulturális szervező*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Fürj Katalin *középiskolai tanár*

Géczy János *író, képzőművész*

Grászli Bernadett *művészettörténész, Művészetek
Háza Veszprém igazgatója*

Hegyeshalmi László *képzőművész*

Herth Viktória *művészettörténész*

Kanyár Erika *középiskolai tanár, közíró*

Kilián László *író, szerkesztő*

Kondor Edit *művészettörténész*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Kovács Gáborján *művelődéstörténész*

Kóródy László *gyűjteménykezelő*

Kövesdi Mónika *művészettörténész*

Kubassek János *geológus, múzeumi igazgató*

Küssel Claudia *fotós, képzőművész*

László Péter *művészettörténész*

Maróti Blanka *középiskolai tanuló*

Molnár Erzsébet *előadóművész*

Naszer Tamara *csellista*

Nyakas Krisztián *zenész*

Órsi Ágnes *újságíró*

Péterváry-Szanyi Brigitta *régész muzeológus,
igazgató*

Praznovszky Mihály *irodalomtörténész*

Sipos Anna *művészettörténész*

Takács Miklós *egyetemi tanár*

Tevesz Mária *művészettörténész muzeológus*

Törő Balázs *néprajzos, muzeológus*

Urbán Ágnes *művészettörténész*

Vonderviszné Kapor Ágnes *középiskolai
magyartanár, művészettörténész*

Wehner Tibor *író, művészettörténész*

2 Vonderviszné Kapor Ágnes
Nosztalgia, szükséglet, cselekvés
Performansz. EX Symposium 109.

3 Tevesz Mária
Fellner Jakab 300

6 Kövesdi Mónika
Fellner Jakab utazásai

8 Asztalos István
Nadrágba bújt musical
Jávori Ferenc – Müller Péter Sziámi – Kállai István és Gábor:
LéviStory. Klezmer musical. Rendező: Kerényi Miklós Gábor.
Veszprémi Petőfi Színház, 2022. szeptember 30.

9 Dallos Zsuzsa
Élet ez így? – avagy mire elég nyolcvan vödör levegő
Lezsák Sándor: *Nyolcvan vödör levegő. Rendező: Oberfrank Pál.*
Veszprémi Petőfi Színház, Latinovits–Bujtor Játékszín. Bemutató:
2022. október 8.

9 Géczy János
Parfüméria
László Miklós: *Illatszertár. Rendező: Balázs Péter. Veszprémi
Petőfi Színház. Bemutató: 2022. november 4.*

10 Csányi Vilmos
Mítosz néhány felvonásban
László Miklós: *Illatszertár. Rendező: Balázs Péter. Veszprémi
Petőfi Színház. Bemutató: 2022. november 4.*

11 Asztalos István
Elég jó
*Hamupipóke. A Kabóca Bábszínház előadása. Író: Szántó Viktória,
rendező: Sramó Gábor. 2022. november 13.*

12 Wehner Tibor
A rend és a kaosz szobrai
*Kétpólusú világ. Diénes Attila szobrászművész kiállítása. Művésze-
tek Háza, Dubniczay-palota. 2022. október 15. – december 4.*

A borítóképen:
Kovács Endre alkotása

A hátsó belső borítón:
Étel és Irodalom (Czuczó Sándor,
Dragomán György, Ladányi
István, Saly Noémi).
Pannon Kultúrklub, Papírkutya.
2022. november 7.

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta
Veszprém, Egyetem utca 10.,
- Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata Polgármesteri Hivatala
Veszprém, Óváros tér 9.,
 - Hangvilla
Veszprém, Brusznay Árpád u. 2.,
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Veszprém, Komakút tér 3.,
 - Művészetek Háza
Veszprém, Vár utca 29.,
- Agóra Városi Művelődési Központ
Veszprém, Táborállás park 1.

Folyóiratunk minden páros
hónap első hetében jelenik meg.
Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- 14 Urbán Ágnes
Gondolatok filozófiáról és plasztikáról
Kétpólusú világ. Diénes Attila szobrászművész kiállítása. Művészetek Háza, Dubniczay-palota. 2022. október 15. – december 4.
- 15 Can Togay
Megnyitás
Úton levés. Kiállítás Kovács Endre fotóművész kísérleti alkotásaiból. Kurátor: Áfrány Gábor. Csikász Galéria. 2022. október 29. – december 11.
- 19 Kondor Edit
Konstellációk
Kortárs kerámiakiállítás. Berkes Anna Csenge, Kontor Enikő, Lantos Tímea, Pattantyús Orsolya, Ruzicska Tünde, Szabó Ádám Csaba művei. Művészetek Háza, Dubniczay-palota. 2022. szeptember 24. – november 27.
- 20 Törő Balázs
Évszámos kályhacsempe a föld alól
- 21 Kóródy László
A Tegulariumról
Tegularium. Kulturális Örökség Napjai. 2022. szeptember 17–18.
- 21 Péterváry-Szanyi Brigitta
A kékfestőnő
Szilágyi Erzsébet képzőművész-képfestő kiállítása a Pannon Egyetem aulájában. 2022. október 19. – november 2.
- 22 Hegyeshalmi László
Arcpoétika
Dósa György kiállítása. Pannon Egyetem, aula. 2022. november 8–21.
- 23 Farkasné Molnár Csilla
Az arborétumváros
Strenner József: *Veszprémi fák és bokrok*, Séd-könyvek, 2. kötet. Könyvbemutató. A VKK Gyulafirátóti Művelődési Háza, 2022. október 10.
- 23 Herth Viktória
A Cholnoky testvérekről – Várpalotán
Cholnoky Viktor: *A sekrestyés*; Cholnoky Jenő: *Önéletrajz*; Cholnoky László: *Fekete szárnyak*. Kalligram Könyvkiadó. Könyvbemutató. Várpalota, Krúdy Gyula Városi Könyvtár, 2022. november 21.
- 24 Kubassek János
„...ismét keresztetkék egymást leveleink”
Id. Lóczy Lajos levelei Laczkó Dezsőhöz 1894–1920. Összeállította: Rainer Pál és Katona Lajos. Laczkó Dezső Múzeum.
- 25 Takács Miklós
Megjelent
A Laczkó Dezső Múzeum Évkönyve 30. kötetéről.
- 25 Kanyár Erika
A küzdelem esztétikája
Péntek Imre: *Elpergő évek*. Kiadó: Művészetek Háza Veszprém, 2022.
- 26 Molnár Erzsébet
Himfy, a boldog, szerelmes honfi
Himfy, a kesergő-boldog, szerelmes honfi. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad verses estje. Agóra, 2022. november 16.
- 26 Praznovszky Mihály
Kisfaludy
Himfy, a kesergő-boldog, szerelmes honfi. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad verses estje. Agóra, 2022. november 16.
- 27 Őrsi Ágnes
Irodalmi geotúra
Irodalmi geotúra Cholnoky Jenő nyomán. Művészetek Háza – Veszprém–Balaton 2023 EKF program. Kolostorok és kertek völgye, jezsuita templom, Kiskuti csárda sétaút. 2022. november 12.
- 27 Kovács Gáborján
Minőségi giccs
Grecsó Krisztián – Hrutka Róbert: *Ajtók*. Hangvilla, 2022. október 8.
- 28 Kilián László
Örkényről odalökött stílusban
OdaLÖKött KÖLTészet (Slam Poetry Veszprém). Csendnapok. Művészetek Háza, Csikász Galéria. 2022. november 20.
- 28 Grászli Bernadett
Tangófüggők
Tarczy István és a Tango Misterio Veszprém Festészeti Project. Időszaki kiállítás. Balatonalmádi, Pannónia Kulturális Központ és Könyvtár. 2022. november 12. – december 19..
- 29 Claudia Küssel
Europe Archive
Thomas Mailaender és Erik Kessels. Balaton Eye – Artist in residence. VEB 2023, veszprémi bolhapiac, Házgyári úti lengyel piac. 2022. november 13..
- 29 Maróti Blanka
Filmklub-filing
XVIII. Pannonfiling Mozgóképes Találkozó. Hangvilla, Expresszó. 2022. november 13.
- 30 Naszer Tamara
Cselló, akadémia
- 30 Bolla Milán
A jelen zenészei
„A jövő zenészei Európában, Európa zenészei Veszprémben” – Fiatal tehetségek koncertje. Budapest, Magyar Zene Háza. 2022. november 3.
- 31 Kovács Attila
Áradó romantika
A Nemzeti Filharmonikus Zenekar és Olga Kern hangversenye. Vezényelt: Rajna Martin. Hangvilla, 2022. november 7.
- 32 Nyakas Krisztián
„A világ mint lehetőség integet”
A Pannon Kulturklub 2.0 záró rendezvénye a Papírkutyában. Zenés beszélgetés Vörös Eszterrel és Másik Jánossal. 2022. november 21.
- 34 László Péter
Paletták, avagy amikor egy sokat kallódott műtárgycsoport új életre kel
- 35 Sipos Anna
Ki volt Laura Turner?
Ki volt Laura Turner, Csikász Imre menyasszonya? László Péter előadása. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy-terem. 2022. szeptember 29.
- 38 Éltető Erzsébet
Kultúra, költészet, színház
Beszédes István vajdasági költő estje. Híd Összművészeti Minifesztivál. Hangvilla, 2022. november 8.
- 42 Fürj Katalin
Határainkon innen és túl
Híd Összművészeti Minifesztivál. Hangvilla, 2022. november 8–10.
- 44 Kő Pál szobrászművész levele Géczy Jánoshoz

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

Fellner Jakab születésének 300. évfordulója alkalmából került megrendezésre Veszprémben szeptember végén az a vándorkiállítás, amelyet Tata városa és a tatai Kuny Domokos Múzeum indított útjára az emlékévi programjának keretében.

Fellner Jakab 300

A 11 illusztrált tablóból álló kollekció, amelynek a veszprémi Városháza aulája adott otthont, bemutatta a tatai építőmester életművének jelentős állomásait, fő műveit. Veszprém városa nemcsak befogadta ezt az értékes anyagot, hanem a Laczkó Dezső Múzeum közreműködésével ki is egészítette azt öt újabb molinóval, amelyek Fellner veszprémi épületeit szemléltették. A neves mester ugyanis Tatához, Pápához, Egerhez hasonlóan Veszprémben is meghatározó módon formálta a városképet, mégpedig – mivel munkái mind a várnegyedben találhatóak – ennek a műemléki szempontból kiemelkedő területnek az arculatát.

Szerencsés volt a helyzet az illusztrációkat illetően is, mivel a Fellner-kutató Révhelyi Elemérnek a tatai múzeumban őrzött hagyatéka közel kétszáz, veszprémi Fellner-épületekről készített fotográfiát őriz. Különleges értékük, hogy a hazai barokk kor iránt érdeklődő művészettörténész a két világháború között, illetve az 1950-es években készítette őket. Ahogy a jelentős fotógyűjteményből válogattak a tatai tablók, úgy a kiegészítő veszprémi molinók is követhették a meglévő kiállítási koncepciót. Az öt veszprémi molinó a Városháza előtt kültérben került kiállításra.

Veszprém több Fellnernek tulajdonított épülettel büszkélkedhet: ilyen a Püspöki Palota – amely nemcsak a városnak, hanem Fellner oeuvre-jének is egyik legjelentősebb alkotása, főműve –, valamint a hozzá tartozó Püspöki Alkalmazottak Háza, az úgynevezett Aggpapok Háza (mai Kisszeminárium), a Nagyszeminárium épülete és az úgynevezett Dravecz-ház. Nemcsak számszerűen jelentős az öt épület, de mivel mind egymás közelében találhatóak, erősítik a várnegyed homogén, késő barokk jellegét.

A korszakot, amelyben az épületek létrejöttek, a 18. század második felét kedvező történelmi időszak jellemzi: a török idők és a Rákóczi-szabadságharc háborús pusztításai után a békeidő, általános prosperitás, következésképpen az építkezési lendület időszaka érkezett el. Jellemző ez a század első felére, Padányi Bíró Márton püspök építkezéseire, és még inkább a század második felére. Fellner idejében Veszprémben a vár építkezései főként Koller Ignác püspök tízéves időszakához köthetők. A korábban épült kisebb házak helyén ekkor épülnek a nagyszabású rezidenciák, kanonoki paloták. Fellner pályáján pedig annak a periódusnak felel meg veszprémi foglalkoztatása, amikor már széles körben ismert és nagyon is keresett építőmesterré vált.

Veszprémi működése 1763-ban kezdődik. Az Esterházy család tatai építésére Koller Ignác püspök figyelmét valószínűleg Esterházy Károly egri püspök hívhatta fel, akinek a baumeister a szolgálatában állt. Őt tudósítja Balogh Ferenc, a tatai és gesztesi, valamint a pápai Esterházy-uradalmak jószágkormányzója a következőképpen 1763. június 14-én: „Sok a dolga a Jámbornak (Fellner), már a veszprémi püspök is bombardéozza pro residentia való projektumnak készítésére.” A két főrangú püspök, Koller Ignác és Esterházy Károly jól ismerhették egymást, mindketten ugyanazzal a római tapasztalattal rendelkeznek a Collegium Germanicum et Hungaricumban végzett tanulmányaik révén.

Lukcsics Pál és Pfeiffer János az 1933-ban Veszprémben megjelent *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában* című munkájában felveti, hogy az egri püspök figyelmét Fellnerre Koller Ignác testvére, Koller Ferenc kamarai tanácsos is felhívhatta, mivel Fellner a kamarai építkezéseknél már nevet szerzett magának. Fellner ekkor már megépítette sok más munkája mellett a móri Lamberg-kastélyt, és különösen a tatai vár építési terveivel irányította magára a figyelmet egészen Bécsig terjedően. 1763. július 18-án Koller püspök Tatára is benézett, hogy megtekintse az építkezéseket. Az említett szerzőpáros szerint itt kötötte meg a veszprémi püspök a szerződést Fellnerrel. A találkozón

A Püspöki Palota (Révhelyi Elemér felvételei, Kuny Domokos Múzeum, Tata)

A Püspöki Alkalmazottak Háza

valószínűleg megjelent Esterházy Károly püspök is. A tatai tervek megismerése után elragadtatással nyilatkozott Fellnerrel: „Magyarországban tatai Éppető mester hozzá fogható nincsen és Bécsben, vagyon-e? Kérdés.”

Lukcsics Pál és Pfeiffer János veszprémi munkájának a Fellner-kutatásban is nagy szerepe volt. Nekik köszönhetjük Fellner születési adatainak kiderítését, amit egészen 1933-ig homály fedett.

Az épületeket tekintve, a veszprémi Püspöki Palotát Fellner tervei alapján 1765 és 1776 között emelték. Az eredeti változat szerint a nagypréposti ház területét is magába foglalta volna az új, impozáns épület. Végül viszont meg kellett elégedni a mára megvalósult építmény méreteivel, amihez a tervezőnek szüksége volt a legoptimálisabb helykihasználásra. Alkalmazkodva környezetéhez, a szűk helyen a régi középkori palota lebontásával és a korábbi, szerényebb Ac nádor-féle püspöki lak befoglalásával U ala-

A Nagyszeminárium

A Dravec-ház kapuzata

kü, egyemeletes épületet alakított ki, a középtengelyt hangsúlyozva. Az itt megvalósított oszlopokra emelt erkélyes kocsifelhajtó már a tatai várpalota tervében is szerepelt. Völgy felőli homlokzatán, a várfal szélén szintén emeletes, árkádos terasz található, a közép- és sarokrizalitokat manzárdtető fedi. Megfigyelhetjük Fellner más épületein is előforduló stílusjegyeit: az élek tompításával visszametszett sarkokat, a hornyolt, befelé mélyedő, nagyméretű, kosárirves ajtónyílást, a földszinti falfelületek és az épületszegélyek (lizénák) emeleteket átfogó vízszintes sávozását (fugázását), a szegmensíves ablaknyílásokat, tört vonalú szemöldökpárkányokat. A súlyos barokk elemek helyett itt annak késői, könnyedebb, rokokó motívumokat alkalmazó megfelelőit látjuk a kortárs francia építészet jellegzetességeivel együtt.

Fellner a klasszicizáló késő barokk, a copf stílus képviselője, a várban található többi épülete továbbmegy az egyszerűsödés útján, természetesen mindig az épület funkciójához alkalmazkodva. A Püspöki Palotához tartozik a tőle délre található Püspöki Alkalmazottak Háza, amely a püspökség hivatalnokainak ad otthont. 1775 és 1778 között épült. Egyszerű, díszítetlen felületei ellentmondanak a Püspöki Palota virágfüzérés, rokokó ornamentikájának. Egyemeletes, középrizalittal enyhén előrelépő homlokzatának jellegzetessége a főpárkánya alatt az ablaktengelyeknek megfelelően sorakozó, megtört szegéllyel díszített padlásnyílások sora.

Nemeskéri Kiss Pál veszprémi nagyprépost részére tervezte Fellner az 1770 és 1778 között épült úgynevezett Aggypapok Házát. Az építető először a piarista gimnázium szerényebb anyagi forrásokkal rendelkező ifjainak elszállásolására szánva vett meg két házat a mai piarista templommal szemben, és ott helyezte el a diákokat, majd a házak helyén új épületet építtetett. Tervéhez megnyerte Koller Ignác püspök támogatását is. Fellner ebben az esetben is U alaprajzú épületet tervezett, ezúttal belső udvarral, amelyet az utca felé falazott kapu zár le három bejárattal. Az építkezés során Kiss Pálnak többször kellett kölcsönt, illetve segílyt kérnie, és alapítványi forrás híján maga javasolta, hogy a kollégiumot az egyházmegye idős papjainak szenteljék. Ennek az eseménynek az évszámát, az 1778-as évet rejti a belső kapu timpanonja kronosztikon formájában. Az utca felé egyemeletes épület hátsó, völgy felé néző homlokzata háromszintes, az emeleteket itt is a saroklizénák sávozása fogja össze.

Fellner Jakab tervei alapján készült el a papnevelő intézet, az úgynevezett Nagyszeminárium épülete 1773 és 1782 között. Építését Koller Ignác püspök határozta el, de halála miatt csak az építkezés előkészítéséig jutott, azt a végrendeletében hagyományozott összegből fejezték be. Nagy szükség volt az épületre, mert az intézmény állandó hely híján ideiglenesen átengedett püspöki ingatlanokban kapott korábban elhelyezést. Fellner ismét U alaprajzú épületet tervezett, mivel itt is egy korábbi épületet, a Lenthly-féle házat (Lenthly István kanonok) kellett az újba befoglalnia. Az 1775-ben elkészült déli szárnyban meg is kezdődött az oktatás, a teljes épület viszont csak Fellner halála után készült el. 1933-ban az eredetileg kétszintes épületre Linczmayer György veszprémi építész (az Árpád-házi Boldog Margit-templom építője) egy újabb szintet emelt, és barokkos díszítványokkal látta azt el. A belső udvart létrehozó és az utca felé lezáró kapuzat 1938-ból származik.

A Nagyszeminárium épületével szemben 1769 és 1775 között épült az úgynevezett Dravec-ház Dravec József kanonok megbízásából. Ebben az esetben is egy korábban itt álló épületet, a Babocsay-házat kellett az új, reprezentatív építménybe belefoglalni alapfalaival, pincéjével együtt. Fellnerre vall az egyemeletes, szimmetrikus épületen a kosárirves kapunyílás sugaras sávozású fülkéje, a homlokzat földszinti részének fugázása.

Az áttekintésből is látszik, hogy Fellnernek általában egy már meglévő épületet kellett gazdasági megfontolásokból részben megőrizni és felhasználni a pompásabb, nagyszabásúbb tervek érdekében. Az eljárás tükrözi az építkezési lázat, amelynek során gyakori volt a tulajdonosváltás az egyházi ingatlanok javára. Ennek az építkezési lendületnek az eredményeként születhetett meg a várnegyedben egy új egyházi, püspöki központ, amelynek kiépülésében Fellnernek meghatározó szerepe volt.

Tevesz Mária

Fellner Jakab utazásai

A 18. század a nagy kíváncsiság kora, amelyben a világ megismerése és meghódítása érdekében tett utazás a tanulás fontos eszköze volt. Nemcsak arisztokrata ifjak, de mesterek és művészek is vándorbotot fogtak, hogy tapasztalatokat gyűjtsenek, vagy éppen hogy jobban boldoguljanak.

A nagy vándorlás egyik iránya kétségkívül a töröktől visszahódított Magyarország területére mutatott, ahol szükség volt mesterekre, de új adminisztrációra, új hivatali épületekre is, s ahol az új birtokok számtalan építési feladatot kínáltak. Uradalmi központok, püspöki székhelyek épültek ki, és ezekkel összefüggésben megjelent a várostervezés fogalma is.

Fellner Jakab kőműveslegény első utazása morvaországi szülővárosából, Nikolsburgból az újjáépülő Magyarország felé vezetett. Itt aztán a kamara építkezéseinek meg tudta mutatni tehetségét, és Tatára már pallérként került. 1748-ban, 26 évesen tette le a céhmesteri vizsgát, ettől kezdve önálló vállalkozóként vállalt munkát a vármegyénél, illetve a tatai uraságnál, Esterházy Józsefnél, mígnem uradalmi építőmester („Baumeister”), majd építész („Architekt”) lett, elnyerve a nemesi rangot is. Utazásai eközben tovább folytatódtak, annak ellenére, hogy Tatán meg is nősült, s

ettől kezdve családja ide kötötte. Ha további utazásait szeretnénk követni, akkor el kell képzelnünk a kiterjedt Esterházy-birtokok térképét: elsősorban ezen a területen épültek fel az általa tervezett egyszerűbb gazdasági épületek, lakóházak, majd a nagyobb, jelentősebb épületek, kastélyok és templomok is. A helyszín megtekintésénél, az alapok kitűzésénél, az építkezés előrehaladtával nyilvánvalóan meg kellett jelennie a Pozsony melletti Cseklész kastélyánál ugyanúgy, mint a pápai plébániatemplom vagy az egri püspöki palota és líceum munkálatainál. A tatai uraság egyik testvéröccse Esterházy Ferenc főkancellár, másik testvéröccse Esterházy Károly egri püspök volt, a 18. század második felének nagy egyéniségei, nagy építetői.

Az első komoly tervezői siker a tatai vár barokk kastélyvá való átépítési tervének köszönhető. A tervekkel Fellner Bécsbe utazott, ott mutatta be Esterházy Miklós grófnak. Ettől kezdve

vált neve ismertté, ettől kezdve lett valóban keresett mester. Hogy vezérfonalunkat kövessük: ettől kezdve még többet utazott. Élete során mintegy 200 épület tervét készítette, ezek között híd, sörház, malomépület és plébánia ugyanúgy szerepelt, mint falusi templom és vidéki kastély. A tatai plébániatemplom is az ő nevéhez fűződik, miután 1761-ben az Anton Pilgram által tervezett templom építésének ügyét átvette. A hosszan elhúzódó építkezés 1778. november 12-én jutott odáig, hogy meg tudták tartani az első szentmisét, amelyen Fellner is részt vett, a feljegyzések szerint örömkönnnyeket hullatott. Két esztendő múlva itt ért véget az utazása; e templom kriptájában temették el.

Ma, amikor szintén egy meglehetősen kíváncsi korban élünk, el sem tudjuk képzelni azt, hogy 1780-tól egészen 1908-ig az építőmester, Fellner Jakab nevét homály borította, fel sem merült a kérdés, hogy ki lehet ezeknek a jól megépített, jellegzetesen késő barokk épületeknek a mestere, és vajon milyen életút rejtőzik a név mögött. A két világháború közt lendületet vevő barokk-kutatásnak és a feléledő tudományos érdeklődésnek köszönhetően tárta fel Fellner életrajzi adatait és rekonstruálta tevékenységét elsőként két veszprémi tudós, Lukcsics Pál és Pfeiffer János *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában* című nagyszerű munkájukban (1933). Ezek szerint Fellner léptei Veszprémbe is elvezettek; részt vállalt az újjáépülő püspöki központ épületeinek tervezésében? Valóban, Koller Ignác püspök megbízására a vár legkarakteresebb épületeit éppen ő, az Esterházyaknak elkötelezett, tevékeny életű építőmester tervezte. A következő kutató, aki szinte egész életművét Fellner Jakab munkásságának szentelte, Révhelyi Elemér. Tatára került értékes fotó- és dokumentumhagyatékára alapozva az idei évben a tatai Kuny Domokos Múzeum emlékkiállítását, vándorkiállítást rendezett, és a Tata városa által meghirdetett emlékévi rendezvényeként konferenciasorozatot szervezett.

A Nagyszeminárium (Révhelyi Elemér felvételei, Kuny Domokos Múzeum, Tata)

Vörös Hajnalka levéltáros (jelenleg az Európa Kulturális Fővárosa projekt egyik vezetője) tartott előadást a konferencián. Az ő prezentációja, csakúgy, mint Koppány András régész, műemléki kutató (Magyar Építészeti Múzeum) előadása a veszprémi vár 18. századi teljes, a barokk várostervezésnek alárendelt átalakítását tekintette kiindulópontnak. Ennek során az új Püspöki Palota előtt teret nyitottak, az új térfalat kanonoki házak és a püspöki központot kiszolgáló épületek szegélyezték. Koppány András, úgy is, mint az új veszprémi műemléki topográfia szerkesztője, a barokk épületek és a táj, a környezet összefüggéseiről beszélt. Mezei Zsolt történész, könyvtáros (jelenleg Vaszar polgármestere) előadásában a hangsúlyt a fellneri életmű pápai épületeinek bemutatására helyezte. Pápa, mint Esterházy Károly püspök családi birtoka, Fellner munkásságának egyik legfontosabb helyszíne volt. Nagy érdeklődés fogadta Szentkúti Viktor építész-tervező előadását is. Ő jelenleg a veszprémi várban zajló felújításban vesz részt mint a Püspöki Palota épületegyüttesének és a Nagyszeminárium épülettömbjének vezető tervezője. Bemutatta a felújítás látványterveit, alaprajzokban a tervezett tartalomra és használatra vonatkozó elképzeléseket. Terveiben a barokk karakter megőrzésére és visszaadására kerül a hangsúly, így nyílik majd meg például a Nagyszeminárium eredetileg U alaprajzú épületének előtere, és kerül visszabontásra a 20. században készült felső emelet.

Fellner Jakab léptei így kanyarodnak vissza majd' 300 év múltán Veszprémbe. Rá emlékeztünk, róla beszéltünk, és az ő épületei születnek újjá itt éppen ezekben a pillanatokban.

Kövesdi Mónika

Az Aggpapok Háza

A négy konferencia célja az volt, hogy összefoglalja Fellner Jakab életművére, korára, a 18. század építőtevékenységére vonatkozó tudásunkat, és kimozdítsa a holtpontról a Révhelyi halálával megszakadt Fellner-kutatást. Felmérve a fellneri életmű jelentőségét, és ismerve itteni vonatkozásait, az utolsó konferenciának Veszprém adott otthont. Az előadások a lehető legautentikusabb helyszínen, a Veszprémi Akadémiai Bizottság székházában hangzottak el. Nagy valószínűséggel ezt az épületet is Fellner Jakab tervezte Dravecz József örkanonok számára. Az emeletes kanonoki palota építéstörténetéről és az építető személyéről Márkusné

Dravecz kanonok címere a ház homlokzatán

Nadrágba bújt musical

Jávori Ferenc – Müller Péter Sziámi – Kállai István és Gábor: *LéviStory*. Klezmer musical.
Rendező: Kerényi Miklós Gábor. Veszprémi Petőfi Színház, 2022. szeptember 30.

Aki utazott már haza – hajdan! – az Ecserin frissen zsákmányolt Levi's farmerrel a hóna alatt, az ismeri a diadalmos érzést. Részévé válni a boldog keveseknek, a mítosznak, a ráébredésnek, hogy az elnyúlhatetlen nadrág egy csapásra feltette a szerencsés nyertest a lányok és az utcán cirkáló rendőri közegek képernyőjére.

Tragédiák hető könnyésége

próza emlékeztető. Dics László-Némó István: *Tragédiák*. Gyöngy: Horváth Péter: *Világok Európában*. R.: Vándor László, szeptember 23. Vinnai Sándor: *Kálvária*. R.: Tóth Gábor, szeptember 23. Pálfi Sándor, 2022. szeptember 23.

Séd, 2022. 5. sz., 31. old.

„Az írás nem okozója a gyötremnek, hanem gyötrelomből születik”

William Goldhamer: *Ferítő – prózafelvezés*. Budapest: Tiszai Csaba, Veszprémi Petőfi Színház, Lektor: Horváth Péter, június 2021. szeptember 28.

Séd, 2021. 6. sz., 26. old.

Az érzeke

V. László István: *Érdélyi Fennsík*. Pálfi Sándor, 2021. június.

Séd, 2021. 4. sz., 4. old.

A LéviStory a Veszprémi Petőfi Színház színpadán ennek a mítosznak az eredetét kutatja fel, azt a néhány esztendő, amikor a semmiből Amerikáig menekülő, nyomorúságos kis szatócs megcsinálja a szerencséjét és kis híján a boldogságát is, hacsak a számolatlanul szerzett milliókat nem tekintjük magában is boldogságnak. A címben ez a kettőség találkozik össze: a Levi's eredettörténete és néhány szerelemé, melyek így s úgy alakulnak az egyéni alkat és a történelem akarata szerint.

A látszat ellenére nem könnyű az ilyen történeteket jól elmesélni. A küzdés évei természetesen látványosak, tele hatásos, drámai pillanatokkal, magán a sikeren azonban nincs sok látnivaló: gyártanak sok és még több nadrágot, keresnek sok és még több pénzt, boldogan élnek, amíg meg nem halnak. Nem véletlen, hogy az amerikai álomnak ezt a nadrágba bújt változatát a szerzők csak a kezdet végéig mesélik, a sok és még több siker évtizedeit legfeljebb sejtetik egy gyorsan lepergő, vetített montázs által.

Ami a cselekményt illeti, sem eredetiségből, sem mélységből nem kínál sokat. A német kisvárosból kivándorló kis zsidó utolsó hazai pillanatait belengi a zsidógyűlölet fanyar bűze. Ami azonban a szűk német térben elviselhetetlen, az Amerika sokértelmű tágasságában feloldódik egy egészségesebb, a bárhonnan jött bárkit jenkív integráló méltányosságban. A sikerig vezető út harcai fordulatok, akár feszültek is lehetnének, ha nem eresztene ki eleve minden túlnyomást a jól ismert végeredmény. Az ilyen típusú történetek lehetetlenné teszik a hős sorsa feletti elemi aggodalmat, a feltartóztatathatlan happy end óhatatlanul színteleníti, jelentékteleníti a felé vezető út próbatételeit.

Talán ezért is kap a nadrágtörténetnél szinte nagyobb hangsúlyt a címben félreérthetetlenül sugallt love story, ami azonban alig megy túl a Fonográf *Álom-szép regényének* sorain: „és komplikálni

úgy lehet a sok cselekményt, hogy happy end lesz, és elveszi majd szerelmét”. Ami ennél több, az a zsidó szerelem és házasság szokásos akadálypályája az atyai ellenkezéstől az atyai áldásig, valamint a történetbe finoman beleszótt jelenszagú történelem. Az Ogyesszából Amerikába szakadt atya visszatér nagy bajba került övéihez, lánya pedig, bár ennek Lévyvel közös boldogsága az ára, követi tűzön-vízen át. Nem nagyon okos és nem is létszerű fordulat ez, de nélkülözhetetlen, ha a szerzők mindenképpen szerelmi bonyodalmat akarnak a Lévi's vitorlaváson anyagába szőni, tudva eközben, hogy a „farmerkirály” egész életében nőtlen maradt, hatalmas vagyonát unokaöccsei örökölték.

Az előadás prózai részei feledhetőek, de – kiváló ízléssel – a szerzők nem is akartak mélységet mímelni. A próza dolga annyi itt, hogy elvigye a történetet egyik daltól a másikig, amit meg is tesz becsülettel, a többi megoldja a vers és a zene. Bár a színlap klezmer musicalt ígér, Jávori (Fegyva) Ferenc inkább három zenei világ, a Broadway-musical, az operett és a klezmer szintézisét teremtette meg, amiben a klezmer dominanciáját az élő zenekari kíséret, a hangszerezés mindent átszínező tónusai adják. Kiváló zene, kiváló dalok, szöveg és zene finoman simul össze, musicalszínpadon nem mindig evidens mesterségbeli tudás működik itt. A zene mindent tud és mindent visz: ha kell, meghitt, ha kell, szertelen, ha kell, drámai, ha muszáj, szívszorítóan szomorú. A közönség pillanatok alatt e kifejező sokszínűség hatása alá kerül, ami aztán az előadást állva taposoló publikum őszinte lelkesedésében jut a csúcsra.

A színpadkép (díslettervező: Rákay Tamás) részben az operafóliára vetített részletgazdag hátterekre épül. Ragyogó gondolat ez, mert megkíméli a játékeret a zsúfoltságtól, az átdíszletezés darabosságától, ami a sok-sok helyszínen játszódó történetet el is lehetetlenítené. Így kevés és viszonylag egyszerű díszletelemmel lehet tágas, a játékot, a tömegjeleneteket éppúgy, mint az intim szülőket, kettősöket befogadni képes színpadi tereket teremteni. Ha ehhez hozzávesszük a gyönyörű megvilágításokat, a szinte folyamatosan működtetett ködgépek által létrehozott gomolygásban varázslatossá váló fényeket, az előadás szépségének egyik nagy titkához jutunk.

A rendező, Kerényi Miklós Gábor tökéletes magabiztossággal tartja kezében

az előadás sokrétű gazdagságát, teremt finom belső arányokat az éppen domináló zenei világ és az előadói stílus között, használja hol díszítésre, hol illusztrációként a vetített képeket, fényeket, követi le a zenedramaturgia szabályai szerint viszsztatéró dallamokat a játék mozzanatainak egymásra utalásával. Színpadképei gyönyörűek és kifejezőek: a viharban hajózó maroknyi zsidó képe például a filmekével vetekedő erőt ad az első rész fináléjának. Még saját egykori meghurcolásának (me too) történetét is van bátorsága beszélni az igazságtalanul meghurcolt Lévi történetébe anélkül, hogy a kínos önmosdatás hibájába esne.

A színpadi csapatot mintha éppen erre az előadásra teremtették volna. Generációk, stílusok, prózai és zenei karakterek illeszkednek szinte hibátlanul össze. Kerényi Miklós Máté hatalmas, jelenetein szinte uralkodó hangja, Haraszi Elvira operettes regisztere, Kardffy Aisha tartózkodóan, nagyon kedvesen nőies személyisége, Horváth Dániel viszonylag kis szerepénél sokkal többre is érdemes jelenléte, Keresztes Gábor és Gaál Attila Csaba burlaszkes kettőse: egyben van, helyén van mindenki és minden. Nagy értéke az előadásnak a kar, a hallatlanul kifejező koreográfia (Király Béla munkája), a három táncos sugárzó intenzitása, ami lehetővé teszi, hogy a tömegjelenetek viszonylag egyszerű mozgásai is attraktívnak hassanak.

Végül, de nem utolsósorban egészen megragadó a generációk tökéletes összhangja a történetben és a színen. Módró Györgyi és Szabó P. Szilveszter képesek manírok nélkül idősnek lenni, koruk belülről és finom jelzésekből fakad, gyönyörű dalaikat, megindító pillanataikat az előadás csúcspontjaivá teszik. A korfa másik végén pedig Haraszi Elvira és Keller Márton, a tűzrőlpattant és a „mackó” közös jeleneteiben a személyes adottságok olyan tudatos, érzékeny átfolyását láthatjuk karakterbe, szituációba, ami önmagában is érdemessé teszi szerelmüket a beteljesülésre.

És igen! A bemutató előadás közönsége állva és fáradhatatlanul ünnepelte Lévit is, love-ot is, feledve „Ogyesszát” és ezernyi mást, amit mostanában feledni jó. És ha nem is ez a művészet legfőbb dolga a világban, hogy egyike a legfőbbeknek, abban biztos vagyok.

Asztalos István

Élet ez így? – avagy mire elég nyolcvan vödör levegő

Lezsák Sándor: *Nyolcvan vödör levegő*. Rendező: Oberfrank Pál. Veszprémi Petőfi Színház, Latinovits–Bujtor Játékszín. Bemutató: 2022. október 8.

Múltban rekedt jelen
Tudományt Lauer. Áru a központi
Öbölmentes. Sz. Tancsik Csaba,
Lattorini–Bajcsy János, 2022. június 5.

Séd, 2022. 4. sz., 23. old.

Lezsák Sándor *Nyolcvan vödör levegő* című tragikomédiájának Lior Katalin tervezte színpadképében az egyik rádió két világháború közötti, külsőre világvégő. Nem tudható, mióta néma. A másik hordozható tranzistorosból magyar nótá hallatszik, a harmadikat, a Sokolt a női szereplő később hozza le a bunkerbe, amelyet párja gondosan tervezett és épített éveken át. A férfi kezeli a negyedik kapcsolattartó szerkentyűt, amiről nem derül ki, hogy melyik külföldi adót sugározza – csak a férjhez jutnak el rajta fülhallgatót át az információk. Az eszközökkel a rendező, Oberfrank Pál behatárolja a darab történetének idejét, illetve pontosan jelzi, hogy a bunker, amelyben a szereplők élnek, fizikailag zárja el őket a külvilágtól. Ráadásul az öregember (Oberfrank Pál) a világ információinak kisajátításával duplán kizárja a világból a másik szereplőt (Módri Györgyi). Többek közt ezért is irányíthatja életüket. Nem átadja a hallott híreket, kommentálja azokat.

A nézőnek ismerős a helyzet, számára is naponta szűrjük a hozzá elérő híreket. Többnyire ő is irányított csatornán kapja az információkat, melyek szintén véleményeket tükröznek, és ő sem tudja, pontosan kitől származnak az adatok. A bizonytalanságból félelem fakad. A megfélemlített ember szorong, könnyen befolyásolható.

A tér szűkösége fokozza a rettegést. A rendező szabályos, az idősebb nézők számára is csak filmekből ismerős bun-

kerben mozgatja szereplőit. Oberfrank Pál – szerepe szerint elszántan, mindenre fölkészülten – irányítja a védekezést. Az asszonyt napi többszöri gyakorlással igyekszik rávenni, hogy gondolkodás nélkül, automatikusan végezze el az általa követelt menekülési gyakorlatokat. A nő mindig hibázik, újra és újra megalázzák ezért, de az előadás nem segít annak megértésében, miért nem menekül el ebből a diktatórikus helyzetből. Hétköznapi teendői elvégzésére, főzésre, mosásra, az átlatok etetésére, a szükséges bevásárlások elvégzésére fölmeget a tanyasi ház kútja alatti, oldalba vajt atombombabiztos óvóhelyről. Annak ellenére, hogy emberekkel találkozik a boltban és az utcán, valóságos kapcsolata még sincs a külvilággal. Olykor lázadva, olykor a látszat kedvéért végrehajtja a férfi utasításait – abban az ígértben és reményben, hogy életüket ezek a rendszabályok megmentik. Az asszony józan esze minden alkalommal tiltakozik, de a belé kódolt örök paraszti törvény (hagyd, gyorsabban szabadulsz) jegyében ezek rövid ideig tartó lázadások. A rögeszmés gondolkodás, férje zsarnoksága ellen szóban tiltakozik. Csak akkor lép fel ellene erőteljesen, amikor az a véget vetíti előre, amikor úgy tűnik számára, sem a gyermekeit, sem az unokáit nem tudja értesíteni a katasztrófáról. Miközben kitör segítséget nyújtani nekik, a bunkerrendszert magukra rántja, végképp elvágja a kimenekülés útját. Férfját nem rendíti meg a maga alkotta különleges sír, a biztos túlélés eszközeként éli meg, megnyugvást jelent számára. Nem is érti felesége kérdését, milyen élet az, ami

rájuk vár itt, a bunkerben. Még dicsekszik is utoljára felfedett „zseniális” megoldásával, a nyolcvan vödör levegő tárolásával. A néző számára olyannyira abszurd megoldás az asszonyhoz már nem jut el, megtöri a tudás a titkos, egyszemélyes alagútról, amelyet a férje csak magának épített, hogy egyedül juthasson ki innen. Arra egy percig sem számított, hogy a férje képes lenne előre eltervezetten elpusztítani, feláldozni őt is. Rászakad egész élete értelmetlensége.

Oberfrank Pál öregeknek rendezett előadást. A történelmi utalások a második világháborúra, a Rákosi-korszakra, 1956-ra, a Kádár-érára az ifjabb nézőknek hottentottául vannak. Ha egy kicsit elemelte volna a rendező a földtől a történetet, jobban megérinthezték őket, hisz a félelem és a szorongás minden korosztály alapélménye. Sokan gondolják, ha falakkal bástyázzák körül magukat, azok megvédnek.

A tragikomédiát négy évtizeddel ez előtt írta Lezsák Sándor, aki akkor ígéretes költőnek indult, ma az Országgyűlés konzervatív szárnyát erősíti alelnökként. Negyven éve történelmi ívet rajzolni mást jelentett, mint a drámát szó szerint előadni, realista műnek színpadra állítani. Ez utóbbi döntéssel középkorú és ifjabb nézőket veszített a Veszprémi Petőfi Színház.

Miközben ezt írom, rakéták robbantak Lengyelországban, megölve két civilt. A lengyelek, az oroszok, az ukránok egymásnak ellentmondó magyarázata növeli egyébként is fokozott szorongásunkat.

Szóban senki sem akar újabb világháborút...

Dallos Zsuzsa

Parfüméria

László Miklós: *Illatszertár*. Rendező: Balázs Péter. Veszprémi Petőfi Színház. Bemutató: 2022. november 4.

A darab címét a legkényesebb ízlésű irodalmár is elirigyelhetné. Érthetetlen, hogy miért nem került be a köznyelvünkbe, miként abban meghonosodott a gyógyszer-tár (s elfogadottá vált a látványtár). Az ingyenceknek való megnevezéshez békebeli darab társul, amennyiben a békebeliség jelenti a már-már eszményivé csiszolt történetet, a szellemes, pergő párbeszédet, a színészek szöveghez alkalmazkodó játé-

kát nemcsak megengedő, de szorgalmazó, a rendezői ártértelemezéstől mentes rendezést, az előadást el nem ferdítő díszletet és ruházatot. A darab a helyszínválasztása szerint is békebeli: budapesti, Váci utcai elegáns üzlet a karácsony előtti vásárlási láz időszakában.

László Miklós (Leitner Miklós, Nikolaus Laszlo) hetvenöt évvel korábban készült munkája nemzetközi karriert futott

be. A terézvárosi születésű színházi politikus, a színész-filmszínész-rendező-darabszerző-író, aki 1938-ban telepedik le az USA-ban, könnyeddé írt mesterműve révén népszerű és népszerűsíthető. Hollywoodban háromszor is megfilmesítik az *Illatszertárt*, a Broadway a darabból készített musicalt 1963-ban mutatja be, s a színpadi művet több európai nagyvárosban játsszák. Érthető – mindaz jellemzője

az alkotásnak, amit hollywoodinak mondunk. S ezzel együtt jár a siker és a népszerűség.

A siker Veszprémben is hosszú időre színpadon fogja tartani az előadást. Különösen, hogy egy olyan rendezőt kért fel a színház vezetése, aki a helyi közönség szerint is bizvást népszerű.

A szórakoztatás persze nem könnyű feladat. Annak föllelése sem egyszerű, hogy mivel és hogyan lehet. Ráadásul az, hogy mi a mulattató, időről időre, társadalomról társadalomra változik – s függ a nézők sajátosságaitól, pillanatnyi elvárásaitól. Kik is azok, akik igényének megfelel egy parfümériában zajló történet, kik, akik érzékelni képesek a szeretet ünnepére készülődés megemelt hangulatát? Kik, akik azonosítani képesek a szereplők magatartását, annak mozgatórugóit, no és a szerepkényszereit? Bizony másképpen szerelmes egy fuvaros, s másképpen a higiéniai és luxuscikket egyként árusító eladó, a családottságtól másként szenved egy üzletlajdonos, illetve a pénztáros vénkisasszony.

A drogéria, úgy a higiéniai, mint a szépségáru révén luxusigények kiszolgálója. A vásárlók társadalmi helyzetének jelzője. S az üzlet tulajdonosa egyszerre birtokos és alkalmazott, közép- és kispolgár, önkényeskedő gazda és familiáris vezető. A felesége a javak élveteg herdálója, aki nem átallja ágyába fogadni férje üzletének egyik alkalmazottját. S miként szokásos, azaz dramaturgiai elvárta, e szereplőcsoport mellé másik karakterű is illeszkedik: a szerelmi áhítozásban gyakorlatkozó, céljukat bájosan-nehezen elérő fiatalok kettőse.

Ebben a darabban mindenki a saját maga szenvedélyének – és képzeteinek – a foglya. A szenvedélyek hálózatának áttekintése s a szövésminiatúra követése élvezetes nézői feladat annak, akik a színpadihoz hasonló világ ismerője, akár így, akár úgy, abban járatos. S aki lelkiállapota szerint ki-kapcsolódást, derűs izgalmat, a bonyolult és áttekinthetetlen világ káoszától elfordulást vár, s a jól elmesélt történet végére boldog véget igényel. Aki hiszi, hogy a szórakoztatás általa választott formája fokozza a komfortérzetét, és nemcsak kipurgálja belőle a rosszat, de meg is mutatja számára, hogy mi a jó, a helyes és egyben követendő magatartás.

Ilyeténképpen azt a végkövetkeztetést is levonhatná, aki a következtetések levonásában és szertehírelésében ügyes, hogy egy-egy előadás sikere (bukása) valójában a színházkedvelők jellemzője – természetesen csakis akkor, ha a profi színpadi mű professzionista rendezéssel és színpadi megjelenítéssel kerül a néző szeme elé.

Különös, hogy az 1936-ban íródott darabban nem jelenik meg sehogyan sem a korszaknak az része, amelyet ma történelemnek tekintünk (a Hitler és Mussolini támogatta Franco tábornokkal kitörő spanyol polgárháború, létrejön a Berlin-Róma tengely; nyári olimpia; Gömbös Gyula őrsegváltó politikájának vége), bár a Váci utcai bolt forgalma akár jelezheti, hogy a nagy világgazdasági válság után elkezdődött a fellendülés. A darab a privát életre fókuszál, amelynek egy alkalmazottakban dúsz családi vállalkozás a közege.

Az 1937-ben bemutatott színdarabban lehetetlen észre nem venni, hogy ab-

ban meghúzódik egy dráma. Amelyet sem a szerző, sem pedig a rendezés nem bont ki – tegyük hozzá, ez szívük joga. S azt is, hogy annak kibontását nem vette volna jó néven sem az 1937-es színpadi világ, sem a színházi közönség. Nem is szólva a középpolgári ízlés megjelenítését szorgalmazó kultúrpolitikáról. Ez a darab ugyanis a középpolgári, sokféle évjáratú, de egyező kulturális horizontú nézők teátrumának fergeteges színjátéka, és nem tragédia vagy komédia. A történet voltaképpen mozgatója az, hogy az illatszertulajdonosának a felesége nemes egyszerűséggel félrekúr, éppenséggel férje bábjúnár alkalmazottjával, s emiatt a felszarvazott férj öngyilkosságot kísérel meg, majd szanatóriumi kezelésre szorul.

A férj – a maga praktikus észjárásával – belátja, a vén kecskének a lerágott káposztatorzsa is elegendő, így aztán az önállósági gerjedelmét magyarázkodással hűtve le, visszaálkodik a családi fészekbe. A nézőt mindez nem taglózza le, ámbár ez az egyetlen izgalmas helyzet a darabban. Az előadásnak ugyanis nem az a tárgya, hogy miféle meghatározó élmény az, ha valaki ráébred vesztes mivoltára. Nem az a hőse, aki a veszteségét akként képes kezelni, hogy javára szolgáljon.

Persze van egyéb értelmezési lehetőség is. A néző akár kárörvendő is lehet, hiszen nem őt csalják meg, s nem neki kell a hűtlen asszonyhoz (ámbár a polgári jólétbe), a hamis látszatok világába visszatérnie. Meglehet, a nézőről nem kell tudnunk, hogy normának tekinti-e, vagy csak éppen jelenvalónak tartja az ilyesféle életet.

Géczi János

Az első gyerekkori színházi élményemet a Ligeti Gyermekszínházban kaptam, csak a fényes nagy teremre és a különös élmény ízére emlékszem. A második néhány évvel később *Az ember tragédiája* volt, amire elvitt apám a család és barátaink felháborodása ellenére. Sok képre emlékszem még ma is.

Mítosz néhány felvonásban

László Miklós: *Illatszertár*. Rendező: Balázs Péter. Veszprémi Petőfi Színház.

Bemutató: 2022. november 4.

Séd, 2022. 1. sz., 18. old.

Ifjúkoromban is szerettem a színházat. Az *ügynök halála* utolsó előadását láttam annak idején. Tímár József Willy Lomanje harminc-egynéhány évesen lép a színpadra, ott öregszik meg az elengedhetetlen álmokkal, az élhetetlen élettel. Akkoriban többször láttam Tímárt az ELTE Puskin utcai udvarán átmenni, már nem tudott egyedül járni, két hatalmas fiatalember, azt mesélték, a fiai vitték a vállukon. Harmincévesen kell élni, ha beledöglük is az ember! Emlékszem Darvas Ivánra az *Egy örült naplójában*. Az utolsó három percben kétségbeestem, elkezdett rólam csurogni a víz. Itt botrány lesz, ez az ember tényleg megőrült, valami megroppant az elméjében, már nem játszik.

A körülöttem ülők is dermedten néztek. Azonnal összecsapódik a függöny, jönnek a mentők, elnézést kérnek a közönségtől. Összecsapódott, majd megint szétnyílt, és a holtfáradt Darvas meghajolt. Uralni lehet az örületet is. Nem eljátszotta, elhitette velem, hogy megőrült.

A színház fontos helye a társadalmi mítoszok közvetítésének. Eltűntek az apró közösségek, nincs hol megbeszélni, elemezni a világ dolgait jó barátokkal, hűséges társakkal, nem alakulnak ki a kis közösségek mítoszai az élet értelméről, a saját szerepünk fontosságáról vagy éppen buktatóiról, pedig a társadalom mítoszok nélkül élet- és szerveződésképtelen. Ezek adnak mintákat, követhető eljárásokat a családdunkkal, barátainkkal, az idegenekkel való viszonyainkhoz. Mítoszok vezetnek a gondolkodásunkat társadalmi helyzetünkről, vágyainkról, reményeinkről. Közössé-

gek nincsenek, sokan vagyunk, de közös élményekre van szükségünk sokféle forrásból, ezek egyike, nagyon fontos egyike a színház. Történeteket látunk, a saját világot élhetjük meg más és más szerepbe bújva. Elfogadjuk vagy elvetjük az ajánlott mítoszt, élünk.

A színházak lényeges szereplője a közönség. Befogad, elutasít, felerősít, befogja a fülét. 1957-ben, ha jól emlékszem, újra megnyitottak a színházak, és én valamelyikben *János vitézt* néztem meg. A darab közepén, amikor megjelennek a magyar huszárok egy nemzeti színű zászlóval, a közönség tapsolni kezdett, majd felálltunk, és percekig dörgött a vastaps, '56 mítosza. Az első sorból láttam, hogy a huszár szeméből csorog a könny. A szerencsétlen ügyelő – miután végiggondolhatta, mi lesz a családjával, ha holnap kirúgják, lehet, hogy le is csukják – gyorsan leen-

gedte a függőnyt. A közönség is észbe kapott, persze, ez nem az igazi ellenállás, ez a mítosz. Visszaültünk csöndben, zavartan a helyünkre, hallgattunk, és folytatódott a darab.

A mítoszok formálnak minket, mi is formáljuk a mítoszokat, magunkra terítjük vagy levetjük őket. A Veszprémi Petőfi Színházban most mutatták be László Miklós *Illatszertár* című vígjátékát, ami alig két

évvel az én születésem után, 1937-ben íródott. Balázs Péter kiváló rendezése hagyta érvényesülni a remek dialógusokat. A darabot akár Molnár Ferenc is írhatta volna. A csupa jól öltözött fiatal remek közönségnek bizonyult, itt-ott voltak idősebbek is, az előttem ülő nyugdíjas hölgy tanár úrnak szólított, és emlékeztetett a régi időkre. Vajon meddig lesznek még tanár urak? Vagy csak gyermekmegőrzőkre lesz szükség?

Ezeken gondolkoztam, miközben a darab visszarepített a születésem idejére, milyen jó volt akkor. A közönség derült a poénokon, egyszer még bele is tapsolt. Persze ez a darab a békéről, a megcsalás megbocsájtásáról és a minden jó, ha a vége jó mítoszról szól. Örüljünk neki. A közönség felállva tapsolt, hurrázott a végén. Jó közönség volt.

Csányi Vilmos

Elég jó

Hamupipőke. A Kabóca Bábszínház előadása. Író: Szántó Viktória, rendező: Sramó Gábor. 2022. november 13.

Aki a Grimm testvérekkel szövetkezik, rosszul nem járhat, különösen, ha a legismertebb, a szó szoros értelmében legtündéribb történetet, a Hamupipőkét választja. Klasszikust, ami rögtön az alkotók mellének szegezi minden, a klasszikusokkal kezdők közös dilemmáját: követni hűségesen a tradíció által patinázott utat, vagy ellenkezőleg, némi kreatív tiszteletlenséggel bánni vele. A Kabóca Hamupipőkéje inkább az utóbbit választotta.

Séd, 2022. 4. sz., 48. old.

Bizonyos eltéréseket könnyű megérteni és helyeselni. A két Grimm hírhedt volt szadisztikus romantikájáról, és bár az első kiadás extremitásait visszamesésítették, maradt azért brutális

tás bőven. A Kabócák meséje elegánsan eltekint a lábujjak és sarkak véres lemetésétől, a vérben ázó üveg/ezüst cipő horrorjától. Jól teszik. A két mostohalányra nem illik a cipő, így jártak, Hamupipőke meg megy királynénak. Meg tudom érteni azt is, hogy a mese háromszor ismétlődő – igaz, mind feszültebbé váló – béli jelenetét egyre csökkentették, műsoridő is van a világon, a kicsik a nézőtéren éppen erre a 45 percre vannak méretezve.

Azt viszont nem értem, hogyan kerül Molière és *A fősvény* híres monológja Hamupipőke történetébe. Világos, hogy az egész előadást mintegy hoppmesterként dirigáló madár neve Molière, a magot a hamuból kiválogató madarak az ő szintársulatának a tagjai, akik abban a re-

ményben szegődnek el konyhai szolgálatra, hogy a Mester visszatér a társulathoz. De képtelen vagyok megérteni, hogyan kerül ez a *Hamupipőké*be, mit ad hozzá a történethez egy klasszikus név és néhány klasszikus mondat, amiről a gyerekek egyáltalán nem, a felnőttek pedig valószínűleg többségükben nem tudják, mi a szösz. Az pedig végképp felfoghatatlan, hogy a játék végén fennhangon bejelentett előadás, a hét országra szóló királyi esküvő fergetegetes eljátszása helyett hogyan kerül ismét elő Harpagon és a híres monológ.

Maga az előadás nekem kissé bágyadtnak tűnt, ezúttal nem találtam benne azt a szüntelen forrásban lévő kreativitást, ami miatt annyira szeretem a veszprémi bábosokat. Az átalakulások, a bármit bármivé varázsolni képes csodák, a nagy ámuldozások lendülete helyett csörgedezett csak a mese, sem a fények, sem az egyébként kellemes zene nem tudta ebből a „mesemondó nagyapós” állapotból kiragadni.

A játékosok megtették, amit megtehettek. A Mostoha és a lányai nevetségesek voltak inkább, mint gonoszak, ehhez a fel-

fogáshoz jól illeszkedtek a két hárpia alpári veszekedései, de az a zsigeri gonoszság, a gyengének, a védtelennek az a brutális elnyomása, ami a mese végén a megszenyülésüket, Hamupipőke diadalát oly katartikussá teszi, nem jelent meg a karakterükben. Hamupipőke szerény volt és kedves, a Herceg herceg volt, a Király király. Talán a három Madár, és mindenekelőtt Molière harsány színei ragyogtak ki a derekas átlagból. Különösen Molière – ilyen névvel, naná! – szenvedélyes felháborodásai, a szöveggel tökéletes szinkronban szóló rekedt síphangjai, mulatságosan el túlzott tüsténkedései hozták a mesékben mindig is elengedhetetlen „táncos-komikus” színvonalat.

Hogy milyen volt a Kabóca *Hamupipőkéje*? Kénytelen vagyok azzal a fordulattal élni, amit stilisztikai okokból a tanítványaimnak tiltok. Elég jó. A gyerekek elég jól érezték magukat, elég sokat nevettek, elég jól elcsordogált ez a háromnegyed óra. Az elég jó és a nagyon jó közötti különbséget azonban ezúttal elnyelte a novemberi kód.

Asztalos István

A rend és a káosz szobrai

Kétpólusú világ. Diénes Attila szobrászművész kiállítása.

Művészetek Háza, Dubniczay-palota. 2022. október 15. – december 4.

A műalkotások megközelítése, leírása során az egyik legfontosabb forrásunk, segítségünk maga a művész lehet, aki ars poeticájával, teoretikus alkotói tételeinek megfogalmazásával, a műveivel kapcsolatos alkotói szándékok leírásával jó alapokat teremthet a viszonylag pontos, a tévutakat elkerülő interpretációhoz. Ezen a téren kitűnő lehetőségeink nyílnak Diénes Attila szobrászművész életművének, egy-egy alkotószakasza termésének vagy valamely kiemelkedő jelentőségű munkájának értelmezése kapcsán: a művész rendszeresen kommentárokkal kíséri tevékenységét, részletes leírásokat ad közre alkotói meditációiról.

Diénes Attila számos, munkásságát, kiállításait kísérő kiadványban olvasható a szobrászatához, a teljes életművéhez kulcsot adó alkotói gondolat: „A Szobor átszellemült anyag, az élet káprázatával felruházott léttelen, anyagba kalapált eksztázis, csiszolt felületre izzadt érzélem, kristállyá dermedt életérzés, varázslat, üzenet, amelynek anyagisága csak megjelenésében igaz.”¹ Ez a tétel már a megfogalmazás módja, a stílus révén is közelebb vihet Diénes Attila szobraihoz, mert elméleti, mély gondolati vonatkozásai mellett költői ihletettsége is lenyűgözheti a befogadót: az élet káprázatáról, az anyagba kalapált eksztázisról, a csiszolt felületre izzadt érzélemről és a kristállyá dermedt életérzésről akár egy lírai költő is megemlékezhetett volna.

A költői ihlettségű, a szobrászatának, egyszersmind a szobrászat lényegét megfogalmazó vallomások mellett ezúttal a *Kétpólusú világ* című tárlat alkotói koncepcióját is megidézhajjuk: „Az evolúció földünk élővilágának meghatározó fundamentuma. Az evolúciós harc az egyed génjeinek túléléséért folyik. A társadalmakban az eszmék, a hitek, a birtoklás, a hatalom, vagyis a mémek túléléséért folyik a harc, és ennek hatására a tömeg (avagy emberi massa) két pólussá osztoódik. Ez a kétpólusú világ több alkotásom filozófiai háttere.”² Nos, az idézett szövegek és a szövegek által kijelölt jelentéskörök közötti kapcsolat megelése nem könnyű feladat: mert az első a művészetről, míg a második az ember által uralt kétpólusú, eszeveszett világról szól, vagyis az igazságot megfogalmazó, az anyagiságában létező szobrászatnak ebben az eszeveszett világban kell érvényes mondanókat megfogalmaznia. Így az első fontos következtetésünket máris levonhatjuk Diénes Attila szobrairól: egy olyan művész alkotásaival szembesülünk, aki nem csak úgy, futó benyomásainak és szeszélyeinek engedelmesskedve, formai játékokat üzve, a tetszetősség esélyeire spekulálva készíti szobrait, hanem roppant tudatosan gondolkodva, programszerűen és koncepciózusan. Persze nem a program vagy a koncepció illusztrálásáról vagy direkt kifejezéséről kell értekezünk a Diénes-szobrok kapcsán, hanem olyan eleven plasztikai objektívizációkról, amelyek jelentéseket sűrítenek, gondolatokat testesítenek meg, kifejezéseket sugároznak az anyag megformálásával, a tér meghódításával és megszervezésével. Tehát: a formai jegyei, formavilága révén a modern tárgyalgó művészet, a modern szobrászat klasszikus hagyományaihoz kapcsolódó, alapértékeire támaszkodó, de szemléletét és módszereit modern megközelítéssel megújító, a mesterség anyagait, eszközeit és technikáit alkalmazó, leginkább az elvonatkoztatás, az absztrakció tartományában megvalósult műveket kell befogadnunk és értelmeznünk Diénes Attila alkotásainak vonzás- és hatóterében, amelyek azt tanúsítják – ismét csak a művészre hivatkozunk –, hogy: „A szobor szellemünk konkrét lenyomata, mondhatni kristálya. A kristály az anyag időtlen állapota, ahol REND uralja a KÁOSZT, és ezáltal a múltat a jövőbe vetíti.”³

A Marosvásárhely és Magyarpolány, az erdélyi és a magyarországi terek közötti földrajzi távolságokat a művészeti szférákban elmosó és összekötő, immár öt és fél évtizedes Diénes-munkásság hatalmas, és a szobrászati műfajok és műformák megannyi ágazatát felölelő, s bizonyos esetekben és egyes időszakokban az alkalmazott területekre, az iparművészeti ágazatokba is átlépő művészi tevékenység. Az első húsz esztendőben az útra indító tájhoz, Erdély településeihez, majd 1988 óta a magyarországi, s azon belül vidéki környezethez, Veszprém megyéhez és a bakonyaljai Magyarpolányhoz szorosán kötődő alkotói közegben megszületett életmű dimenzióit és jellemzőit csupán érintőlegesen villanthatja fel ez a szűk válogatás, amelyben az ezredforduló előtt és után született munkák ugyanúgy megjelennek, mint az idej esztendő egy-egy alkotása. Vagyis egy ünnepi, születésnap, részleges életműtárlat alkotásai között állhatunk. És mindez csupán a kiállítási plasztika, a kisplasztika-szekció: mint vérbeli szobrásznak, ugyanilyen fontosak Diénes Attilának azok a művei, amelyeket monumentális méretben valósíthatott meg, s amelyek sorában erdélyi és magyarországi települések emlékműveit és emlékpórtreit vehetjük számba, sorukban olyan, a teljes újabb magyar köztéri emlékanyagban is különálló, emlékezetes, különleges kompozíciókkal, mint Magyarpolány 1990-ben felavatott háborús monumentuma vagy Ajka város 2009-es keletkezésű emlékműve. Külön fejezetben tárgyalhatnánk azokat a munkákat, amelyek tulajdonképpen megvalósulatlan monumentális tervekként fémjelzik az életművet: azokat a megrendelő és megrendelés nélkül megszü-

letett, kizárólagosan plasztikai problémák és önálló alkotói gondolatok jegyében megformált, leginkább elvont kompozíciókat, amelyeket ezen ágazat magyar emlékanyagának fájó hiányaként vehetünk számba. Ezek a megvalósult és ezek a tervben rekedt alkotások, illetve e kiállítási kollekció kisplasztikai és a kis méretet messze meghaladó, ún. kiállítási szobrai is arról győzhetnek meg, hogy Diénes Attila olyan mindentudó szobrász, aki a művészeti terület minden műformájában a különböző anyagokat – kő, fa, bronz – mesteri módon dolgozza meg, a különböző technikákat hallatlan magas fokon alkalmazza – és ha valamit ki kellene emelnünk, akkor elsősorban a professzionális kivitelű márványfaragványaira emlékeztetnénk.

Az emberalaktól hol eltávolodó, hol hozzá visszatérő, a természetlű megjelenítés és az absztrakció tartományában is kalandozó, és ezek határterületeit is bejáró szobrászati világ Diénes Attiláé: hol a dolgok kimondásával, máskor a dolgok sejtetésével szembesülhetünk, míg sok esetben a megformált plasztikai tárgy által az elvonatkoztatások asszociatív tartományába kalauzolnak a kompozíciók. A megjelenítő és az elvont kifejezés mellett újabb kettősséget jelez, hogy az organikus jelleg ugyanúgy jellemzi ezt a művilágot, mint a fel-felbukkanó geometrikus formarend. E kettősségek jelenléte talán megokolható a kiállítás címében megjelölt kétpólusú világ lényegének megragadási és megjelenítési szándékával is: a nagyok és a kicsik, a jók és a rosszak, a gazdagok és a szegények, a győztesek és a vesztesek divergenciája, az élet és a halál, a béke és a háború, a rend és a káosz ellentéte, folytonos összecsapása munkál a művek mélyrétegeiben. Míg az organikus kompozíciókban kapcsolódások, összesimulások, addig a kétpólusú ellentétszobrokban feszültségek, konfliktusok, szembenállások, ütközések összpontosulnak. Mindezeket a mondanósúritményeket, a kor jelenségeit tükröztoető megjelenítéseket és kifejezéseket a plasztikák különös szépségű, sokszor megsebzett szépségű aurája élteti.

A Diénes-munkásság legpontosabb látetele talán a 2019-ben Kolozsváron közreadott, Vécsi Nagy Zoltán művészettörténész által szerkesztett nagyszabású, az erdélyi magyar képzőművészet százéves történetét áttekinő feldolgozásban olvasható. Fogadjuk el mi is ezt a summázatot: „Szobrainak jellemzően gömbölyű formáiban, csiszolt felületein a világ szabályszerűségeit, a természeti törvényeket alkotó univerzum rendezettségét, a művészet harmóniateremtő erejét demonstrálja. Szobrainak világa egybeölel számos, az élet értelmét adó, az emberi kultúra alapjait fenntartó elemet az erotikától a mítoszokig, a metafizikától a genetikáig, valamint a szellemi erőn és a mívessegen át egészen a kozmikus dimenziók iránti emberi kíváncsiságig.”⁴ Hajtson minket is ez a kíváncsiság a titokzatos világú, roppant ellentmondásos korunk jelenségvilágával szembesítő, plasztikai erő sugárzó, dinamikus teret szervező Diénes-művek megközelítésében és megértésében, feldolgozásában, átélésében. És a nyolcvanadikon kívánunk boldog születésnapot, további szép művekben gazdag alkotóéveket, évtizedeket a napjainkban is oly fiatalosan dolgozó Mesternek.

Wehner Tibor

Jegyzetek:

¹ Gopcsa Katalin – Diénes Attila (szerk.): *Diénes Attila*. Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum, 2009. 5. p.

² Diénes Attila: *Kétpólusú világ. Kiállítási koncepció*. (Kézirat)

³ Diénes Attila: *Szobrászatomról*. (Kézirat)

⁴ Vécsi Nagy Zoltán (szerk.): *Erdélyi magyar képzőművészet. 100 év*. Kolozsvár, Iskola Alapítvány Kiadó, 2019. 396. p.

A mindenséggel való azonosságunk felismerése, keresése, az újraegyesülés vágya közös törekvése a filozófiának, a vallásnak, a művészetnek. Születésünk egyúttal el/kiszakadás, és onnantól a polaritás világában éljük az életünket. Az egység ellentétpárokra szakad a létezés, az érzékelés minden síkján. Jó-rossz, fekete-fehér, élet-halál, öröm-bánat – végtelenségig sorolhatjuk a polaritás világának szereplőit. Az olyan művész, mint Diénes Attila fokozott érzékenységgel érzékeli, ragadja meg, fejezi ki ezt. Az ábrázolás segítségével keresi az utat a megértésre, a feloldásra. Mostani kiállítása is ezzel foglalkozik, címéül is ezt választotta az alkotó.

Gondolatok filozófiáról és plasztikáról

Kétpólusú világ. Diénes Attila szobrászművész kiállítása.

Művészetek Háza, Dubniczay-palota. 2022. október 15. – december 4.

Ez a gondolatkör az elmúlt alkotói évtizedekben több aspektusból is átgondolásra, feldolgozásra került munkásságában. A mostani apropó meglehetősen kiábrándultnak tűnik, legalábbis a művész előszavát nézve.

„A társadalmakban egy virtuális dimenzióban az eszmékért, a hitekért, a birtoklásért, a hatalomért, vagyis a mémek túléléséért folyik a harc, és ennek hatására a tömeg (avagy emberi massa) két pólussá osztozik. Ez a kétpólusú világ több alkotásom filozófiai háttere” – mondja a 80 éves mester, akinek retrospektív válogatása november 27-ig látható a veszprémi Várgalériában.

Különleges az alkotó, és különlegesek a bemutatott művek is, és nem csak a polaritás vonatkozásában.

Diénes szobrászként a nagy klasszikusok célját tűzte maga elé, a természet/Isten módján alkotni. Nem másolni, nem illusztrálni – teremteni.

Marosvásárhelyi időszakát leszámítva, amikor a figurativitást választotta eszközül a Ceaușescu-éra irrealitásának és szürrealitásának kifejezésére – de akkor is nem szokványos allúziókkal élt, groteszkül filozófikusan közelített témáihoz, gondolataihoz –, mindig is figurák-formák, organikus vagy geometrizálóan organikus formák nyelvén teremtett új, sosem látott alakzatokat, formákat, világokat.

Azon kevés művészek közé tartozik, akik verbálisan is plasztikusan, izgalmasan tudják megfogalmazni a bennük munkáló gondolatokat:

„A szobor: átszellemült anyag, az élet káprázatával felruházott élettelen, anyagba kalapált extázis, csiszolt felületre izzadt érzelem, kristállyá dermedt életérzés, varázslat, üzenet, amelynek anyagsága csak megjelenésében igaz.”

Pontosan megfogalmazott alkotói attitűd – az élet káprázata, varázslat, igaz anyagság!

A művész az 1975-től napjainkig terjedő időszakból válogatta ki a kiállítás anyagát. Az általa alkalmazott korszakolás, csoportosítás nagyon érdekes és sokatmondó, hiszen az időrenden túl ő maga a következő témafejezetekre osztja életművét: A Tökéletes forma születése (*Metafizikus kompozíció, Szerelemvirág*), Átlényegült formák (*Ellentétek egysége, A nagy ölelő, Organikus formák, Extázis, Pajzán formák, Ósanya, Király és királyné*), Meditáció (*Metafizikus Egyensúly, Metamorfózis*), Misztérium-szobrok (*Hiperbolikus napóra, Élet előtti struktúra, Égfigyelő*). Mind-mind a teremtő gondolat megtestesülésének stációi.

A klasszicizáló esztétika – a *Szép: igaz s az Igaz: szép!* (Keats) – nem tudna mit kezdeni szobraival, mert nem a szép-csúf poláris ellentétpár keretrendszerében léteznek. Mindenképpen újonnan teremtett, organikus alakzatok. Még a mértaninak látszók – *Metafizikus kompozíció, Hiperbolikus napóra* – sem azok; ívelnek, hajlanak, gömbölyödnek, formálódnak.

Ezen új – sosem volt – formák születésének, kiformalásának útján természetes, hogy alapvetésként adódik a fizikai, időbeni, térbeli és lelki síkon megélt kétpólusú, poláris világunk leképezésének, kifejezésének vágya, célja, megvalósítása.

A szerelmes-erotikus töltetű plasztikák férfi és nő örök duettjei, az egymásba fonódás, egyé válás vágyát tükrözik (*Pajzán formák, Extázis, A nagy ölelő, Organikus formák*). A keménység-lágyág ellentétpárjai a *Háború* (puha húst átszakító fémlövédékek), a *Rész és egész* (puha párna ölelő acélkocka, anyag és forma konfrontációja), a *Meghasonlott* most kezd szétszakadni, kettővé lenni, az *Ellentétek egysége* és az *Ellentétek szimbiózisa* a frissen kettészakított „Egy” fájdalma, egymás utáni, újraegyesülési vágyakozása.

Mindezt a legkülönbözőbb anyagokból, nagy műgonddal, mesterien kidolgozva mutatja nekünk az alkotó.

Mivel a ritmus, az idő és a tér sajátos jelenvalói a polaritásnak, talán nem véletlen, hogy összefüggéseik egy filozofikus hajlandóságú szobrász életművének központi problematikájává váltak fogalmilag és a formák megteremtésének nyelvén egyaránt.

A new age, mely a keleti filozófiák és vallási gondolatok divatját emelte be a nyugati fogyasztói világba, nem igazán segítette elő a problémakör tiszta megközelítését. T. Dethlefsen és R. Dahlke foglalkoztak ezzel alaposabban, tőlük idéznék egy meghatározást:

„A polaritás törvénye: Az emberi tudatban az egység polarításokra hasad. Az egyes pólusok kölcsönösen kiegészítik (kompenzálják) egymást, így létükhöz az ellentétes pólus léte elengedhetetlen. A polaritás következményeképpen képtelenek vagyunk egyidejűleg szemlélni valamely egység két ellentétes aspektusát, s az egymásutánosság kényszerében megszületik a »ritmus«, az »idő« és a »tér« jelensége. Ha a poláris tudat valamely egységet nyelvi szinten akar leírni, kénytelen a paradoxonok segítségével folyamodni. Ugyanakkor a polaritás biztosította számunkra a megismerés képességének nagy előnyét. A poláris tudat célja és vágya nem lehet más, mint az idő függvényében előállt teljesség-hiány leküzdése, a teljesség, az egészség elérése” (*Út a teljességhez*).

Ez a vágy és küzdelem kísérte eddigi pályáján a művészt, aki talán éppen ezért különleges szereplője lett a kortárs magyar szobrászatnak. Nem sorolható semmilyen irányzathoz, trendhez. Magányos alkotó, aki egyedül szenved, küzd világra egyedi formákban manifesztálódó gondolatait – vitathatatlan eredetiséggel, mély gondolatisággal.

Urbán Ágnes

Mottó:

„Lét és Nemlét egymást teremtik
nehéz könnyű egymást beteljesítik
hosszú rövid egymást valóra váltják
kiméri egymást mélység és magasság
énekszó dallam egymásba csendül
elől és hátul egymás után lendül.”

(Lao-ce: *Tao Te King*.)

Fordította: Karátson Gábor

Megnyitás

Úton levés. Kiállítás Kovács Endre fotóművész kísérleti alkotásaiból. Kurátor: Áfrány Gábor. Csikász Galéria. 2022. október 29. – december 11.

Szeretnék elidőzni a fogalmon, hogy „posztumusz”. A kiállítás hivatalos elnevezésében nem szerepel ez a jelző. Mégis eszembe jutott, mert úgy rémlett, szokás ezt használni egy művésszel kapcsolatosan, aki csak nem régóta nincs az élők sorában, és aki valami olyat kezdett meg életében, ami csak a halála után zárul le. Ha jól értem, az élők sora, ezek mi volnánk itt, akik összegyűltünk, hogy részt vegyünk Endre tárlatának megnyitóján, ahol először kerülnek ezek a művek ilyen módon bemutatásra. Ebben az értelemben posztumusz tehát a tárlat, mert itt a művész élete és a halála folyik egybe egy folyamba mintegy, épp most, ahogy szembesülünk a művekkel. Ne vegyék zokon ezt az eszmefuttatást, de nem tudok Kovács Endréről úgy beszélni, hogy ne emlékezzek meg a haláláról, ami annyira itt van a közelmúltban, hogy még elválaszthatatlanul hozzátartozik alakjához.

Első Magyar Látó
Mos
Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria

Megnyitás
Ez az első alkalom, hogy a Csikász Galériában bemutatjuk Kovács Endre műveit. A kiállítás a művész halála után kerül először nyilvánosan bemutatásra. A művek a művész utolsó alkotásai, amelyek a halála után készültek. A kiállítás a művész életének és művészetének egy áttekintését nyújtja. A művek a művész életének és művészetének egy áttekintését nyújtja. A művek a művész életének és művészetének egy áttekintését nyújtja.

Séd, 2022. 5. sz., 9. old.

Varakozva
Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria

Megnyitás
A kiállítás a művész halála után kerül először nyilvánosan bemutatásra. A művek a művész utolsó alkotásai, amelyek a halála után készültek. A kiállítás a művész életének és művészetének egy áttekintését nyújtja. A művek a művész életének és művészetének egy áttekintését nyújtja.

Séd, 2021. 5. sz., 36. old.

Foltok, formák, kö
Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria

Megnyitás
A kiállítás a művész halála után kerül először nyilvánosan bemutatásra. A művek a művész utolsó alkotásai, amelyek a halála után készültek. A kiállítás a művész életének és művészetének egy áttekintését nyújtja. A művek a művész életének és művészetének egy áttekintését nyújtja.

Séd, 2021. 4. sz., 2. old.

A megnyitóbeszédre való felkérés okai között szerepelhet a tény, hogy igen régen ismertük egymást Bundival. Ezen a beceneven ismer-tem meg sok-sok évvel ezelőtt. Az én tekintetem ezért a műveit illetően egyáltalán nem elfogulatlan, sőt, sokkal szívesebben venném, ha nem is kellene velük foglalkoznom, nem kellene ezt a megnyitóbeszédet tartanom, és cserébe megint együtt tölthetnénk az időt.

Kovács Endre számomra egyrészt hosszú évek ismeretségében érlelődött baráti kapcsolat, másrészt közös munkák és világok alapozta munkakapcsolat, harmadrészt egy művész, akinek műveivel mind a mai napig ismerkedem, mint ahogy most is a Csikász Galériának köszönhetően.

Tisztelt jelenlévők! Egy kifinomult ízlésű, nyitott gondolkodású, ösztönös arányérzékű, különleges humorú, eredeti művész tárlatán vagyunk.

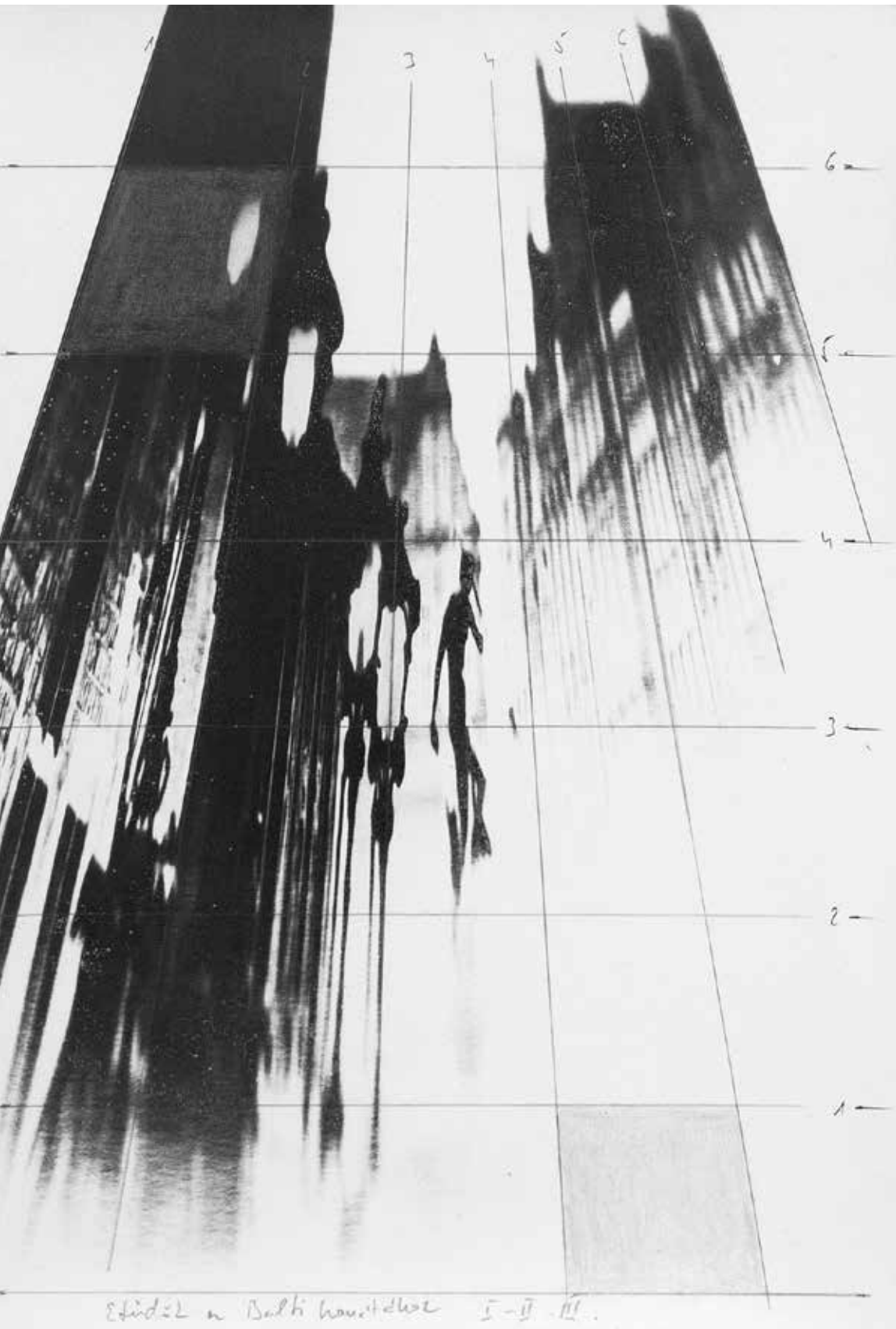
Bundival a hetvenes évek elején ismerkedtem meg egy olyan közegben, amelyet akkor is, azóta is több névvel illetnek. Neveztek undergroundnak, avantgárdnak, párhuzamos kultúrának. Nekem a Szentjóbó Tamástól eredeztethető kifejezés tetszik: miszerint ez a közeg a tilos művészetet képviselte. A Tábor Ádám használta elnevezést is sokatmondónak tartom, ő nevezte el ezt a szűk világot és annak eseményeit „váratlan kultúra”-nak.

Talán azért is érzem közel megamhoz a váratlan kultúra meg a tilos művészet kifejezéseket, mert pont ebben a sorrendben írják le jól azt a történetet, amelynek Bundi meg én többedmagunkkal részesei voltunk. Ami engem illet, váratlanul csöppentem ebbe, az egy színházi társulat képében megjelenő világba. És attól fogva minden váratlan volt, ami történt, egészen addig, amíg végül a hatóságok tilosnak kiáltották ki.

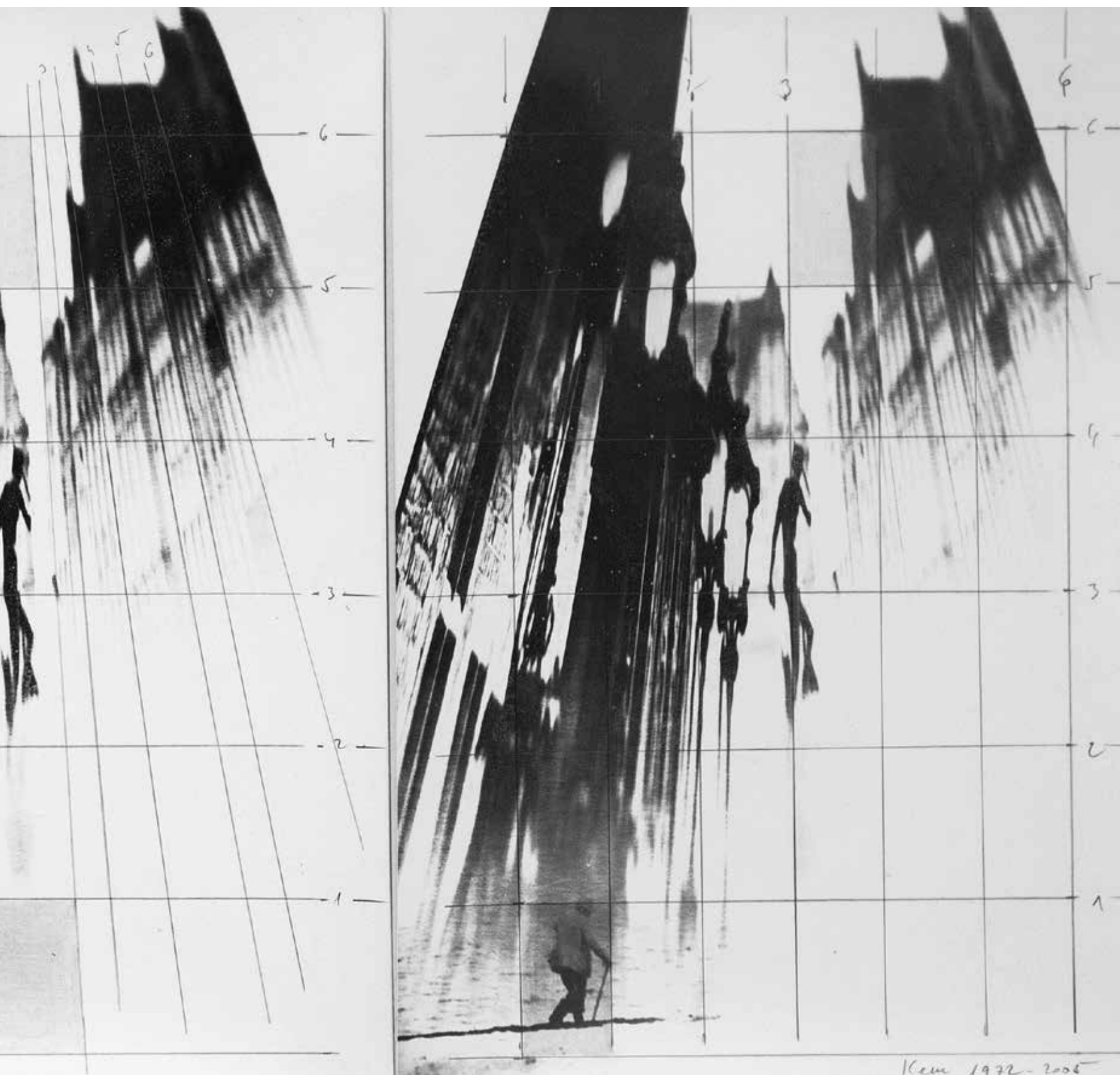
Jómagam a tizenöt évemmel benjámija voltam e társaságnak, és most, több mint ötven évvel később egyre gyakrabban hárul rám a feladat, hogy méltassam vagy/és búcsúztassam azt a generációt, akik annak idején nálam jóval idősebb fiatalembereként leszegett fejjel álltak szemben mind a hatalommal, mind pedig azzal a kultúrával, amelyet az a hatalom támogatott, és amelyet – legalábbis így tartották ezek a ködlovagok – a hatalom belemánipulált és belealtatott a diktatúra hétköznapijaiba, ahogy a kenyeret is igénylő közembert. És közembernek láttunk mindenkit, akárha nagy neve is volt, aki nem tilos művészetet csinált, hanem hatóságilag engedélyezett.

Farkasoknak láttam ezeket az ifjakat, akik vad szépségükben rótták az utcákat, párbajokat kezdeményeztek a korról, ami a maga részéről gyáván besúgók, rendőrök, tanácsi képviselők, ilyen-olyan igazgatók és pincérek képében mert csak mutatkozni,

Étűdöl a Balhi kavutdölöl 5-11-11.

Kem 1972-2006

Kovács Endre fotográfiája

és amely pont így próbálta felörölni életerejüket, alkotási vágyukat, megszüntetni igazságukat, vagy legalábbis azt hangoztatni, hogy az efemer, mulékony és senkit nem érdekel.

Szürke idők voltak ezek, de a tilos művészei és a váratlan kultúra olykor rést ütöttek rajtuk, és azon beáramlott valami, ami percekre szabadságnak tűnt. De az a levegő is gyorsan megfertőződött a hazugság, a kétszínűség, a kisszerűség és a beletörődés termelte miazmákkal, és a tilos művészeit fojtogatta legelébb, hiszen az az ő szabadságuk volt egy olyan világban, ahol a szabadság szót leginkább olyanok vették a szájukra, akik vérontás által jutottak hatalomra.

E tekintet nélküli farkasok, vadóc ifjak között Bundi mindig úgy tűnt fel nekem, mint rejtélyes módon közénk keveredett 19. századi angol dandy, egy kifinomult és udvarias, halk nevetésű gentleman, akit erkölcsi érzéke és a szabadság iránti megfontolt elkötelezettsége hívott, hogy e falkával tartson, társukká váljon, de aki még lázadása közben sem adja fel egy ki tudja, honnani polgári világból származó disztíngált tartását.

Az ilyen módon szennyezett szabadság sokakat megmérgezett, és sokaknak nem engedett más választást, mint hogy belefáradva a harcba végül úgy döntsének, elhagyják fiatalságuk helyszínét, az országot, ahol születtek, nevelkedtek, ahol szeretetet és barátságot tanultak.

Nem sorolom a neveket, de fájón sokan voltak, és közénk tartozott Bundi is, aki egy napon feleségével, Judittal az úgynevezett turistaútlelő-engedményező lehetőségével kiment a pályaudvarra, és felszállt a soha-többé-vissza-nem-jövünk vonatjára. Mert akkoriban csak ez a vonat létezett. Gimnáziumi barátja, akkori színtársam, Breznyik Péter kísérte ki őket a Nyugati pályaudvarra, és Krúdy *Szindbád*-ját adta nekik búcsúajándékkul.

Új fejezet kezdődött Bundi életében. A hullám, ami külföldre sodort számos tilos művészt, Baksa-Soós Jánost, Ajtony Árpádot, Halász Pétert, Szentjóbó Tamást és még jó párat, így Kovács Endrét is elsodorta hazájától. Szem elől vesztettük egymást. Azt hallottam, valami művészeti főiskolára jelentkezett és oda jár, vizsgafilmeket készít, meg hogy majd diplomázik. Bundi művészeti főiskolára jár? Hát milyen dolog az, gondoltam magamban. Egy művész visszaül az iskolapadba?

Ebből a gondolatból látszik, hogy milyennek éltük meg a magyarországi párhuzamos kultúrát – emlékeznek, ez is szerepel a számos kifejezés között, amellyel illetik az akkori nonkonformizmust –, mégpedig érett, kiforrott, autonóm művészetnek. És ez sok tekintetben így is volt, még akkor is, ha a nonkonformizmus olyan bélyeg, amelyet az egymást követő, magukat újratermelő

szabadságdemagógiák ösztönösen felismernek, és mielőbb a közlés védelmében ilyen-olyan tudati karanténba kényszerítenek.

De nem akarom pontról pontra végigvenni barátom életútját. A kiállításán vagyunk, és tudom, nagy örömet okozna neki, hogy ilyen értő módon mutatják be életműve egy sajátos és eredeti szelétét. Úgyhogy sietnem kell, nehogy késleltessem az önök képekkel való találkozását.

Elég az hozzá, hogy a pályaudvari búcsút követően szinte egy egész életnyi idő telt el, mire a jól ismert világtörténelmi fordulatokat követően Bundiék hazatértek. Így a „sohá”-ból mégis „valamikor” lett, és a „valamikor”-ból 1993. Bundi szülei meghaltak, és ők az ifjúkor helyszínén, a budapesti Balzac utcai lakásban rendezkedtek be. Minderről kevés hírem volt, annál is inkább, mert ebben az időben családommal Finnországban éltem, és legkevésbé arról szereztem tudomást, hogy Bundi ismét Pesten él.

Két évvel később aztán mi is hazatértünk. Az Alsóerdősor utcában béreltünk lakást, és néhány hétig a lakás berendezése volt a legfőbb gondunk. Ennek keretében Zsuzsa egy apróhirdetésre hívta fel a figyelmemet, amelyben valaki egy íróasztalt kínál eladásra. Sejthető a történet csattanója... Ahogy a megadott címen caplattunk fel a lépcsőházban, a lépcsőkorlát, a falak foltjai egyre ismerősebbeknek tündek föl. „En itt már jártam valaha” – lihegtem Zsuzsának a negyedik emelethez közeledve. De csak akkor tudtam meg, hogy mikor és miért, amikor csengetésünkre egy hórihorgas férfi közeledett kulcsokat zörgetve a függőfolyosón, hogy kinyissa a biztonsági rácsot. A rácsos kapuhoz érve egyszerre ismertük fel egymást. Bundi! – mondtam. Nohát, Can! – nevetett fel a maga jellegzetes, bajuszos nevetésével.

Nem sokkal később mesélt nekem először arról a fénykép-negatívval teli cipődobozról, amelyet szülei halálát követően talált egy polcon, és mely fényképek eredetét képtelen volt megfejtetni, jóllehet minden jel arra mutatott, hogy csakis ő készítette azokat, még jóval az elmenetelük előtt. Nem kellett nagy lélektani tudás, hogy megfejtsem emlékezetvesztése okát; annak idején távozásával olyan radikálisan kényszerült leszámolni múltjával és hazájával, hogy emlékei egy részét, nevezetesen ezeket a Budapestről és környékéről készült fotókat a felejtés ködébe terelte.

Életem egyik feledhetetlen időszaka az a sok idő, amit együtt töltöttünk e képek megfejtésével. Így született az *Ideiglenes amnézia* című munkánk.

Szeretem Bundi eseményképeit, portréit, azt a diszkrét és tapintatos hozzáállást, amivel épített vagy természetes tájat, embereket fotózott. „Lépj közelebb!”, hangzik Capa felszólítása a fotóshoz; „légy figyelmes!”, „engedd, hogy megtörténjen!”, Bundi mottói mintha inkább ez utóbbiak volnának. Mindig hálás voltam a figyelemért, amellyel a világra szegezte tekintetét, hajlandó volt felfüggeszteni saját egóját a képméret kiválasztása idejére, és az expozíció idejére még úgyszólván saját életét is.

Az itt kiállított képek azonban alapvetően mások. Ezek úgy tűnnek, Kovács Endre művészetének legkifinomultabb és legszemélyesebb termékei. Személyesek abban az értelemben, ahogy ezeknél a művész minden más szempontot félretelva nemcsak a világot, de saját világlátását is firtatja. Olyan, mintha az expozíció idején gyakorolt önfeladást kárpótolva, e pillanatnyi időket határtalanán tágítaná azzal az utólagos munkával, amellyel az eredeti pillanatot manipulálva, újabb és újabb időket rájuk szánva, hozzájuk adva képzőművészeti alkotásokká transzformálja azokat. Áfrány Gábor felhívta figyelmemet arra, hogy milyen gyors reakcióval próbálta ki és használta Bundi a technológia újabb és újabb fordulatait, vívmányait szinte megjelenésük percében. A polaroid, a digitális technológiák, a photoshop, az okostelefon lencséje – mind olyan lehetőség, amellyel az egyszerű, valaha exponált valóságot eszközzé téve Bundi eredeti, képzőművészeti releváns nyelvet alakított ki. A másolat, az ismétlés, a fokozás, a kollázs olyan nyelvi fordulatok, amelyekkel Bundi a modernista hagyományokat a maga képére formálta, és biztos ízléssel meggyőzővé, hadd mondjam legegyszerűbben: széppé szellemítette át vizsgálata tárgyát.

De bármennyire is sajátos és merész olykor ez a nyelv, számomra nem fedi el az ember, a személyiség, Bundi alaptartását. Azt a visszafogott, mély érzésű, finom figyelmet, amellyel a legszélsőségesebb körülmények között is úgy járt barátom e farkasvilágban, mint aki az élet szeretetteljes, hittel teli és bölcs szemléletére emlékezteti azokat, akik figyelnek rá.

Can Togay

Konstellációk

Kortárs kerámiakiállítás. Berkes Anna Csenge, Kontor Enikő, Lantos Tímea, Pattantyús Orsolya, Ruzicska Tünde, Szabó Ádám Csaba művei. Művészetek Háza, Dubniczay-palota. 2022. szeptember 24. – november 27.

Ezen a kiállításon hat fiatal keramikusművész munkáit van szerencsénk látni, olyan művészekét, akik jelenleg generációjuk legkiemelkedőbb tehetségei.

Séd, 2022. 4. sz., 40. old.

Egy olyan generációról beszélünk, melynek jelen tagjai szerencsés módon egy fészekaljából kerültek ki, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem keramikusképzéséből, akik szorgalommal, tehetséggel, elhivatottsággal építették tovább tudásukat. Mindannyian képviselik szakmájuk sokszínűségét, mely generációk óta a keramikusművészek sajátja, azaz képesek alkalmazott és autonóm művészként is hozzátenni a kortárs tárgy kultúrához, dizájnereként, craftmanként és művészként egyaránt. Olyan komplex képesség ez, mely széles spektrumot igényel mind technológiai tudásban, mind a szellemi állásfoglalás képességében.

A kiállító művészek több oldalról mutatják meg magukat: autonóm és funkcionális tárgyakat egyaránt felvonultatva. Valljuk be, ez megnyugtató a művészetet művelő és a művészetfogyasztók számára egyaránt, mert kimondhatjuk, hogy van utánpótlás, az érték továbböröklődik, és általuk folyamatosan fejlődik.

Ami sajátjuk még, hogy elhivatottan művelik a szakmának azt az oldalát, melyet stúdióművészetnek ismerünk. A magyar kerámia stúdióművészete Kecskemétről indult, a Nemzetközi Kerámia Stúdióból. Kiállító művészeinknek lehetőségük volt magukba szívni azt az egyedülálló szellemiséget, melyet a stúdió több évtized óta nyújtani tud, mely beivódott alkotói habitusukba és művészetükbe. A magyar stúdióművészet fellegrája és utolsó bástyája, melyet a fiatal keramikusgenerációk lelkesedése és ereje tovább tud építeni.

A stúdióművészet mozgalomként terjedt a 19. század elején, Angliából indulva Európában és Amerikában egyaránt. Mindez Bernard Leach Hongkongban született angol keramikus nevéhez fűződik, aki visszatérően Keletről, az 1920-as években St. Ivesben létrehozta a Leach Pottery stúdiót, ahol találkozott a Kelet és Nyugat szellemisége, ahol az ázsiai kerámiaművészet és leginkább a japán kézműves hagyomány – melyet hiteles forrásként Hamada Shoji képviselt – teljesen átértelmezték az Arts and Crafts mozgalom örökségét, a fazekashagyományokat és a kerámiaművészet-höz kötődő viszonyt. A keleti esztétika és az európai gondolkodás nagy találkozási pontja volt ez.

Az itt kiállító művészekre tanulmányaik és munkásságuk során erős hatást gyakorolt a keleti esztétika. Többen tanultak japán mesterektől, sőt Lantos Tímea jelen pillanatban is Japánban tartózkodik. Ami leginkább felfedezhető ebből a szemléletből a munkákon, az a természet, az anyag és az alkotó szellem kapcsolata, mely egyaránt megjelenik a formákban és az egyedi felületkezelésben is. A kiállított darabok hűen tükrözik a művészek anyaghoz való viszonyát, hitvallásukat, érzelmeiket a kifinomult vagy akár erős gesztusokon keresztül, melyet az agyag képes megőrizni és közvetíteni. Mert az agyag hihetetlen médium, taktilis és intellektuális; ha akarjuk, hideg és visszafogott, ha akarjuk, nyers és erőszakos. A keramikusoknak nagy szerencséje van, hogy rátaláltak erre az anyagra, mert végtelen lehetőség rejlik benne, kellő elmélyültséggel csodákat lehet létrehozni.

Művészeink gasztronómiához való kötődése a tárgyaikon keresztül ismert és elismert. A magyar csúcsgasztronómiához kapcsolódva számos étteremmel és séffel inspiratív összhangban dolgoznak együtt, gazdagítva és megújítva a tálalás tárgy kultúráját. Fantasztikus anyag állt össze a plasztikák, edényplasztikák és funkcionális tárgyak együtteséből.

Kondor Edit

Múzeumunk szakemberei elkötelezettek amellett, hogy a régészet és a néprajz kapcsolatát minél szorosabbra fűzve egymás határterületein, a segédtudományok bevonásával közösen tevékenykedjenek. A 2020-as esztendőitől – bevezető jelleggel – egy olyan struktúrát dolgoztunk ki, melyben a munkákat előkészítő szervezési fázistól kezdve a terepi munkavégzésen át a feldolgozásig és az értelmezésig egyaránt meg kívánjuk ragadni a kapcsolódási lehetőségeket.

Évszámos kályhacsempe a föld alól

Selyembársony „aranyos” himnusz

Séd, 2022. 5. sz., 30. old.

A veszprémi Szent István utcában végzett közös munkánkat követően – mely a valamikori Segédsdi fazekasdinasztia udvarán zajlott – a Dörgicséhez tartozó Becce-dűlőn lévő romos, kétszintes

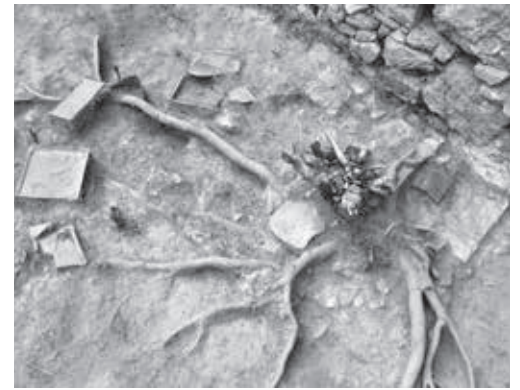
présházát érintő feltárás – mely „A bor régészete” elnevezést kapta – e vállalkásunknak kezdő, indító projektje. Mindez kettős célt szolgált: egyfelől múzeumi szakembergárdánk minél szélesebb körének bevonásával egy komplex elgondolás mentén tárta fel az épület történetét és építészeti jellemzőit, amit a helyi közösség, valamint egyéb önkéntesek, illetve támogatók bevonásával valósítottunk meg.

Feltárásunkat egy kétszintes, vagy más néven emeletes, romos állapotú, azóta (2021-ben) teljesen elbontott présházpincénél végeztük. Az épület szélességében fél traktussal nagyobb, mint az átlagos környékbeli emeletes présházak. Beosztása a felső szinten présház és szoba, melyek alatt boltozatos pince húzódik. Legjelentősebb építészeti megoldása az – mely teljesen egyedivé teszi a Balaton-felvidéki préshá-

zak kontextusában –, hogy a felső szintről, az épületen belül lépcső vezet a pincébe. A feltárásnak ez a tény, valamint az adott külön pikantériát, hogy pincelejárójának áthidalója egy másodlagosan beépített római sírkőtöredék volt.

A 2020 tavaszán–nyarán zajló munka egyik első, önkénteseket is fogadó nyílt napján, amikor az épület belső, feltárni kívánt tereit tisztítottuk meg az omladéktól, valamint a benőtt gyökérszektől, az első „néprajzi lelet” is napvilágot látott, egy – némi meglepetést okozva – nem mázas, hanem mázatlan kályhaszemtöredék képében. Igazolódni látszott a sejtésünk, miszerint az épület szobáját – mint ahogy az minden térségbeli lakóház és présház szobájában jellemző volt – szemeskályha fűtötte, és annak nyomai ott rejtőzhetnek a föld alatt, bár e fenti kis lelet nem rendeltetési helyéről, hanem attól jóval távolabb, szórványként került elő.

Várakozásunk beigazolódott, hiszen később a 19. századi lakáskultúra egyik legjellegzetesebb berendezési tárgyát, az említett szemeskályha maradványait annak eredeti helyén, a szobában is sikerült megfigyelni. Ez több szempontból is fontos a számunkra, ugyanis az előkerült,

Kivehető a takaréktűzhely téglalap alakú alapozása, valamint a hozzá felhasznált kályhacsempek és kályhaszemek első rétege

vörös festéknymokkal¹ bíró, mázatlan kályhaszem, illetve mintázott csempedarábok a 19. század végi néprajzi leírásokból már hiányoznak,² hiszen addigra az ízlés változása miatt a mázatlan kályhákat a főként zöldmázos változatokra cserélték, ám ebben az épületben valamiért kitarítottak a mázatlan típus mellett. Olyannyira, hogy a kályha minden bizonnyal megélte a huszadik század tízes éveit is, amikor is – az előkerült jelenségekből következően – egy rakott takaréktűzhely váltotta fel, melynek felépítéséhez a környék valamelyik kályhás központjában (Kapolcson, Veszprémben, esetleg Nemesleányfaluban) készített szemeskályha díszesebb csempéit és több tál alakú szemet is felhasználtak.³ Az egyik mázatlan kályhacsempe⁴ teljesen épen vészelte át a földben töltött évtizedeket, sőt, annak – valamint több töredékes csempe – megtisztítása után láthatóvá, pontosabban szólva „összszerezhetővé” vált a téglalap alakú felíratmezőkben az 1817-es évszám. Az efféle, madárábrázolás és virágmotívum kombinációjával díszített kályhacsempét – vagy ehhez nagyon hasonlót – mind Vajkai Aurél, mind Sabján Tibor ismerték⁵, ám ezek olyan darabok, melyeken datálás – akár azok lekopása miatt – nem volt kivehető. Ilyenképpen az általunk talált ép példány (és az egyéb töredékek) ennek a típusnak a jobb megismeréséhez – korszakolhatóságához – járult hozzá. Az évszám ugyanakkor nem feltétlenül datálja a csempe készítés idejét, hiszen elképzelhető, hogy az adott, a csempe negatívjául szolgáló nyomódúcot több évig is használták.

Az efféle kétszintes présházakat 1780–1820-ig emelték nagy számban, így az 1817-es évszám, valamint az épületben

A frissen előkerült ép kályhacsempe

talált több 1819-es datálású téglá az épület építési idejére vonatkozóan is jó fogódzóval szolgál a számunkra, melyet a későbbiekben levéltári kutatásokkal pontosíthatunk tovább.

Törő Balázs

Irodalom:

Jankó János 1902. *A Balaton-melléki lakosság néprajza*. Budapest.

Sabján Tibor 2002. *A takaréktűzhely*. Budapest.

Sabján Tibor 2008. *Népi cserépkályhák*. Budapest.

Vajkai Aurél 1958. *Balaton melléki présházak*. Budapest.

Vajkai Aurél 1966. *A Balaton északi partjának présházai. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 5 (1966), 181–233.*

Jegyzetek:

- 1 Gyakorinak számított, hogy a mázatlan kályhakat vörösre festették. A Balaton-felvidéki Csobánc mellett is működött egy jelentős bánya, vélhetően onnan nyerték ki a földfesték alapanyagául szolgáló agyagot, mellyel a vizsgált kályhát megfestették. SABJÁN 2008. 58.
- 2 JANKÓ 1902. 210.
- 3 A cserépkályhák ilyenforma újrafelhasználása az egész cserépkályhás területen mindenütt jellemzőnek mondható. Vö. SABJÁN 2002. 39–44. VAJKAI 1958. 42.; Üö. 1966. 187.
- 4 LDM Néprajzi gyűjtemény 2020.7.1. A kályhacsempe méretei megegyeznek a gyűjteményünkben található ép példányokkal, körülbelül 20x20 centiméteres, vastagsága 4 centiméter.
- 5 Vajkai Aurél vászolyi gyűjtése, kályhacsempe átsatírozott rajza. LDM Adattári dokumentáció 4585-67., illetve SABJÁN 2008. 179.

A Dörgicsén előkerült példányhoz nagyon hasonló csempe átsatírozott, javított ceruzarajza. Vászoly, 1952

A Tegulariumról

Tegularium. Kulturális Örökség Napjai. 2022. szeptember 17–18.

A KÖN 2022. évi országos programso-rozatának egyik közkedvelt veszprémi helyszíne – idén is – a Művészetek Háza Veszprém által a Dubniczay-palotában működtetett téglagyűjtemény, a Tegularium volt. Az esemény szelleméhez és céljához híven a gyűjtemény kiállítóterei szeptember 17-én és 18-án ingyenes látogatási lehetőséget és tárlatvezetést kínáltak az égetett durvakerámiák – hétköznapi nevükön a téglák és a tetőcserepek – több évezredes múltja iránt érdeklődő résztvevők számára.

A program időpontja más szempontból nézve is izgalmas volt a gyűjtemény számára. Mivel a Tegularium kiállítási anyaga az elmúlt öt évben közel kétszerezére növekedett a Művészetek Háza Veszprém munkatársai által végzett tudatos gyűjtőtevékenységnek, illetve a látogatóktól, magánszemélyektől érkezett adományoknak és téglacseréknek köszönhetően, ezért 2022-re elkerülhetetlenné vált egy új, az eddiginél árnyaltabb tematikájú és áttekinthetőbb koncepciójú kiállítás létrehozása a Dubniczay-palota pincerendszerében.

A látványos gyűjteménygyarapodás mellett még három fontos szempont is közrejátszott ebben a hosszú távú célokot szolgáló döntésben.

Az egyik az, hogy 2020-ban – a Művészetek Háza Veszprém kezdeményezésére – a Tegulariumot felvették a Veszprémi Települési Értéktárba mint városunk egyik jelentős kulturális örökségének, ipari és műszaki megoldások gyűjteményének helyszínét, és ez a megszerzett rang kötelezettséggel jár.

A második ok az volt, hogy a Tegularium idén ünnepelte Fodor József születésének századik évfordulóját, aki az 1970-es évektől kezdődően addig csak kevesek által járt úton alkotott maradandót a magyar építőipar történetének fel-

dolgozásával és annak tárgyi emlékeinek gyűjtésével. Fodor József munkásságnak (sajnos nem létezik már a Magyar Építőipari Múzeum, nincs kályhászmesterház, és nincs Veszprémi Szabadtéri Építőipari Gyűjtemény sem) utolsó szellemi és kézzelfogható hagyatéka – könyvei, írásai mellett – jelenleg már csak az általa megteremtett téglá- és tetőcserep-gyűjtemény. A 2010-es évek második feléig ez a kollekción adta a Tegularium kiállítási anyagának az alapját. Az elmúlt időszak gyűjteménygyarapodása és a megújuló kiállítóterek így az általa megkezdett feladatok folytatását és az alapító előtti tisztelgést is szolgálják.

Szükségessé tette az új installációkkal, feliratokkal és tájékoztató szövegekkel bővített kiállítás megépítését az is, hogy a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa programév egyik helyszíne a Tegularium lesz, ami szintén a változás, változtatás melletti érveket erősítette.

A munka, ami – szándék szerint – újabb tíz-tizenöt évre határozza meg majd az előző, a 2006-ban létrehozott állandó kiállítás jövőbeli arculatát, ez év nyarán kezdődött el, és januárra, a VEB 2023 nyitőünnepségére fog befejeződni. Ezért volt egyfajta kísérlet vagy „próbaüzemmód” ebben a köztes állapotában megnyitni a Tegulariumot az idei KÖN alatt, mivel így a látogatók – a kiállítás megtekintése, illetve tárlatvezetés közben – egyúttal bepillantást is nyerhettek az ilyen jellegű kiállításépítés kulisszatitkaiba, illetve annak egyik éppen akkor zajló aktuális fázisába.

A fogadtatás kedvező volt a résztvevők reakcióit, visszajelzéseit látva és hallva. A – kétszeresen – nyílt napok tapasztalataiból levont következtetések optimizmusra adnak okot: a 16. és a két 18. századi teremrészbe beépítésre kerülő új installációk harmonikusan illeszkednek majd anyagaikkal és színvilágukkal a hármas tagolású kiállítóhely múltból örökölt építészeti adottságaihoz és az előző, a 2006-ban téglából készült téglapalcok specifikus hangulatához is.

Kóródy László

A kékfestőnő

Szilágyi Erzsébet képzőművész-képfestő kiállítása a Pannon Egyetem aulájában.

2022. október 19. – november 2.

Hogyan is válik egy régész egy modern művészeti kiállítás megnyitójává? Mind a személyemet, mind Veszprémet több szál fűzi a kékfestéshez, a kékfestés modern újraértelmezéséhez, így szívesen vállalkoztam a feladatra.

Veszprémben több kékfestő műhely is működött, egyik köztük a Festő utcában, ahol a 20. század elején Húsvét Lajos műhelye volt. Az 1930-as években itt ismerkedett meg gyerekkorában Bódy Irén először a kékfestéssel, mely később művészetét is meghatározta. Bódy Irén textilművész munkásságához köthető, hogy a kékfestés bekerül a művészet világába. A hagyományos mintakincs felhasználásával új, szabadabb formákat alkotott. Hagyatékanak jó része a pápai Kékfestő Múzeumban tekinthető meg, amihez személyesen én is kötődöm, hiszen korábban ott dolgoztam, és a magyarországi kékfestés világába is így csöppentem bele.

Bódy Irénhez Szilágyi Erzsébet is kapcsolódik, „távoli rokonságot” érzett vele a kékfestés modern újrafogalmazása tekintetében, de amíg Bódy Irén munkáiban nagyobb hagyománytisztélet figyelhető meg, Szilágyi Erzsébet inkább a saját gondolatvilága megjelenítését helyezi előtérbe. A művész inspirációi közé tartoznak a múzeum gyűjteményében található mintafák is, hiszen a Laczkó Dezső Múzeumban is volt kutatni a megyei mintakincset.

Szilágyi Erzsébet szobrászművész, ötvös, textilművész a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen végzett. Egyebek mellett a Paczona Márta textilművész által útjára indított Alternatív Textil Symposium tagja. Többfajta anyaggal szeret kísérletezni, ami leginkább foglalkoztatja, az a különböző anyagok társítása és új anyagok megismerése. Műveiben mindig a háromdimenziós

megjelenítést helyezi előtérbe. Alkotásai több magyar és külföldi közgyűjteményben megtalálhatók. Idén több kiállítása is volt Nagykovácsiban, illetve Budakeszin (melyet Gopcsa Katalin nyitott meg). Képfestő munkáit itt, Veszprémben is már két helyszínen láthattuk: az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban és a Péter-Pál Panzióban, melyet Márkusné Vörös Hajnalka nyitott meg, s melyen a természet ihlette műveit mutatta be.

Ahogy egy interjúban említette, saját magából, életéből merít inspirációt, azokból az eseményekből, érzésekből, amik foglalkoztatják. Így a témákban megjelenik a gyász, a válás, gyereknevelés, elmúlás, lét és nemlét kérdései, fájdalom, könnyek és kavargó gondolatok. Fő hajtóereje a kísérletezés, folyamatosan új utakat, megoldásokat keres. Ez nagyon egyedi hangvételt eredményez műveiben, „letisztult, kicsit japános” stílus jön létre, ahogy maga is megjegyezte. Leginkább a képfestő műveknél jelent inspirációt a hagyományos női szerep és az öntudatos nő, a nőiség megjelenítése. Ugyanazt a témát néha több anyagból is kibontja. Műveiben fontos szerepet játszanak az őselemek, közülük is leginkább a víz motívuma. Elsősorban textilműveiben fontos a természet, a táj ihletése.

Maga a képfestés technikája hagyományosan a fehér vászonra a nyomódúccal felvitt mintára épül, majd a vásznat indigóval festik meg. Azonban ahol a pap (a gátlószer, korábban méhviasz – a szerk.) fedte, a vászon fehér marad, ez adja a mintát. A fedőanyagot ezután savas fürdőben távolítják el. Magyarországon és Veszprém megyében is korábban ez a technika erősen köthető volt az itt élő svábokhoz is, mind az ünnepi, mind pedig a munkaruházatnak része volt a képfestő anyag.

Szilágyi Erzsébet nagyjából két éve kezdett el képfestéssel foglalkozni, elsősorban technikai és motívumkincsbeli inspiráció indíttatására. Szilágyi Erzsébet használ hagyományos nyomódúccokat is, de emellett szeret kilépni a tradicionális keretektől. A minták alkotásához speciális lenyomatokat, többek közt a saját testét is használja, illetve maga is tervez nyomódúccokat. Emellett a mintaalkotásban megjelennek a korábban édesapja által használt betűkészlet lenyomatai is. A technikai kifejezésben látható a Hantai Simon-tól eredeztethető térbeliség megjelenítése hajtogatással, gyűrűssel, bár a festőművész, ahogy elmondja egy interjúban, inkább a másik irányból közelítette meg a technika alkalmazását, festőként a kétdimenziós alkotásokat igyekezett háromdimenzióssá tenni, míg Szilágyi Erzsébet szobrászként a háromdimenziós mű kétdimenziós megjelenítésére törekedett.

Maguk a művek nagyszerűen illenek a térbe, méretüknél fogva. Itt teljes méretükben tudnak megmutatkozni. Korábban is volt az alkotónak különleges terekben kiállítása, ahol textilalkotásait megmutatta, így a visegrádi királyi palotában is. Ahogy a művész is elmondta, nehéz megfelelő teret találni a művek bemutatására, hiszen elengedhetetlen a nagy belmagasság. Egyes alkotásai ötméteres textilen jelennek meg.

Hogy teljesen látszódjának, felfüggesztésre van szükségük, így tudnak érvényesülni.

Szilágyi Erzsébet képfestős alkotásaiban a mondanivaló és a technika találkozik, és ez a találkozás nagyszerű eredményeket szül, miként a legutóbbi veszprémi kiállításon is: a képfestő anyag szépsége, a minták egyedisége, ugyanakkor azonossága kiemeli a tradíció tiszteletét, a közösség megtartóerejét, ugyanakkor az alternatív minták használata teret enged az újnak, a kísérletezésnek.

Számomra a leginkább megkapó alkotás a *Családi szennyes*, ami egy bensőséges és – azt hiszem – nagyon sok nőben megértést, felismerést ébresztő alkotás.

Péteváry-Szanyi Brigitta

Arcpoétika

Dósa György kiállítása. Pannon Egyetem, aula. 2022. november 8–21.

„A művészek ne a kor tartalmát próbálják kifejezni, próbáljanak előbb tartalmat adni a kornak.” (Konrad Fiedler)

Harmincegy (prímszám) akrilfestményt és rajzot láthatunk Dósa György kiállításán a Pannon Egyetem aulájában. A műveket két csoportba sorolhatjuk a látvány alapján. Az egyik csoportban az absztrakt képek („nem ábrázoló”, nonfiguratív), a másik csoportban a figuratívok, többnyire portrék. A rendezés nem különítette el ezt a két műcsoportot, hanem a két képtípus egymásra hatását, egymásra épülését, a formálást, a látásmódot, az alkotói magatartás azonosságát hangsúlyozza.

Két műcsoportról beszélünk, mert szeretünk eligazítást, orientációt adni és kapni, miközben mindent „bedobozolunk”, kategorizálunk. Ábrázoló és „nem ábrázoló” (absztrakt) művek.

A kétdimenziós papír felületén megjelenített gondolat, képabsztrakció.

A tér, a látvány, a történet (narratíva) elvonatkoztatása a „valóságostól”, az elsődleges látványtól és primer gondolattól – absztrakció. Egyedül a „kép” konkrét.

Dósa György a Pannon Egyetem matematikaprofesszora, egyetemi tanár, az MTA doktora. Az *Arc Poétika* kiállításán festőként mutatkozik be. Harminc év után tért vissza a festéshez mint kifejezésformához. Pályaválasztásakor a tudomány, a matematika és/vagy a képzőművészet dilemmájában (kettősségében) a matematika lett az élethivatás.

A festészet az egyetemi évek alatt is aktív tevékenység maradt, Dósa György folyamatosan képezte magát. A közönség körében ez gyakran meglepetést okoz, csodálkozást vált ki, hogy egy matematikus, természettudós miért foglalkozik a művészettel, az irodalommal, a zenével. Nem soroljuk az ismert és jelentős életműveket, ahol a két terület találkozása inspirálóan hatott. Mindannyiunk számára fontos a ráció és az érzelem együttműkö-

dése, ezek nélkül nem működik az alkotás és a befogadás sem.

A veszprémi egyetemen régi tradíció a természettudományos és a humán műveltség összekapcsolódása, a művészetek ismerete. Kár, hogy nincs egy interdiszciplináris alapokon nyugvó művészeti kar az egyetemen.

A matematikus fest. Mintha a tudományos gondolkodás és a művészetekhez szükséges világlátás, érzékenység két különböző naprendszer lenne. Miközben mindkettő a világ leírásával, értelmezésével, megismerésével foglalkozik. Az egyik oldalon erősebb a racionális megközelítés, míg a másik oldalon erőteljesebb az emóció. Kiállításrendezés közben létrejött egy véletlen találkozás Dósa György és Pósfai Mihály professzorok között. Pósfai korábban nem ismerte Dósa képeit, figyelmen kívül szemlélte azokat. Hamarosan előkerült egy laptop, amin képeket néztünk. Mégpedig olyan képeket, melyek csúcstechnológiával, szuper felbontású mikroszkóppal készültek az egyetem nanolaborjában. Csodálatos világ tárult elénk, kristályszerkezetek, atomi felépítésű struktúrák. A természettudósok a felvételeket látva kutatásaik során közelebb jutnak egy-egy kérdés megválaszolásához, bizonyításához. Ezenközben a képek esztétikai és vizuális élményt is nyújtanak a tudósoknak, művészeknek és a laikus szemlélőknek is.

Fontos megjegyezni, hogy ez a komplex szemlélet régóta jelen van a képzőművészetben és a művészetelméletben. Kepes György festőművész és művészet-orientikus ikonikus könyve, *The New Landscape in Art and Science* 1956-ban jelent meg Chicagóban, 1979-ben Budapesten *A világ új képe a művészetben és a tudományban* címmel.

2010-ben Budapesten a Ludwig Múzeumban volt látható egy, a témába vágó izgalmas kiállítás: *A fényjátékosok: Kepes György és Frank J. Malina – a művészet és a tudomány metszéspontján*.

A kísérletekben megnyilvánuló univerzális gondolkodás hosszú ívet rajzol a művészettörténetben a tudomány és a művészet reneszánsz szintézisétől a Kepes György (1906–2001) és a cseh származású Frank Malina (1912–1981) munkáiban megnyilvánuló radikális újításokig. Mind Kepes, mind Malina kelet-európai gyökerekkel rendelkezett, és erősen hatottak rájuk a modernista elméletek.

Kepes Györgyöt mint „fényművészt” is szokás említeni: festményei, fotogramjai, fényképei és kinetikus művei visszavezethetők a harmincas években Moholy-Nagy László munkatársaként végzett fény- és árnyék tanulmányaira, a fény mint kreatív médium használatára. Frank Malina egyidejű kinetikus műveiben ugyancsak ezzel kísérletezett, és párizsi műtermében megoldást keresett arra, hogy milyen szerepet kaphat a művész-tudós a modern társadalomban.

Dósa György képeinek struktúrája többnyire erőteljes ecsetnyomokból és intenzív első- és másodfokú színekből épül. A formák önmagukba záródó oválisok, ellipszisek, spirálisok és parabolikus ívek.

Máskor vízszintes, függőleges, diagonális struktúrák.

Ezt a formai változatosságot a *Hakapeszi maki*, a *Zabban* és a *Toszkána alsó*, általam képhármasnak nevezett művek mutatják meg egyértelműen.

Görbe vonal, törött vonal, komplex geometriai alakzatok szabadon formálva.

Dósa képeire, képcímeire és képleírásaira jellemző a játékoság, a humor, a szójáték.

Gógen és Vangóg fia vagyok én. Egyrészt van ugye Ady, másrészt meg van hát Gauguin, Van Gogh és a többiek. A kép egy Gauguin-kép másolata. *(Pont) erről van szó.* Nem szükséges hozzá magyarázat. Kivéve, hogy tulajdonképpen miről is van szó? *Logarithmiai József.* Igen, ez valószínűleg egyfajta önarckép.

És vannak a kiállításon képek, melyeknek nincs címük. A festő szabadon hagy minket, mint ahogy számára is fontos a kifejezés szabadsága.

A figuratív képei – melyek többnyire női és férfiportrék, állatportrék – is hasonló vonalstruktúrákból épülnek, mint az absztraktok. A vonalak egyszerre csak hipp-hopp fejet formáznak.

Bakelit. Ne lőj le. Relatív hiba. Hipp-hopp, megérkezett a Télapó. A kép valószínűleg nem a Télapót ábrázolja, mint talán arra rá is lehet jönni, mert konvencionális Télapó-ábrázolásokon általában nem így szerepel. Viszont a Télapó általában hoz valami meglepetést. Különben nem lenne izgalmas a gyerekeknek. Talán a képben is van valami meglepő, ami ugyan nem szándékos, de attól még megeshet.

A portrék „üres” terekben jelennek meg, és megidéznek számomra az 1960-as, '70-es évek olasz és francia filmjeinek képvilágát. Az üres terek előhívják azt a gondolatot is, hogy mit jelent az üres tér a nyugati, és mit a keleti kulturális antropológiában, térszemléletben. Ami az egyiknek negatív, az a másiknak pozitív, és fordítva.

(Pont) erről van szó. Nem szükséges hozzá magyarázat. Kivéve, hogy tulajdonképpen miről is van szó?

Hegyeshalmi László

Az arborétumváros

Strenner József: *Veszprémi fák és bokrok*, Séd-könyvek, 2. kötet. Könyvbemutató. A VKK Gyulaírói Művelődési Háza, 2022. október 10.

Gyulaírókat városrészben is bemutatották a Séd-könyvek sorozat 2. kötetét. Miután az intézményvezető köszöntötte a jelenlévőket, a Séd-könyvek sorozatszerkesztője, Gécz János vette át a szót. Az est moderátoraként bemutatta a vendégeket: Strenner Józsefet, Veszprém város nyugalmazott főkertészét, a kötet szerzőjét és Brányi Mária alpolgármestert, aki maga is táj- és kertépí-

tész, így mindkét minőségében örömmel támogatta a könyv megszületését. Könyv íródott egy olyan témában, mely szinte a lábunk előtt hever. Persze nem szó szerint, hiszen a mamutfenyők, hársak, juharok nem hevernek a lábunk előtt, de tény, hogy a közterületek növényzete anélkül szolgál szépségével, hogy lépten-nyomon tudatosulna bennünk, milyen értékek és csodák között élhetünk. Ezekre a csodákra nyitja rá szemünket Strenner József könyve Gáspár Gábor nagyszerű fotóival. (Sajnos Gáspár Gábor betegsége miatt nem tudott részt venni a könyvbemutatón.)

Gécz János hangsúlyozta, olyan kötetéről beszélünk, mely joggal teszi büszkévé városunkat. Felmutatja a velünk élő növénytársakat, a helyi növényértékeket. A beszélgetés során Brányi Mária méltatta Strenner József különleges szakértelmét. Neki és munkatársainak köszönhetően arborétumgazdagságú, nagyon igényes növénytársulások veszik körül Veszprém lakosságát. Közönségkérdésre válaszolva Strenner József elmondta, hogy Veszprémben született, a természet szeretetét vadászó édesapjától tanulta a közös erdőjárásokon, s egy gimnazista korában hallott kertészeti előadás hatására jelentkezett kertészeti főiskolára. Felidézte, hogy az ötvenes években Veszprém is akácokkal volt tele. Dolomitra telepedett városunkban nem volt egyszerű megtalálni azt a növényzetet, mely alkalmas volt az akác kiváltására. Megtudtuk, hogy sok örömet szerzett a közös munka Gáspár Gábor fotóssal, akivel három éven keresztül járták a várost, hogy végül ebben a formában megszülethessen a könyv, melynek kedvező fogadtatása és a nagy érdeklődés kellemes meglepetés volt. A szerző a jelenlévők figyelmébe ajánlotta a veszprémi hársfákat, melyek Amerikából érkeztek. A Lóczy utca környékén alakítottak ki egy „hársfakisérletet”, érdemes virágzókor útba ejteni a környéket.

Gécz János megemlékezett a kötetéről megjelent első szakmai kritikát a *Magyar Építészet* című folyóiratban, mely úgy ír a könyvről, mint egyfajta útmutatásról a jövőbe. A sétákra bontott ismeretanyag olyan nyelvezetű, mely nem terhes az olvasónak, sok személyes emlékekkel, utalásokkal, apró ismeretekkel bővített. A rendezvény zárszavában Brányi Mária városunk jelentős zöldfelületi megújításáról is beszélt. Szólt a Kolostorok és kertek helyszínén vagy épp a Püspökkert területén folyó munkákról, a kerékpárutak menti növénytelepítésekről. 26 ezer fás növény él velünk együtt városunkban. Három évente számlálással vizsgálják állapotukat, nagy gondot fordítanak visszafordításukra, és szigorította az önkormányzat a fakivágás szabályait is. Az alpolgármester asszony kiemelte a családi házas körzetekben élő lakosok szerepét, akik azon túl, hogy gondoskodnak saját kertjükről, nem állnak meg kerítésüknél, és gondoskodnak a közterületeken élő növényekről is. Természetesen a közterületek változatos növénytársításai, a színharmónia, a fajtagazdagság, a levelek puhaságának változatossága mind-mind olyan tényező, mely hatással van a saját kertek telepítésére is.

Gécz János a rendezvény végén felhívta a jelenlévők figyelmét arra, hogy a történetek, séták és a nívós fotóanyag mellett komoly érdeme a könyvnek a vízálló borítója. Lehet vinni terepre, útközben forgatni, ne a könyvespolcon töltse életét...

(A TOP-6.9.2-16-VPI-2018-00001 Közösségfejlesztés Veszprém településrészében című uniós projekt keretében elkészült könyvből a bemutató résztvevői térítésmentesen átvehettek egy-egy példányt.)

Farkasné Molnár Csilla

A Cholnoky testvérekről – Várpalotán

Cholnoky Viktor: *A sekrestyés*;
Cholnoky Jenő: *Önéletrajz*;
Cholnoky László: *Fekete szárnyak*. Kalligram Könyvkiadó. Könyvbemutató. Várpalota, Krúdy Gyula Városi Könyvtár, 2022. november 21.

A Művészetek Háza Veszprém és a Pesti Kalligram Kiadó közös munkájának eredményeként idén év végére – a VEB 2023 Európa Kulturális Fővárosa támogatásával – három kötete megjelent már a Cholnoky testvérek életművét bemutató sorozatnak. Legutóbb Cholnoky László *Fekete szárnyak* című novellaválogatása látott napvilágot.

Ennek apropóján november közepén a várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtárban mutatták be a készítőik mindhárom kötetet. Gécz János József Attila-díjas költő, a sorozat szerkesztője és Tóth Ramóna Mirtill, a Pesti Kalligram Kiadó munkatársa remek hangulatú estet teremtettek.

Gécz János a Cholnoky család történetéről mesélt, az ismertté vált három fiú munkásságáról és egyéniségéről. Viktor és László a Nyugat által is elfogadott, haláluk után is könyvekkel megtisztelt szerző volt, Jenő akadémikus lett. Leszármazottaik között a mai napig megtalálhatók tanszékvezetők, értelmiségiek, saját látásuk kell, hogy legyen, túl a genetikán, ha ilyenfajta újításokra képesek – mondta Gécz.

Az íróvá vált fivéreknek kisrealista, „a hely” világát bemutató írásaik vannak, amelyek ma is fontosak, különösen, ha a lokalitás jelentőségét elismerjük. De Cholnoky Viktor és László túljutott ezen, az egyetemi tankönyvben a legfontosabb magyar írók között szerepelnek.

Derűtséget váltott ki a közönségből, amikor arról esett szó, hogy e három testvér – különösen a két íróvá lett – milyen gátlástalanul orozták el egymás szövegeit, s használták újra önmaguk kéziratait. Történeteket, sőt, kész írásokat is emeltek át, nem kis fejtörést okozva az utókor irodalomtörténészeinek. A mesterséges intelligencia matematikai elemzése során sikerül időnként kideríteni, egy-egy novellának ki volt az első szerzője.

Közös a Cholnoky testvérekben – sőt, édesapjukban is –, hogy meggyűlt a bajuk az alkohollal. Ez lett volna az oka, hogy nem érkeztek fel az irodalom olyan magaslatára, amelyre tehetségük méltóvá tette őket? Vagy feljutottak, csak később a történelem, a politika sodrása söpörte le onnan őket?

Veszprémben az elmúlt évtizedekben feltámadt a család emléke, s különösen a három tehetséges fiú tisztelete. E könyvsorozattal remélhetőleg ismertségük, elismertségük túllép a város határain.

Herth Viktória

„... ismét keresztezték egymást leveleink”

Id. Lóczy Lajos levelei Laczkó Dezsőhöz 1894–1920. Összeállította: Rainer Pál és Katona Lajos. Laczkó Dezső Múzeum.

A múzeumok rejtőzködő kincseinek feltárása és méltó bemutatása évtizedeken át a szunnyadó feladatok közé tartozott. Sem akarat, sem szakember, sem pénz nem volt arra, hogy közreadjunk olyan szellemi értékeket, melyek hatása messze túlmutat egy intézmény keretein. Ezért is örvendetes, hogy a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum közreadta a világhírű geológus-geográfus, id. Lóczy Lajos barátjához, Laczkó Dezsőhöz írott leveleit.

A több mint negyed századot felölelő levelek bizonyítékai egy bizalomteljes munkakapcsolatnak és két kiváló, önzetlen tudós barátságának. Id. Lóczy Lajost ezernyi személyes szál kötötte a Balaton-felvidékhez. Gyakran időzött balatonarácsi villájában, ahol megfordultak tanítványai és barátai, Papp Károly, Cholnoky Jenő és Laczkó Dezső.

Laczkó Dezső piarista gimnáziumi tanár, geológus és paleontológus a Balaton-felvidék földtanának legjobb ismerői közé tartozott. Az általa gyűjtött ősmaradványok id. Lóczy Lajos segítsége révén kerülhettek a köztudatba, s válhattak nemzetközileg ismertté.

A Lóczy által írt 335 levelet a Laczkó Dezső Múzeum megőrizte, s Rainer Pál történész, régész és Katona Lajos geológus kronologikus sorrendben, jegyzetekkel ellátva adta közre 272 oldalon. A levelek tükrözik a terepi munka szépségeit és nehézségeit, a tudományos tevékenység örömeit, a publikációk megpróbáltatásait, a természet titkaira fogékony id. Lóczy segítőkészségét, önzetlenségét és humánusát.

Id. Lóczy szerteágazó hazai és nemzetközi kapcsolatrendszerében Laczkó Dezső különleges helyet foglalt el. A levelek tanúskodnak arról, hogy az Akadémia és a Balaton Bizottság messzemenően támogatta a földtani kutatásokat. A két tudós fáradhatatlan munkája ma is példa lehet a fiatalabb nemzedékek számára.

A levelekből kitűnik az egymás munkája iránti figyelem, az önzetlen segítőkészség és az együttműködés. Id. Lóczy világszemléletében a szakmai feladatok mindig elsőbbséget élveztek. A személyes ambíciókat felülmúlta a szakmai érdek és a közérdek.

Id. Lóczy örömmel vonta be a munkába a német és az osztrák kutatókat, akik szívesen kapcsolódtak be a kövületek meghatározásába.

Soraiból kitűnik, milyen fáradtságos munka a terepi földtani térképezés, a mintagyűjtés, a szakszerű meghatározás megszervezése.

Lóczy 1903. február 2-án írt sorai – a 145. levél – bizonyítják, hogy a magyar tudomány eredményei elválaszthatatlanul kapcsolódnak a német és az angol tudomány eredményeihez.

Megismerhetjük id. Lóczy soraiból a triász kor ammoniteszeinek előfordulási helyeit, a meghatározások vitáit és bonyodalmaikat.

A svéd Sven Hedin, a jeles Ázsia-kutató és felfedező geográfus látogatására való utalás jelzi, Európa legnagyobb tudosai is megfordultak a Balaton-felvidéken, mert nagyon érdekelte őket ez a lenyűgöző táj, és nagyra becsülték meghívóikat, a magyar tudósokat.

A Veszprém környékén gyűjtött ammonitok és chephalopodák eljutottak Bécsbe és Breslauba, ahol a kor legkiválóbb tudosai vizsgálták és határozták meg a leleteket.

Id. Lóczytól nem idegen a vulgáris humor: „*Ferch azonban ugyancsak megkeféli az osztrák sógort. Emlékezhetsz, hogy volt egy ammonited Felső Örsről, az alsó és felső kagylómész között lelted. Én 1898-ban Ophiceras nak határozta meg és ráutaltam hogy az indiai Salt-range perm. triász rétegeit jellemzik az ilyen formák. Dianer annak idején letagadta ezt és Monophylites Suessinek ítélte a darabot. Most leltél még két hasonló darabot a Szalay dombról a melyek fennt voltak legutoljára Bécsben és mint meghatározatlanok kerültek vissza Feller és Dienertől.*”

Az ősmaradványok leírása, publikálása, az elsőbizonyítás nem volt mindig mentes a bonyodalmaktól.

Id. Lóczy Lajos a Zürichi Műegyetemen szerzett diplomát, s igen fiatalon bekerült az európai tudomány sodorvonalába. Sokat járt az Alpokban, de rengeteget utazott Nyugat-Európa és Dél-Európa tájain, míg a szigorú rendi kötöttségek között élő, napi tanítási kötelezettségekkel járó helyhezkötöttsége miatt Laczkó Dezsőnek ez a lehetőség nem adatott meg. A Strasbourg-ból írt, elzászi asszonyt ábrázoló képes levelezőlap (166. oldal) széken ülő, rokkán dolgozó, népviseletbe öltözött hölgyet ábrázol, sugallva azt, hogy Nyugat-Európában már sok nő számára ez időben természetes volt a munkavállalás és az önfenntartás.

A levelekből kitűnik, hogy idősebb Lóczy Lajos fia, ifjabb Lóczy Lajos, Lulu is részese volt édesapja terepi munkáinak (167. oldal).

A 284. levél tanúskodik arról, hogy id. Lóczy nem a tudomány elefántcsont-

tornyában élt, hanem a gyakorlati élet szolgálatába állította tudását. 1912. szeptember 30-án Csupakon az alábbiakat írta: „*Három hétig kalandoztam Oláhországban és Erdélyben só meg petroleum érdekében*” (173. oldal).

Id. Lóczy Lajos és Laczkó Dezső bensőséges barátságát jelzi, hogy emberi, családi, sőt egészségi kérdésekről is szó van a levelekben.

A hatvanhat esztendő tudós fáradhatatlan terepi útjairól is beszámol barátjának (179. oldal).

Idősebb Lóczy büszke arra, hogy Lulu fia 1915-ben részt vesz Horvátországban a petróleum-földgáz kutatásokban. Megrendítő olvasni az 1916. április 17-én Balatonarácson papírra vetett sorokat. A tudós professzor itt már rossz egészségi állapotáról ír: „*Itt vagyok sokáig dögvőzön, de azért nem hagyom magam és tollal sokat dolgozom. Hanem a hegyekről sajnos le kell mondanom minden korra.*” Ez a számvetés már előrevetítette id. Lóczy munkaképességének megváltozását, de akaraterejére is jellemző fényt vet (180. oldal).

A levelek fontos adalékokat jelentenek Lóczy életfelfogásáról, világszemléletéről, értékrendjéről, mely igen közel állt Laczkó Dezsőéhez. Megható emberi vallomást tükröz a 307. levél, mely 1917. december 31-én kelt.

„*Kedves Dezső!*

Meleg hangu soraidat hálásan köszönjük. Jól esik irántunk rokonszenvednek megnyilatkozása. Biztosíthatlak, hogy nekünk is mindig kedves volt egyéniséged és érezhetted, hogy az én lelki pihenésemet nálad Veszprémben es társaságodban találtam. Sajnos most – amikor törődött tettemnek és munkában faradt agyamnak erre nagy szükségem volt – nem részesülhetek társaságod jó hatásában és szükségletben csak nagyon ritkán.

Erősen dolgozunk Luluval Szerbián. Bizony, nekem már lasabban megy a munka agyam fáradt. – Nem panaszkodom – ha fájdalmas is az a tudat, hogy nem fogom elvégezhetni amibe fogtam – az állapotom felett. Reménykedem hogy Lulu majd elvégzi helyettem. Bizony most testileg tudóhuruttal betegeskedem! Boldog új esztendő kívánunk neked. Tiszteletem a háznak szerető barátod Lóczy L.” (186. oldal).

Nincs a köztudatban, hogy az első világháború szerbiai frontján nem csak harci cselekmények folytak. A tudomány területén fontosabb eredmények születtek, mint a csatatereken.

Tudománytörténeti különlegesség, jellemző korrajz a Čačakból 1918. július 7-én írt tábori postai levelezőlap, mely id. Lóczy tárgyilagos személyiségét is érzékeltesen tükrözi.

Az ellenséges országban az ellenfélről kevesen írtak jót, a tudóst azonban nem politikai szempontok és propagandamegfontolások befolyásolták, hanem maga az életvalóság.

„*Főtisztelendő és Nagyságos Laczkó Dezső fg. Igazgató Urnak.*

Veszprém

*Čačak 1918 VII. 7 Kedves Dezsőm!
Oreg testtel még egy utolsó nagyobb vállal-*

kozásba fogtam. Szerbiának átnézeti geológiai térképének elkészítéséhez. Nem bántam meg eddig, mert pompás adatok vannak együtt és a legnehezebb részt a Drinavidéki remek magas hegységeket és pokoli völgy-szorosokat én magam tanulmányozhattam és kétségtelen megfigyelésekkel megvilágíthattam. 1916ban 4 1917ben 9 geológussal az iden 4ed magammal jártuk Szerbiát. Én magam a legnehezebben járható részt a 1000-1400 m közti Tara planina – Povljon stb hegyeket vizsgáltam. csudás laktanyákkal Gyönyörű ország ez a Szerbia, Svájjal hasonlítom össze földjét és lakosait. Nagyon derék felvilágosodott a népe. Igazi demokrácia van itt. Részeg embert, koldust nem láttam. Vendégszeretet, nem alázkodó szíves készség, élelmesség jellemzik. Minden falunak jó vezetése es szép iskolaháza van ahol 9-4-ig vannak a gyerekek a nagy kiterjedésben eloszló tanyákból.

Szívélyesen üdvözlő szerető barátod
Lóczy

Absender: Professor Dr Lóczy Lajos a m kir foldt. int. igazgatója Gornya(?) Milenovac” (187. oldal).

Ez a levél a legszebb bizonyíték arra, hogy az igazi tudós a háború vérzivatarában is tudós marad.

Kubassek János

Megjelent

A Laczkó Dezső Múzeum
Évkönyve 30. kötetéről.

A kötet méltatását a periodika jelentőségének a kiemelésével érdemes bevezetni. A korábban a *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* címet viselő kiadvány nemcsak a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum, hanem a megye egészének a legfontosabb régészeti, néprajzi, művészettörténeti fóruma. A 2022-ben megjelenő jubileumi, 30. kötet közel hat évtizednyi múltra tekinthet vissza. A periodika 1963 óta jelenik meg, azaz jövőre ünnepelhetjük a *Közlemények* első számának a hatvanadik évfordulóját. Az egyes kötetekben a közel hat évtized alatt számos fontos tanulmány jelent meg nemcsak a megye igen gazdag régészeti örökségéről, hanem olyan kutatási témákról is, amelyek a Kárpát-medence egészében meghatározó jelentőségűek. Rövid ismertetésünkben nem egyes lelőhelyekre, hanem a fontos őskori, illetve római kori ásatások leírásaira, az avar, a honfoglalás kori temetőfeltárások gazdag leletanyagára, valamint a gazdag középkori építészeti örökséget elemző dolgozatok országos szinten is megkerülhetetlen eredményeire szeretnénk utalni. E fontos elemzések mellé természetesen fel kell sorakoztatni a megye egyes múzeumaiban folytatott néprajzi, művészettörténeti, illetve kultúrtörténeti kutatásokat ismertető dolgozatokat is.

A jelen kötet méltó módon folytatja a periodika korábbi évfolyamai által lefektetett nemes hagyományokat. Az *Évkönyv* 30. számának a súlyponti része a

2019-ben Veszprémben megrendezett Fiatal Középkoros Régészek 11. Konferenciáján elhangzott előadásokat adja közre. A konferenciasorozatról azt mindenképp ki kell emelni, hogy az – nevének kicsit elmentmondva – nemcsak a fiatal, pályakezdő régészek első szárnypróbálgatásának szokott teret biztosítani, hanem e rendezvénysorozat egyben az egyik legfontosabb középkorrégészeti szakmai fórum is Magyarországon. A konferencián elhangzott előadások közül tíznek a szövege olvasható a kötetben, szerkesztett és lektorált formában. Az írások nemcsak Veszprém megye, hanem a Dunántúl északi részén és az Alföldön folytatott, középkori tárgyú régészeti kutatások egyes eredményeit adják közre. Ezek mind új kutatások, új, máshol még nem ismertett eredményekkel. A kötet tehát alapvető információforrás, amely az elkövetkező időkben a magyarországi középkorrégészeti kutatások megismerésének egyik fontos kiindulópontjává fog válni. A régészeti tanulmányok közreadását tartalmazó fejezet után, a kötet további részében fontos néprajzi és művészettörténeti elemzések eredményei olvashatók.

Takács Miklós

A küzdelem esztétikája

Péntek Imre: *Elpergő évek*.
Kiadó: Művészetek Háza
Veszprém, 2022.

A metsző bakonyi szél ellenére jó néhányan vállalkoztak arra, hogy részt vegyennek a Csikász Galériában – stílszerűen a Kovács Endre-kiállítás „társaságában” – Péntek Imre legújabb könyvének, az *Elpergő évek* című életrajzi kötetnek a bemutatóján.

Péntek Imre nem ismeretlen a veszprémi közönség előtt, hiszen évekig élt Veszprémben, dolgozott a *Napló* újságírójaként, a Művészetek Háza több könyvét gondozta.

Nem véletlen, hogy az est házigazdája, Kilián László a kötet *Veszprémi kavalkád* című fejezetéből vett idézettel indított, rávilágítva az alkotó – s természetesen az életrajzi írás – lényegére: az író élete sok szállal kötődik a történelmi korhoz, vagyis elválaszthatatlan a korabeli viszonyoktól.

Ezek után a kitüntetések sorjázta – amelyekből itt csak szemezgethetünk – a Móricz-ösztöndíjtől a József Attila-díjig, a városi elismerésektől a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjéig, illetve az ez év márciusában megkapott Magyarország Babérkoszorúja díjig.

A felsorolt kitüntetések is jelzik az „elpergő évek” gazdag termését; a 21 kötet – s ebből 12 verseskötet – irodalmi, közéleti megbecsülést hozott a szerző számára.

Az életmű minden elemére kiterjedő terjedelmes kérdések után felidéződött

az életút sok jelentős állomása, s a költő a hallgatóság számára érdekes adalékokkal fűszerezve, részletesen és szerényen, sokszor élete más szereplőjét előtérbe állítva válaszolt. Az érdeklődőknek maradandó élményt jelentett a 80 éves alkotóval való személyes találkozás. Természetesen e válaszok után a jelenlévők érdeklődéssel vették kézbe az *Elpergő évek* című kötetet, amelyet az alkotó a fülszöveg szerint „a maga mentségére”, „rendhagyó öngazolás”-ként írt.

A programból ugyanúgy, mint a *Curriculum vitae*-ből, kibontakozott az életpálya az egyetemi évektől kezdve, amely beleágyazódott a megélt történelmi korba s az irodalmi életbe. Az egyetemistát „Filosz” néven emlegették, utalva arra, hogy filozófia szakon végzett, bár titokban már régóta rejtegette irodalmi ambícióit.

Írói indulása legendás – szerencsésnek mondható –, hiszen az *Elérhetetlen föld* antológia költőinek egyike, a Kilencek tagja. Az antológiát máig jelentős és időtálló dokumentumként, szinte mérföldkőként tartja számon az irodalom, hiszen kifejezte nemzedéke eszményeit, törekvéseit.

Az indulás „nagy dobása” után mégis nehéz volt a költőknek kiadatniuk első verseskötetüket, a Kilencek közül Péntek Imrének szinte utolsóként sikerült. Úgy adódott életében, hogy visszakérült vidékre, de sikertelen volt „az eltemetkezés programja”. A kádári konszolidáció éveiben figyelték, számontartották a másként gondolkodó értelmiségieket, s elég volt egy, a ’68-as csehszlovák eseményekhez fűzött megjegyzés, feljelentették, s anélkül, hogy tisztázhatta volna magát, priusszal távozott Lentiből, és sokáig rendkívül nehézé vált számára az elhelyezkedés.

A miskolci kísérlet után az élet kényyszerítette – mivel a Molnár Imre név azonos volt egy pályatársáéval – a névváltoztatást. A Péntek nevet vette fel, s ahogy a könyvben nyilatkozik: beleélte magát, „mint egy új ruhába”. „Péntek vagyok, kisé balszerencsés, babonás, misztikus, egy kicsit be tudok pillantani az al- és felvilági ajtókon, ablakokon.”

Külön kiemelendő a könyvből a *Veszprémi kavalkád* című fejezet, mert jóleső érzés, hogy a veszprémi pályatársakat és éveket szeretettel emlegeti. Bár szívesen élt és dolgozott itt, egy pályázat miatt megdölgondolatlanul felmondott.

A kötet az életút mérföldköveit azokkal a városnevekkel jelzi, ahol hosszabb időt töltött: Keszthely, Székesfehérvár, Zalaegerszeg, bár megjeleníthette volna azokkal az irodalmi orgánumokkal, irodalomszervezői, könyvkiadói eredményeivel, amelyekkel szintén beírta nevét a magyar irodalomba. A Székesfehérvárott általa alapított *Árgus* című folyóiratnak tizenegy évig – megszűnéséig – volt a főszerkesztője, s miután e jelentős lokális fórumot – s őt magát is – anyagilag ellehetetlenítették, kénytelen volt Székesfehérvárról távozni. A küzdelmek ellenére sehol sincs a könyvben vádaskodás, igyekszik a szerző tényyszerűségeire törekedni.

Ezután a zalai *Pannon Tükör* főszerkesztőjévé nevezték ki – ez utóbbi jelenik

csak meg fejezetcímként –, s vált az ottani irodalmi élet szervezőjévé, megkerülhetlenné, a lap pedig az ország folyóirat-irodalmában is számontartott periodikává. De a szombathelyi *Életünk* című folyóiraton is rajta hagyta keze nyomát Péntek Imre.

Kérdésekre válaszolva elmondta, nem tiszte saját költészetét jellemezni. A pályaképből kiderül, kezdetben nehezen ismertette el költészetét, ezért az avantgárd irányába tájékozódott, később letisztultabb, klasszikus formákban is alkotott. Lírája tárgyias, leíró jellegű, sokszor ironikus, groteszk hangnemű. Utalás történt rá, hogy a rendszerváltozás után vita folyt az irodalom, illetve a költészet közéletiségéről, amelyet Péntek Imre továbbra is fontosnak tart.

A vidék és a főváros viszonyáról szólva az alkotó úgy véli, az internet megjelenésével megtörtént a kiegyenlítődés. Nem érzi hátrányát annak, hogy vidéken él és alkot.

A kötet külön fejezetet szentel annak, hogyan került a képzőművészet vonzásába. Képzőművészeti írásait két kötetben jelentette meg a Művészetek Háza.

Az utolsó rész – címeiben jelezve – országosan kevésbé elismert, de jelentős alkotók és ismert képzőművészek, irodalmi barátok arcképét rajzolja meg az utókornak. Különösen megrendítő Utassy József alakjának megidézése, temetésén elhangzott nekrológja.

Ezen epilógusban kibontakozó pályakép bárkinek érdekes olvasmány, de főként azoknak, akik az elmúlt fél évszázad irodalmi életében tájékozódni szeretnének. Ugyanakkor rendkívül fontos forrásanyagként szolgál majd az irodalomtörténészeknek, akik ezt az időszakot feldolgozzák.

Természetes, hogy az *Elpergő évek* című kötetben megjelenített életutatót az író „*A lírikus számvetése*”-vel zárja, s az utolsó mondatban aforizmatikus tömörséggel fogalmazza meg ars poeticáját: „Csak a küzdelem esztétikája teremthet valódi megváltást”.

Kanyár Erika

Himfy, a boldog, szerelmes honfi

Himfy, a kesergő-boldog, szerelmes honfi. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad verses estje. Agóra, 2022. november 16.

Hagyományá vált a Váci Mihály Irodalmi Színpad életében, hogy neves költőink születésének kerek évfordulóján verses-zenei műsorral idézik meg a poéták alakját. A 250 éve született, megénkhez is szoros szálakkal kötődő Kisfaludy Sándor költeményeiből szerkesztett és rendezett most műsort Felföldi Gábor.

Az est bevezetőjében Praznovszky Mihály irodalomtörténész érdekes, néhol humoros, iróniával átszőtt előadásban idézte fel a költő életét. A műsor a játékos felvezető versek után a *Himfy-dalok* köré épült, melyeket még először álnéven írt Kisfaludy, akire katonaévei alatt az Itáliában, francia fogságában és a Bécsben átéltek voltak nagy hatással. A kettéosztott színpad első része a kesergő költőé, a másik része a boldog költőé lett. Korai költészetét a bús szerelem, a beteljesületlen vágyak miatti borongós hangulat jellemezte. A rendező a szereplőket is jó érzékel osztotta meg. Férfi és nő versmondók perlekedtek egymással a kesergő szerelmes versekkel beszélve. A másik páros is férfi és nő volt, akik a boldog szerelem hangulatát idézték, s köztük egy versmondó rezonőrként vitte előre a cselekmények fonálát. Bölcselkedésével egyensúlyt próbált teremteni a civódók között. Egy-egy műsoregységet Hajas Szilárd fuvolaművész színesített kiváló játékaival. A versek hangulatát tovább szötte a fuvola hangja. Nem volt könnyű dolga az öt versmondónak a néha nehéz hangvételű versek tolmácsolásával, de szép, tiszta beszéddel, jó mimikai játékkal tették élvezhetővé az előadást. Mindkét részben kiválóak voltak a párbeszédok. A hön szerelmes Kisfaludyt, aki vallotta: „Az életnek tengerében két örvény van: szív és ész”, bizony sokszor a szíve vezette fiatalon. A női test és lélek dicsőítése után önmarcangoló hangon kesereg a beteljesületlen szerelem miatt. Ám ez a kesergés is reménybe csap át. „Az étellel tusakodom s élni mégis szeretek.” Lány fuvolaszóval zárul ez a rész.

A hazafias versek következtek, melyeket ünnepelve és néhol elutasítva fogadott az akkori társadalmi élet. De kétségtelen, hogy a 19. század első évtizedeiben Kisfaludy volt az egyik legnépszerűbb költő hazánkban. A magyar színjátszás fejlődésében is nagy szerepet vállalt. Az első magyar kőszínházat Balatonfüreden az ő fáradozásának köszönhetjük. Méltán kerültek be hát hazafias versei is a műsorba. Írásaiban mindig védte a nemesi jogokat, de a nemesi feladatokra is felszólított, és a társadalmi haladásért harcolt. Szuggesztíven hatottak ezek a versek, és bizony sok áthallás volt a sorok között a mai társadalmi élet gondjaira is. Feloldozásként ismét a fuvolászó segítette.

A záró részben a boldog szerelem harmóniája adta a műsor jó hangulatát. Az egykori csapongó hősszerelmes költő már a békés családi életet élheti. A szerelem meghatározó volt mindvégig költészetében. „Istenség a szerelem” – dicsőítette, s a férfi-női párbeszéd, a versmondók jó kapcsolatteremtése a közönséggel kiemelte ezt az előadást a közepszerűségből. A műsor végén elhangzó költői intelmeket érdemes lenne ma is megfogadni. Zárszóként *Magyar szívhang* című versének sorai reményt is adtak. „Vessük az igaz hazafiságnak magvait, jön egy idő, bár meg nem érzjük is, melyben vetésünk szép gyümölcsöt terem.” A közönség tapsa igazolta, hogy ezen az estén az irodalmi színpad vetésének gyümölcssei beértek.

Molnár Erzsébet

Kisfaludy

Himfy, a kesergő-boldog, szerelmes honfi. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad verses estje. Agóra, 2022. november 16.

Vannak költők, akiknek nem az életműve, hanem a jelentősége nagy. Még akkor is, ha mára már elfelejtették őket, nem olvassuk műveiket, a tankönyvírók messze elkerülik még a nevüket is. Kisfaludy Sándor pontosan így járt. Olvasnák őt talán itt-ott, lehet, még valahol könyvei is vannak, jó, ha a könyvtárban, s ott is a nem kölcsönözhető, helyismereti gyűjteményben. Valamikor 100 éve kiadták az összes műveit, talán nyolc kötetben, írtak is róla sokat vagy kevesebbet. Azóta csend.

Ez ugyan természetes (?) velejárlója az alkotásnak, hiszen az idő (az olvasó) mindig kegyetlenül rostál, de az irodalom teljességén senki nem tud változtatni, hiszen amit megírtak és megjelent, az úgyis örökkévaló valamilyen formában. Ráadásul a mai digitalizált világban hozzáférhető kisebb-nagyobb terjedelemben. Az irodalmi kánon működik, bármi is legyen a véleménye róla a tudománynak és az olvasónak. S ha végül az idő meg is tette a magáét, még mindig ott van a lokális tudat, elfogadottság és olvasói kedv (meg egy kerek évforduló), hogy valaki újra az előtérbe kerüljön.

Ezért volt örvendetes színházi esemény, hogy a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad Kisfaludy Sándort állította színpadra egy előadás erejéig. (*Himfy, a kesergő-boldog, szerelmes hazafi.*) Valahol megható, hogy az 1958-ban (!) alapított, s azóta folyamatosan működő színpad megőrzi eredeti nevét, s persze vállalt küldetésstudatát, amelynek meghatározó alakja volt Pintér Tibor, aki alapította s vezette ezt az együttest 40 esztendőn át. (Nem véletlenül kapták meg a Gizella-díjat.)

Az előadás az Agórában zajlott, a nekem oly tetszetős szcenikai megoldással: most is a színpadra telepítették a nézőtérre, elérve azt, hogy a közelség a néző és az előadó között igazi hatást jelentsen. Ráadásul megadja a vers intimitását, vagyis az olvasó és a líra közvetlen kapcsolatát.

A szerkesztő-rendező (Felföldi Gábor) egyszerű, de egyértelmű színpadi képet épített, bal oldalon a rusztikusabb bútorzat, ácsolt asztal, rajta néhány vitézi kellék (kard), jobbra egy elegánsabb nemesi szalon, az asztalon két régi kiadású Kisfaludy Sándor-kötet. (Valóban az volt, megnéztem.) Középen pedig a háttérfüggöny előtt Hajas Szilárd ült, aki mindig is tiszta, s most is a hangulathoz választott fuvolajátékával megerősítette az érzékeny hangulatot. Egyértelmű volt a szándék: balra a kezdet, a badacsonyi présház, a kesergő szerelem, a férfiúi ostrom a szeretett leányzóért, Szegedy Rózáért. Jobbra a „romántos” sümegi kúria, benne a már megvalósult boldog szerelem, amelynek izzása megmaradt házasságuk végéig.

Így aztán kialakultak a párok: a kesergők (Fejes Réka és Márta Attila), valamint

a boldogok (Rábai Zsanett és Felföldi Gábor). Ám időközönként megjelent Molnár Brigitta, hogy mintegy kommentálja az eseményeket, ugyancsak Himfy versso-raival. S kétszer is tablót alkottak, hogy a szerkesztő bátor és értő válogatásával olyan rövid, epigrammaszerű Kisfaludy-versikeket mondjanak, amelyeket aztán már az égvilágon senki nem ismert, s amelyek szellemessége, korszerűsége és időtállósága érzetén még a közönség is felszisszent. Maga a szereplőválasztás is megfelelt a hajdani szerelmesek állapotának: a törekeny Fejes Réka és a marcona, katonásabb Márta Attila megérezte e szenvedélyes küzdelem érzéki erejét is. A feleség asszonyiságát vállaló, de az érzelem megmaradt tüzét (parazsát) őrző Rábai Zsanett és a költő-gazda sorsával küszködő Felföldi Gábor (Kisfaludy) párosa is jól működött.

Főleg úgy, hogy a szerkesztő megtette azt a szinte lehetetlen feladatot, hogy Kisfaludy egyes strófáit és dalait párbeszédessítette, férfi és nő válaszoltságává alakította át, de olyan kiváló érzékkel, hogy a laikus néző azt hitte, maga Róza írta ezeket a lírai válaszerseket. Ráadásul meg is érezhettük, hogy minden ósága ellenére milyen csodálatos volt a 19. század eleji magyar nyelv, amelynek megtartásáért annyit küzdött Kisfaludy, s amelynek minden érzelmet kifejező változatosságát így fogalmazta meg: a magyar nyelv „egyformán alkalmas a szélvesszel ordítani, a fergeteggel dörögni, csattogni, a sassal fellengezni, a gerliczével nyögni, a fülemilével zengedezni”. S hogy mindezt nem mentében és rokolyában adták elő, jelezte, ez a nyelv és az a költői életmű továbbra is élő lehet, mai s a miénk.

Én csak egyet sajnáltam: nem tudták megoldani a folyamatos színpadon maradási, valahogy sok volt a ki- s belépés, felesleges szünetek keletkeztek, amíg a játszóterbe értek, s a közönség eleinte azt hitte a közbetapsolásával, hogy ez csak öszeállítás, és nem egy lendületes, egy ívben elhangzó és színpadi mű. Pedig az volt a javából, s méltó a színpad hagyományaihoz.

Praznovszky Mihály

Irodalmi geotúra

Irodalmi geotúra Cholnoky Jenő nyomán. Művészetek Háza – Veszprém–Balaton 2023 EKF program. Kolostorok és kertek völgye, jezsuita templom, Kiskuti csárda sétaút. 2022. november 12.

Érdekes feladatra vállalkozott Kilián László író, a Művészetek Háza szakmai igazgatóhelyettese: geotúrát szervezett egy olyan, tulajdonképpen nagyon rövid útvonalon a Séd völgyében, ahol híres geológiai nevezetességekről eddig nem csak nekem nem volt tudomásom. Ezért a jó idő meg a kíváncsiság hozta össze a szépszámú Veszprém-imádó csapatot abba a környezetbe, amit felkeresni önmagában is öröm.

Nos, ott álltunk a jezsuita templom előtt, az első állomáson, ahol megoldódott a rejtély. Az Európa Kulturális Fővárosa program kapcsán sorra jelennek meg Veszprém egyik leghíresebb családja, a Cholnokyak ihlette kötetek (sorozatszerkesztő: Géczy János). Közülük elsőként vehettük kézbe Cholnoky Jenő, a magyar földrajztudomány legendás, sokszínű alakjának teljességében most először megjelent önéletírását. Kiderül belőle, amellet, hogy kiváló földrajztudós – geográfus – volt, a tudomány népszerűsítésének legalább ennyire híve volt abban a korban, amikor ez még nem volt szokásos. Éppen ilyen sé-tákon osztotta meg ismereteit szeretett szülővárosáról is, amelyről így vélekedett: „Nincs még egy olyan város hazánkban, amelynek olyan különös, festőies, kényelmetlen, de szép fekvése volna, mint az én szülővárosomnak, Veszprémnek. Talán, ha valami egyhangú fekvésű alföldi városban jöttem volna a világra, és ott végeztem volna iskoláimat, akkor nem fejlődött volna ki lelkemben az a határtalan lelkesedés, amit a földrajzi kérdések iránt éreztem már kisgyermekkorom óta.”

Cholnoky Jenő szellemében jártuk végig a túrát, hallgattuk meg a Cholnoky család, a görög apácakolostor, majd a jezsuiták magyarországi történetét, a Séd túloldalára felállított kisvonal kapcsán jártunk a hatvanas években, amikor a veszprémiek legendás összefogásával létrejött a vidámpark. Túravezetőnk érdekes részleteket olvasott fel az életrajzból, bemutatva a pedagógust, aki földrajzi témában bármikor, bármiről képes volt lebilincselő előadást tartani, meg az esendő embert is, aki az élet kihívásaival szemben ugyanolyan védtelen volt, mint bármelyikünk.

Így beszélgetve jutottunk a Kiskuti csárda épületéhez, ahova egy dokumentum tanúsága szerint 1938. június 30-án vendéget vitt városunk híres szülőtte. Akik még ismerték a házat, beszéltek a korabeli szokásokról, a remek, hosszú pincéről, amelyben pont a kellő hőfokon lehetett tartani a söröket. Az is kiderült, van víz a forrásban a kertben, ahol gazdátlanul áznak a gazban a kint hagyott padok, asztalok. Az a hír járja, az EKF-évadra megújul a Kiskuti csárda, ám ennek ma még semmi jele. Aminek örülhetne Cholnoky Jenő, az nyilván a Séd szépen kialakított völgye, meg az a tény, hogy az ő korában már egy évszázad óta félbehagyott jezsuita templom ma használható épület. Biztosan örülne a nagyszerű régizene-koncerteknek, a neves előadók-nak, különleges kiállításoknak.

Örsi Ágnes

Minőségi giccs

Greco Krisztián – Hrutka Róbert: *Ajtók*. Hangvilla, 2022. október 8.

A veszprémi Hangvilla nagytermében október 8-án hallhattuk a szerzőpáros új művét, ami eddigi munkáiknál, a külön-

álló daloknál nagyobb szabású vállalkozás lett. A szerzők a debreceni Lautitia kórus felkérésére hozták létre alkotásukat, ami szándékuk szerint az oratórium műfájának megújítására tett kísérlet (a közönség számára könnyebben befogadható módon zenés irodalmi kórusműnek hívják), nyilatkozataik alapján „a műfaji sokszínűség jegyében”. Greco Krisztián, aki bevallása szerint Szabó Magda-mániás, szövegeivel (részben) Szabó Magdára akart emlékezni, ezért indult ki *Az ajtó* című regény álom-én-megbocsátás-bűn tematikájából, hogy az ember önmagával való szembenézésének fázisait írja meg szövegeiben. „Az *Ajtók* című darab kórusral zengő dalai és történetei az énkeresésről, önmagunk megismeréséről szólnak. Feltárulnak egymás után a lélek nehéz kapui, és kiderül: titkaink vannak magunk előtt. A vágyainkat, a múltunkat, és néha még az érzéseinket, álmainkat is elzárjuk magunk elől” – írják az áprilisi debreceni ősbemutató ismertetőjében.

A műsor lassú, virtuóz gitárszólvál kezdődött, amihez kapcsolódott aztán a hatvantage kórus éneke. A diákkórus kiváló, az énekesek fiatal koruk ellenére is érett hangon szólaltak meg, a női kar mellett egyáltalán nem kamaszos hangon énekeltek a fiúk, szép, zengő basszus és párjukat ritkítóan finom tenor hangokon. Karnagyuk, Nemes József elsőrangú munkáját dicséri a kórus tökéletes összhangja és a végig tiszta intonáció. A fiatal énekesek folyamatosan teljes odaadással énekeltek dalaikat, néha hangkulisszaszerű szájzajukat, koncentráció és öröm sugárzott előadásukból. A kar számára Hrutka Róbert dallamait Ölveti Mátyás írta át, aki a koncerten is jelen volt: csellón és hegedűn játszott. A kísérő zenekarban a két szerző, Hrutka Róbert és Greco Krisztián gitározott, basszusgitáron Fehérvári Attila játszott, az ütős hangszereket pedig – pontossága mellett ötletes, sokszínű módon – Molnár Mátyás szólaltatta meg.

A műsorban jó arányban váltakoztak az instrumentális részek, a kórusdalok és a prózai szövegfelolvasások, dallamkíséret nélküli versbetétek. A zenei részletek gyakran balkánias hangulatot árasztottak, a kórusművekben pedig keveredtek a Kodály Zoltán, Bárdos Lajos munkásságára emlékeztető hangulatok a hetvenes-nyolcvanas évek magyar slágerzenéjével és a musical zenei motívumai-val. Furcsa egymásra hatások alakították a programot. Elsőrangú kórus, profi zenészek munkája szolgált jó minőségben, ami egy idő után már sok volt. A műsor alaphangulata az érzelmesség és a melankólia volt, ehhez járult Greco Krisztián sajátos felolvasó stílusa – a sorok végén mindig elhalt a hangja, olyan érzést keltett, mintha elzárkózott volna a saját szövegeitől, amelyek valóban vallomások voltak, és ezzel a bensőséges, intim szándékú tónussal énekelte Hrutka Róbert is. Sokszor éreztem úgy magam, mintha lelkesedéssel átítattott, átszellemült gitáros misén jártam volna – ezek létjogosultsága számomra mindig kétséges volt. Sajnos a kórusművek szövegeit ritkán értettem, le-

het, hogy rossz helyen ültem, de a kórus-hangzás sokszor elnyomta a szavakat.

A közönség felállva, dobogva, lelkesen kiabálva, vastappsal ünnepelte az előadást, egy görögkatolikus atya pedig meleg szavakkal dicsérte, és részben megmagyarázta számunkra, mit hallhattunk. Valóban kiváló előadók tolmácsolásában előadott műsor (ha ki merném mondani, úgy fogalmaznék: minőségi giccs) örömteli hallgatói lehettünk ezen az estén.

Kovács Gáborján

Örkényről oda- lökött stílusban

OdaLÖKött KÖLTészet (Slam Poetry Veszprém). Csendnapok. Művészetek Háza, Csikász Galéria. 2022. november 20.

Slammelni a csendről és egyúttal Örkényről izgalmasnak ígérkezett az odaLÖKött KÖLTészet, a veszprémi slammerek számára csakúgy, mint azoknak, akik a Csendnapok eseménysorozatában mint közönség érdeklődtek a téma és a műfaj iránt.

A november 20-án a Művészetek Háza Veszprém Csikász Galériájában tartott irodalmi összejövetelen a műfaj elkötelezettjei – szerzők és rajongók – mellett a Csendnapok érdeklődői közül is sokan voltak kíváncsiak: a fiatalok miként viszonyulnak a csendhez és a múlt századi író örökségéhez, stílusához. A Kovács Endre néhány éve elhunyt fotóművész műveit bemutató kiállítóterben gyűltek össze az érdeklődők, rendhagyó környezetet, hangulatot adva verselők és hallgatóság találkozásának. Teli volt a terem.

Veszprém slammerei 2009 óta szerveződtek csoporttá. Rendszeresen összegyűlnek a város intézményeiben, vendéglátóhelyein, köztük az Utas és holdvilág Antikváriumban vagy a Művészetek Házában. A társaság működése némiképp hektikus – hol lendületbe jön, és egyetemisták, középiskolások népes csoportjai lelkesednek fel, hogy a mozgalomban részt vegyenek, hol megtörik a lendület, és tucatsnyira vagy kevesebbre apad az egyes estek fellépőinek, közönségének száma.

A mostani csendnapos alkalom rendhagyónak bizonyult több tekintetben is. A hagyományos dramaturgia: open mike, témablokk, tíszavas poéma versengés ezúttal csak a témablokkra szorítkozott. Több versét adta elő fellépési sorrendben Tóth Roland, Éltes Erzsébet, Vucskó Vera és Somogyi Csaba. Mind a négy slammer saját, jól beazonosítható versvilágát tárta a jelenlevők elé, ennek minden előnyével, sajátos leleményességével, és persze esetenként hátrányával, stílusbillenésével.

A slam stílusához nem egyszerűen a szerzett vers hagyományos előadása tartozik hozzá. A fiatalok életérzésének

abban is meg kell mutatkoznia, hogy az őket foglalkoztató problémaköröket a lírai eszközök mellett valójában többé-kevésbé színpadi produkcióvá teszi. Gazdag eszköztárukhoz a mimika, a gesztusok, kézmozdulatok, a testtel rásegítő hangkeltések, jelek ugyanúgy hozzátartoznak, mint esetenként a virtuóz szövegdarálás, ritmusfokozás, az énekes betét és az irodalmi, rockzenei, filmes hagyaték eleminek segítségül hívása. Ezekre ezúttal is találhattunk remek példákat.

Örkényhez Éltes Erzsébet, Vucskó Vera és Somogyi Csaba kapcsolódott, Tóth Roland a csend fogalomkörét járta körbe írásaiban, azok előadásában. Tóth Roland a csapat mókamestere, ezúttal produkciói mellett házigazdaként is terelgette közönségét, társait. Éltes Erzsébet nyitóversében Örkény *Násztutasok a légyapáron* című szövegéből indult ki. Vucskó Vera az író *A színész halála* című munkáját bonította ki a maga közelítésében. Somogyi Csaba inkább a groteszk nagymesterének stílusjegyeit alkalmazta a saját versszövegeiben.

Az este folyamán többször is bekövetkezett olyan pillanat az avatottak és a műfajjal először találkozóik között, ami a slam báját adja, azaz a spontaneitás és az improvizativitás nyomán születő tetszenyilvánítás a produkció közben (csettintések), majd a végén az elismerő vastaps.

A slammerek „Örkény, csend” szellemében született programján jóllehet négyen mutatkoztak meg, s habár rendhagyóan csak témán belüli keretben villantották oroszlánkörmeiket, mégis megfogták közönségüket.

A folytonos megújulás jelének vehetjük, hogy az alkalom utolsó perceiben egy „szűz” slammer is színpadra perdült, és menten hatott hallgatóságára, minthogy mondandójával és szereplésének meglepően magabiztos összefogottságával egyaránt elismerést tudott kiváltani. Morvai Levente, ahogy az ilyen (első) szereplésért az odaLÖKött KÖLTészet háza táján is dukál, dupla tapsot kapott.

Kilián László

Tangófüggők

Tarczy István és a Tango Misterio Veszprém Festészeti Project. Időszaki kiállítás. Balatonalmádi, Pannónia Kulturális Központ és Könyvtár. 2022. november 12. – december 19.

Első alkalommal mutatkozott be Balatonalmádiban Tarczy István festőművész és a veszprémi tangós közösség képzőművészeti alkotásokkal. A több okból is különleges megnyitőesemény a tánc és a festészet világát összekapcsoló hétvégi programmal egészítette ki a helyi művelődési ház tradicionális szemléletű programkínálatát, amelyben a kiállítás megnyitó

mellett milonga táncest és közösségi festés is szerepelt.

A „komfortzóna-átlépés” nem kizárólag a kulturális intézmény számára jelentett újdonságot, a festőművész és a tangósok is eddig ismeretlen területet fedezhettek fel. Tarczy István eredetileg önálló kiállítás megrendezésére kapott lehetőséget. A tematika a szervezés közben megváltozott, és az „egyszemélyes tárlat” figyelemre méltó közösségépítő programmá alakult, a hétköznapi élet más-más területéről érkező tagokból álló tangós közösség pedig társalkotóvá vált. A megnyitó közönségét Argentínából küldött videóüzenetében Valentina Garnier és Juan Amaya, Buenos Aires város milonga- és valsbajnokai köszöntötték. A neves argentin táncospár pünkösdkor a Dubniczay-palotában kétnapos workshopot tartott a tangó iránt érdeklődők számára. A táncoktatás mellett a közösségi festészet projektbe is bekapcsolódtak.

A közös festést természetesen a közös tánc élménye indította el, hiszen tangót táncolni szinte bárhol lehet, így e célra egy atelier is megfelelő helyszínt biztosíthat. Évek óta nem titok a művészetkedvelők számára, hogy Tarczy István festőművész, rajztanár „tangófüggő”, így veszprémi műtermébe is beköltözött az argentin ritmus. December utolsó napján történt, hogy a festőművész megkérte táncos barátait, hogy egy előkészítés alatt álló vászonra fessenek színfoltokat. A cél annyi volt, hogy keletkezzen egy random színes felület, amire majd a művész a későbbiekben elkészítheti saját alkotását. A történet ezen a ponton nem az eredeti elképzelés szerint folytatódott, hiszen az alkotásra felkért társaság néhány órán belül elkészült egy önálló festménnyel, melynek minőségét látva Tarczy István úgy döntött, hogy megőrzi a közös alkotást. A táncban, így a tangóban is az „együtt sétálás/egymásra figyelés” kiemelten fontos. A tangós közösség mindezt a festés során is alkalmazta, ezért is válhatott sikeressé a hirtelen ötletből kiindult kezdeményezés. A táncosok megtartották újévi fogadalmukat, és az év során szervezett milonga táncesteket követően, valamint számos kulturális és zenei rendezvényen (Gizella-napok, Veszprém, Sziget Fesztivál, Budapest) folytatták a festészeti akciót. Az első képet márciusban a Dubniczay-palotában megrendezett *Veszprémi Tavasz Tárlaton* láthatta a közönség. A balatonalmádi kiállításon az év során elkészült alkotások kerültek bemutatásra. A festmények formavilága nonfiguratív, de az absztraktabb részletek között „kárpitszerűen” építkezve felismerhető motívumokat is elhelyeztek az alkotók. A gazdag kolorittal megfestett művek az olajfestés technikájával, ecset használatával vászonra készültek. A színpaletta nagyon változatos, az alap kadmiumszínek, a kobalt, az ultramarin és a krómoxidzöld mellett a festőművész két másik erőteljes színt is megosztott alkotótársaival. Különleges megemlékezésként a magenta és a türkiz árnyalatokat a Szalontay Judittól, Szilvási Nándor (1927–2011) festőmű-

vész özvegyétől kapott festékek közül választotta.

A veszprémi tangós közösség az al-mádi bemutatkozás után 2023-ban a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt támogatásával valósít meg a tánc és a festészet kapcsolatát bemutató kulturális programsorozatot, reményeik szerint minél szélesebb érdeklődői kört megnyerve a művészetek találkozására építő közösségfejlesztő eseménynek.

A képeket festették: Balogi Szilvia, Bodri Zsófia, Döbrönte Beáta, Gerecs Ádám, Gerecs Anna, Gerecs Nóri, Giebiszer Kati, Giebiszer Tamás, Juan Amaya, Juhász Ildikó, Kovács Kolos, Marton Eszter, Nagymihály Orsolya, Németh Rajmund, Rácz Gábor, Stass Zoltán, Tarczy István, Tatorján József, Tuboly Nórika, Tubolyné Kasas Leila, Valentina Garnier, Vurai Zsuzsa.

Grászli Bernadett

Europe Archive

Thomas Mailaender és Erik Kessels. Balaton Eye – Artist in residence. VEB 2023, veszprémi bolhapiac, Házgyári úti lengyel piac. 2022. november 13.

Veszprémbe járt Thomas Mailaender és Erik Kessels, a Europe Archive projektet létrehozó alkotópáros. A látogatás fő célja a 2023-ban megvalósuló veszprémi kiállítás előkészítése volt, amely a Házgyári úti lengyel piac felkeresésével kezdődött.

Ahogy költözünk, a „cuccaink” is velünk együtt mozognak, és még akkor is folytatják útjukat, amikor már nem is létezőnk. Ez a dolgok nagy vándorlása, ahogyan szobáról szobára, házról házra, családtagról családtagra, tárolódobozba, használtcikk-boltba és végül egy aukciós-házba vagy bolhapiacra kerülnek. A „dolgok” korábban helyben vándoroltak, de a globalizáció, a fogyasztói társadalom és az internet nagymértékben kiterjesztette a vándorlási szokásokat. A bolhapiacok hanyatlásával együtt a tárgyakkal való letlen találkozások és a hozzájuk fűződő emlékek is eltűnnek.

A bolhapiacok a történelem szűrői, amelyek összegyűjtik a múlt maradványait újraelosztás céljából. A vidéki bolhapiacok azonban Európa-szerte kihalófélben vannak, és velük együtt a múlthoz fűződő egyedülálló kapcsolat is megszűnik. Thomas Mailaender (FR) és Erik Kessels (NL) piacról piacra járva gyűjtik össze a múlt nyomait. A tárgyak és dokumentumok egy kollektív emlékezetet alkotnak; az európai történelem és kultúra egykori emlékét. Az archívum utazó múzeumként fog működni, és maga a gyűjtemény folyamatosan bővül. A végső állomás egy nagy installációs kiállítás lesz, amely újrahasznosítja a múltat, ünnepli a mai kort, és életben tartja ezeket a történelmi emlékeket, olyan kon-

textusban, amely a mai napig relevánssá teszi őket.

Az Európa Archívum projekt végállomása a veszprémi Művészetek Háza – Dubniczay-palota lesz, ahol 2023. június 22-én nyílik meg a teljes kiállítás. A projekt megvalósulását a VEB 2023 Európa Kulturális Fővárosa program támogatja.

Claudia Küssel

Filmklub-fíling

XVIII. Pannonfíling Mozgóképes Találkozó. Hangvilla, Expresszó. 2022. november 13.

2022. november 13-én került megrendezésre a XVIII. Pannonfíling Mozgóképes Találkozó, amelyen a nézők tizennyolc rövidfilmet tekinthettek meg a veszprémi Expresszóban.

Mi is az a Pannonfíling?

Tulajdonképpen egy filmművészeti verseny, amelyre számos alkotó nevezte rövidfilmjeit, és szakmai előzsűri döntött arról, hogy melyeket mutatják be a vetítésen.

A Pannonfíling mozgóképes szemlét először 2005-ben tartották Veszprémbe, a fesztivál azóta is szerves része a város kulturális életének.

Ez a verseny egy kiváló bemutatkozási lehetőség mind a hazai, mind a határon túli alkotóknak, illetve remek program az érdeklődő nézők számára, mivel lehetőség nyílik kötetlen beszélgetésre is a filmekkel kapcsolatban.

A versenykiírás semmiféle tematikai vagy műfaji megkötést nem tartalmazott, így rendkívül sokszínűek voltak a rövidfilmek, igazán változatos témákat láthattunk a vásznon. Ehhez az is hozzájárult, hogy a filmek büdzséje sem volt limitálva, így nagy eltérések voltak az egyes művek forgatási helyszínei, illetve a szereplők ismertsége között. Míg a legtöbb filmben színművészeti egyetemen hallgató diákok szerepeltek, volt példa olyan széles körben ismert színészek foglalkoztatására is, mint Stohl András, Mácsai Pál vagy Alföldi Róbert.

Hogyan telik a „rövid filmek hosszú napja”?

A filmek megtekintése négy vetítési blokkra volt beosztva, amelyeket a zsűri értékelése, illetve rövid beszélgetés követett. A vetítési blokkok egyenként nagyjából 60 percet vettek igénybe. Minden szakasz után volt egy-egy szünet is.

Miután az összes alkotást megtekintettük, a zsűri elvonult értékelni a látottakat.

A szakmai zsűrit hárman alkották: Szelestey Bianka rendező és forgatókönyvíró, Képiró Dorottya, a XVII. Pannonfíling Mozgóképes Találkozó győztes filmjének alkotója, valamint Zugschwert Szabolcs, a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program projektkoordinációs vezetője.

Úgy határoztak, hogy az első helyezést Füzes Dániel *Hogy ne győzzünk* című filmje kapja, amelyben az alkotó nehezebb

körülmények között élő pesti középiskolások életét mutatja be. A két főszereplő legjobb barátja kórházba kerül, miután egy szórakozóhelyen megverték. A fiúk arra kéri barátjukat, hogy az írja le támadója külsejét. Ezután felkeresik a szórakozóhelyet, majd mikor meglátnak valakit, akire illik a leírás, kegyetlenül elbánnak vele. Másnap kiderül, hogy nem a szóban forgó férfi verte meg barátjukat, ami elviselhetlenné teszi az egyik főszereplő fiú büntudatát. Számomra ez az alkotás tökéletes példa a mondásra, miszerint „az erőszak nem megoldás”.

A második helyezést Hárshegyi Vivien *Felhők felett* című animációs filmje érdemelte ki. A film cselekménye nem túl eredeti, ám a kifejezetten színes, ötletes, különleges és – nem utolsósorban – bizarr képi világ miatt teljesen magával ragadta a nézőt. A történet egy korábban mérgező kapcsolatban élő nő új kapcsolatától való félelmét mutatta be.

Harmadik helyen végzett Karácsony Péter *Vasárnapi emberrablás* című filmje. Egy igazán szórakoztató társadalmi satírának tartom ezt a művet, mivel rengeteg olyan klisé jelenik meg benne groteszk módon, amit a magyarok többsége elég gyakran lát és hall.

Az eredményhirdetés során számos díjat kiosztottak a dobogós helyezéseken kívül, ilyen volt például a legeredetibb dokumentumfilm díja, amelyet László Gábor *Mi, svábok mindig jó magyarok voltunk* című filmje kapott. Vagy az Esszenca díj Szucher Ágnes *Szerelem a korona idején* című filmjéért, valamint a legeredetibb humor díját nyerte el Nagy Márton *Így gyűjtöttem fel a barátnőmet a harmadik randinkon* című alkotása. Ezekon kívül közönségdíj átadására is sor került, melyből azt állapíthattuk meg, hogy a nézők véleménye hasonló a zsűriéhez: a közönségnek a *Hogy ne győzzünk* és a *Vasárnapi emberrablás* ugyanannyira tetszett, mivel e két film között holtverseny alakult ki.

Mivel nagy arányban jelentkeztek a fesztiválra határon túli magyarok is, csak két alkotó tudta átvenni a díjat személyesen. Emiatt úgy gondolom, hogy az eseménynek inkább filmklubhangulata volt, mintsem versengésérzete.

Összességében kiváló programnak tartom a Pannonfíling Mozgóképes Fesztivált, hiszen mi sem jobb egy borús őszi napon, mint egész nap szórakoztató filmeket nézni, majd azokról kulturáltan beszélgetni.

Remélem, jövőre több veszprémi kedvet a filmnézéshez, és újra hasonló színvonalú alkotásokat láthatunk.

Maróti Blanka

Cselló, akadémia

Az akadémia szó etimológiailag egy félistenről elnevezett liget, az Akadémeia nevére vezethető vissza: ebben a ligetben tartotta Platón első filozófiai előadásait tanulni vágyó fiatalok kis csoportjának. A liget után lett tehát a szellemi képzés legmagasabb fórumának neve „akadémia”. Hasonló légkörben telt a *Veszprémi Csellóakadémia* néhány, de annál sűrűbb napja – a résztvevők számára legalábbis biztosan. A szűk körben könnyű volt az ismerkedés és természetesen a közös munka, a résztvevőket magával ragadta a cselló jelenségével való foglalkozás vágya, a cselló iránti kimeríthetetlen érdeklődés, a zenére koncentráció.

De hogyan jött létre, milyen projekt a *Veszprémi Csellóakadémia*? A kezdeményezés mögött Molnár Andrea csellista áll – övé az ötlet és a megvalósítás egyaránt. Molnár Andi nem először szervez csellótábort Veszprémben, a Grazi Művészeti Egyetem tanára Rudolf Leopold kollégájával karöltve évek óta Veszprémbe hozza növendékeit egy nyári táborba. Andi veszprémi születésű, itt kezdett csellózni Pájer Sára növendékeként, majd a konzervatóriumot is itt végezte, ahol bécsi és grazi felsőfokú tanulmányai után tanított is. Érthető hát, hogy a cselló és Veszprém városa – még akkor is, ha időközben hosszú ideje külföldön tanít, és számos külföldi fellépést tudhat maga mögött – szoros kapcsolatban állnak nála. A biztos gyökerek azonban nem mindig indukálják a hozzájuk való viszonyulás egyértelműségét. Mennyire határoz meg az, ahonnan jövök; tartozom-e valamivel azoknak, akiktől a tudásomat kaptam; él-e még a régi kapcsolat azokkal, akikkel együtt tanultam...? Valószínűleg hasonló kérdések foglalkoztatták Molnár Andit, amikor kialakult benne a *veszprémi csellisták*, egy Veszprémhez kötődő, a veszprémi zeneiskolán és konzin nevelkedett, legendás csellótanárok keze alatt formálódott közösség koncepciója. Ezen koncepció gyümölcse a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program támogatásával megvalósult *Veszprémi Csellóakadémia*, illetve egy veszprémi és Veszprémből elszármazott csellistákkal készülő interjúsorozat is.

A *Csellóakadémia* azonban nem (csupán) arról szól, hogy egykori veszprémi csellisták nosztalgiáznak a zeneiskola falai között. A *Csellóakadémia* egy kurzus és egy koncertsorozat együttese, ahol a cselló zenei sokszínűsége és a csellótanulás örök érvényű kérdései egyaránt teret kapnak. Az első *Csellóakadémia* kurzusát Varga István, a Zeneakadémia tanára, több kamarafarmáció tagja tartotta. A zenéről alkotott filozofikus távlatú meg látásai, a tudatos hangszeres játékra nevelő kérdései szuggesztív előadásmóddal párosulnak, mindenki meghatározó gondolatokkal gazdagodva mehetett haza a kurzusról. A rendezvény veszprémi kötődését többek között a kurzus egy veszprémi csellistának járó ösztöndíja is megtestesíti, melyet megtisztelő volt idén sajátomnak tudnom, és melyért itt is szeretnék köszönetet mondani.

Esténként változatos programot hallhattunk változatos előadói összeállításban. Bemutakoztak többek között olyan fiatal művészek, mint Stankowsky Endre, aki Gaspar Cassadó *Szóló-szvitjében* megtalálni látszott a személyiségéhez talán legközelebb álló zenét, melyet szenvedélyes, olykor túlzó, minden pillanatában őszinte előadásban tolmácsolt; vagy Hartmann Domonkos és Csabay Domonkos duója, akik nemcsak a kamarazenélés bensőséges ismerőiként léptek fel, de a zenei elegancia és az értelmező előadásmód képviselőiként is. A Veszprémből indult csellisták – többek között Szabó Judit vagy Ripka János – egy csellókórus-

ban egyesültek Molnár Andrea kollégájának és egykori tanárának, Rudolf Leopoldnak a volt diákjaival, ami a családi, vidám hangulatnak és a zenei profizmusnak egy kiváló társulását eredményezte. A csellókórus a cselló hangzásának lehetőségeit ismerő és kihasználó Rudolf Leopold kifinomult átíratait adta elő, a koncert felében Boross Csilla énekesnő szólózott.

A rendezvény egy érdeklődő, nem kis részben szakmai közönséget vonzott, zenetanárok, műértő zenekedvelők, ismerősök egyaránt megfordultak a koncerteken. A *Csellóakadémia*ban rejlt potenciál, a programok nivója azonban még szélesebb közönséget kiált – persze amennyiben ez nem ellenkezik a koncepcióval. A koncertek mellett például a kurzus és a csellókórus tagjainak alkalmi órái szintén látogathatók voltak, amit csak kevesen használtak ki. „Nem vagyunk marketingcég” – mondta Molnár Andi is, a szélesebb közönség elérése, a szervezés csiszolása tehát egy feladat lehet a *Csellóakadémia* számára, ha folytatódik.

És folytatódjon! A *Veszprémi Csellóakadémia* nemcsak a volt veszprémi csellistákat kovácsolja mind szakmailag, mind emberileg egyedülálló közösséggé, de megismerteti a fiatal csellistagenerációval a veszprémi csellózás múltját és jelenét is, elősegíti az élménnyel tanulást, és nem utolsósorban elhossa a veszprémi közönségnek a csellóirodalom válogatott darabjait, a cselló hangzásának megannyi árnyalatát. Ily módon ez az akadémia olyan komplex edukatív és kulturális funkciót lát el, amelyből korosztály és szakmai út tekintetében is emberek széles spektruma gazdagodhat.

Naszer Tamara

A jelen zenészei

„A jövő zenészei Európában, Európa zenészei Veszprémben” – *Fiatál tehetségek koncertje*. Budapest, Magyar Zene Háza. 2022. november 3.

Veszprém zenei életébe nyerhettek bepillantást az érdeklődők Magyarország legújabb és legizgalmasabb, több nemzetközi díjjal is kitüntetett koncerthelyszínén, a Magyar Zene Házában az egy hónapon át tartó programsorozat részeként. Képviselték magukat az országosan ismert fesztiválok, köztük az *Auer Fesztivál*, a *Veszprém-Fest* vagy a *Veszprémi Régizenei Napok*, és fel léptek olyan együttesek, mint pl. a *Mendelssohn Kamarazenekar*, *Veszprém Város Vegyeskara* és a *Gizella Női Kar*.

A gazdag kínálatban egy nagyszerű kezdeményezésre is felfigyelhettünk a programokat böngészve: fiatal, veszprémi származású, illetve egykor Veszprémben (a Csermák Antal Zeneiskolában és/vagy a Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskolában) tanult, világhírű művészek léptek fel, akik korábban talán sosem szerepeltek így együtt.

A november 3-i koncerten megbizonyosodhattunk róla, hogy Európa leendő kulturális fővárosa milyen remek táptalajként szolgált az itt tanuló művészpálántáknak, akik aztán főiskolai-egyetemi tanulmányaik végeztével rangos zenekaroknál, nagy múltú oktatási intézményeknél helyezkedtek el itthon és Európában.

Mindenképpen ki kell emelni Hordós Johanna zongoraművészt, aki a koncert ötletgazdája és az eseményre összeverbuvált muzsikuscsoport legtöbb tagjának kamarapartneré is volt ezen az estén. Ami a műsor-összeállítást illeti, igazán változatos, képzeletbeli „zenés utazáson” vehettünk részt korban és térben egyaránt: a barokktól kezdve egészen a jazzig, ráadásul a vonós-, a fúvós- és a zongorairodalomból is hallhattunk műveket.

Georg Philipp Telemann *a-moll szólófantáziája* nyitotta a hangversenyt, melyet a koncert legfiatalabb fellépője, Mitró Apolka szólaltatott meg oboán. Telemann a tizenkét szólófantáziáját eredetileg fuvolára írta, mely fürgébb az oboánál, Mitró Apolka mégis lendületesen vette az akadályokat saját hangszerén.

Ezután Kondorosi Karolina és Hordós Johanna játszotta Mozart *e-moll hegedű-zongora szonátáját*. Mozart egyik legszemélyesebb hangvételű műve ez a kéttételes szonáta, melyet a zeneszerző édesanyja halálakor komponált. Kondorosi Karolina előadásában felszínre kerültek a szonátában megbújó fájdalom és megrendülés hangjai is, miközben határozott zenei elképzeléssel tolmácsolta a hallgatóságnak a mű témáit.

Mitró Apolka tért vissza a színpadra egy virtuóz romantikus művel, a 19-20. századi olasz oboaművész és komponista, Antonio Pasculli *Nápolyi emlék* című scherzójával, Hordós Johanna kísérté zongorán.

Ezután következett a csellista Hartmann Domonkos, akinek magabiztos, virtuóz játéka egyértelművé tette számomra, hogy pódiumra született művész, ugyanakkor az általa előadott Kodály-szólószonáta líraibb, bensőséges részeinél egészen intim hangulatot tudott teremteni az előadóteremben.

A szólócselló-mű után szólóban érkezett a színpadra Hordós Johanna, akit eddig kamarapartnerként hallhattunk a koncerten. Először Maurice Ravel *Tükröződések* című művéből játszotta a *Szomorú madarak* című tételt, majd Bartók Béla op. 20-as alkotását: *Improvizációk magyar parasztdalokra*. A Ravel-mű Bartók zenéje előtt talán kicsit súlytalanok hatott, viszont az utóbbi kompozíció előadása az első hangtól az utolsóig magával ragadta a hallgatóságot.

Bartók után egészen különleges zene következett a hegedűs Revóczy Otília előadásában. A kortárs észt zeneszerző, Arvo

Pärt *Fratres* című művét ritkán hallani koncertterekben. Azt gondolhatnánk, hogy egy alapvetően repetitív zene előadása nem jelenthet akkora kihívást. De a *Fratres* nagyon gazdag szövetségű mű, így nem véletlen, hogy Pärt vonósnégyesre és fúvósötösre is átírta, és később még ötféle hangszerelést is közreadott.

Könnyedebb műfaj felé terelt minket Astor Piazzolla *Tavaszi Buenos Airesben* című kompozíciója, melyet Alföldi Nelli hegedűn, Hartmann Domonkos csellón, Hordós Johanna zongorán adott elő, befejezésként pedig igazi örömmel hallhattunk: Chick Corea *Armando's Rhumba* című számát Sebestyén Patrik hangszerelésében, az összes fellépő közös előadásában, Patrik trombitaszólójával.

A közönség szünni nem akaró tapssal jutalmazta a fiatal művészeket, abban bízva, hogy jövőre Veszprémben is hallhatjuk őket. Természetesen sokkal többen vannak, akiknek pályája innen indult el, és akikre büszkéek lehetünk, ezért a szervezők terve szerint a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program keretében nemcsak egy koncerten, hanem több napon át zajló sorozat keretében találkozhatunk a jövő zenészeivel városunkban.

Bolla Milán

Áradó romantika

A Nemzeti Filharmonikus Zenekar és Olga Kern hangversenye. Vezényelt: Rajna Martin. Hangvilla, 2022. november 7.

Liszt és Rahmanyinov hatalmas művei szólaltak meg a Nemzeti Filharmonikus Zenekar és Olga Kern zongoraművész tolmácsolásában. A Hangvilla nagytermének színpada épphogy elég teret hagyott a zenekar és a zongora számára, de a kiváló akusztika még a legkisebb zenei nüanszot is hűen sugározta az elragadtatott publikumnak. A siker borítékolható volt.

Gyorsan tisztázandó a cím „romantika” szava, hiszen *Rahmanyinov* alkotói korszakának jelentős szakasza – 1943-ban távozott a zenei Parnasszusra – már a „modern” zene időszakába esik, kortársai el is fordulnak a romantikától, ő azonban romantikusnak tartja magát, és vitathatatlanul az erre a korra jellemző eszközöket alkalmazza. A széles dallamívek, a dinamika teljes spektrumának

átfogása hangsúlyozott szélsőértékekkel, a gazdag, teljes szimfonikus zenekart igénylő hangszerelések ennek a stílusnak a jegyei. Az impresszionizmus érezhető hatását azonban talán ő sem tagadná. Liszt – az est másik nagy komponistája – a romantika nagya, és ha időnként tán kétszáz évvel is megelőzi korát, több mint 1200 művében zenei gondolatait dús érzelmek mentén fogalmazza. Nem tehetem meg, hogy ne emlékezzek meg a pár éve elhunyt Kocsis Zoltánról, aki a Nemzeti Filharmonikus Zenekar alapítójaként, karnagyaként és persze zseniális zongoristaként az est nyitóművében társszerzőként is szerepel Liszt *Ave Maria* témájának gazdag zenekari textúrájában.

A zenekar – tisztelegve Kocsis halálának évfordulóján – szenvedéllyel, professzionális szemlélettel és a kiváló, fiatal Rajna Martin dirigálásával sugárzóan hatásos művekből állította össze a tematikát. Nincs kérdés a játékkal kapcsolatban. Dacára az egyes pultokban szereplő nagyszámú hangszernek – csak bőgőből négy van, és cselló is hat, hogy csak párat említsek –, túpontosak a ritmikák, hamis hangról végképp szó sem lehet egyik szekcióban sem. Pedig nehezek a művek, de Rajna Martin is érti a dolgát, biztos kézzel, átgondolt zeneiséggel dirigál. A három zenekari mű: az *Ave Maria* a leheletfinoman színes hangzásaival, Rahmanyinov Böcklin-kép inspirálta *Holtak szigete* a gregorián témájával, gazdag mély tónusaival, sejtelmes világával és Liszt Victor Hugo költeménye ihlette *Mazeppa* című műve szinte szűkké teszik a Hangvilla terét. És ezt most szó szerint értem. Nagyszerű hely a Hangvilla, de megkockáztatom, egy ekkora zenekar számára talán már szűkös is a teret és hangertőt is tekintve. Amúgy meg szimpatikus a csapat, nem méltalankodnak, amikor a közönségből páran betapsolnak ott, ahol „nem szokás”. Árad hát ez a három zenekari mű, amelyek közül a *Mazeppa*, Liszt szimfonikus költeményének vezérmotívumból építkező záró darabja ovációra ragadtatja a publikumot. Szegény Rajna Martinnak jó párszor ki kellett futnia a pulpitus mögül, hogy meghajoljon, és a zenekar tagjait hangszercsoportonként felváltva felállítsa. Már csak ilyen a sikeres karmester és zenekarának élete.

Telitalátat Olga Kern zongoraművész meghívása. Az orosz-amerikai zongorista számos sikert tudva maga mögött, a nevével fémjelzett nemzetközi zongoraversenyek szervezőjeként a zenei világ porondján kivételes pozíciót foglal el. Persze nem ezért főnyeremény a meghívás, a magas technikai igényű, mégis ihletett motívumokkal teli játéka az, ami bárkit meggyőzhet, elsőrangú művésszel van dolgunk. Liszt *Haláltánc*, a Dies irae gregorián dallamból építkező és a pisai temető *Haláltánc* freskója ihlette mű egyszerre zongoraverseny és szimfonikus költemény is. A fugatóval, az indulószerű variációvá teljesedő gregorián témával, a zongorakadenciával a romantika egyik csúcspontja. Olga Kern interpretációja a korszak összes paradigmáját képes közvetíteni, és méltó partner ebben a zenekar is. Rahmanyinov *Rapszódia egy Paganini-témára* című darabja számos szerzőt megihletett. A 24 variációt megszólaltató, zongorára és zenekarra komponált műben szinte a képtelenséggel határos technikai igényvel lép fel. Maga Rahmanyinov, minden idők egyik legnagyobb zongoristája – valószínűsíthetően Marfan-szindróma miatt – hatalmas kezekkel rendelkezett. Másfél oktávot, például a C–G tartományt is képes volt átfogni, ez egy „normális” kezű zongorista estében maximum a C–E decima. A maga számára komponált művek éppen ezért sokszor szinte játszhatatlanok bizonyos helyeken, a zeneirodalom mumusai. Olga Kern nem hezitált, tökéletes virtuozitással, tudatos érzelmi momentumokkal tárja elénk a hegedű ördögének, Paganininek a honfitársa által parafrázelt változatos zeneiségű témáját. Karmester és zenekara itt is tökéletes partner, nem szorult a gyomrom sohasem, ami azt mutatja, azt tudtam adni magam a műnek és az interpretációnak. És ezzel sokan így voltunk, hiszen két ráadást is kikövetelt a publikum, egy Prokofjev-etűdöt és Rimszkij-Korszakov *Dongóját* zongoraátiratban. Méltó lecsengés.

A Filharmónia által szervezett koncert, a Nemzeti Filharmonikusok és meghívott vendégük, Olga Kern, ha nem is teljesen telt ház előtt, megkérdőjelezhetetlen produkciójukkal méltó emléket állítottak Kocsis Zoltánnak, nekünk pedig kell egy kis idő, talán majd egy újabb zenei élmény, hogy leülepedjen bennünk a romantika áradása.

Kovács Attila

„A világ mint lehetőség integet”

A Pannon Kultúrklub 2.0 záró rendezvénye a Papírkutyában. Zenés beszélgetés Vörös Eszterrel és Másik Jánossal. 2022. november 21

Integet, persze hogy integet a lehetőség, azután vagy meglátjuk az integető kezét az egyre erősödő szélben körülöttünk dülöngélő alakok között, vagy csak kapaszkodunk, amíg lehet. A fenti mottó két művész találkozási pontjához kötődik. Mindketten kezdettől tisztán látták a lehetőségeket, látták azt a világot, ami igazán érdekelte őket, és ami sokak számára egy elkoszolódott lencse mögötti távoli kép lehet csak. Az életpályájuk kezdettől a zene köré épült, s bár Eszternél volt apróbb kitérő, a révbe érést szintén a zene hozta meg számára.

A címben jegyzett, Navracsics Judit által moderált beszélgetés este apropója és közös nevezője pedig egy olyan ritka és speciális hangszer volt, amelynek ők ketten mesterei, és a zene, amelyben használják, mindkettőjük szívügye. Az argentin tangó és a fő hangszerévé vált bandoneon mentén születhetett meg számukra a közös munka, amellyel immár több éve turnézhatnak az országban, és a Budapesti Vonósoknak köszönhetően Másik János háromteteles műve, a *Fantáziák bandoneonra és vonózenekarra* is megszólal olykor a koncertjeiken.

Az előadás folyamán többször törtem a fejem, hogy most tulajdonképpen közönségtalálkózón vagy talkshow-n vagyok, de aztán ennek talán nem is volt jelentősége. Egy nyugodt tempójú beszélgetésnek lehettünk tanúi, mintha csak egy nagyobb nappali szobában zajlott volna az egész. Megismerhettük Vörös Eszter és Másik János szakmai pályáját, kiemelve azokat a fontosabb metszéspontokat, mint a zongorázás, a jazz szeretete, a bandoneon, amelyek aztán közös előadói est létrehozására inspirálták őket. Szóba kerültek Másik János kacskaringós komoly- és könnyűzenei tanulmányai, a pályájának kezdetén elért sikerei a jazzben, még régi filmes kollégája, Can Togay is meglepte pár mondat erejéig, emlékezve a közösen készített hat filmre, melynek János a zeneszerzője volt, majd egykori kedvenc előadómmal, Cseh Tamással folytatott közös munkája – ami nekem az egyik első fontos zenei élményem volt gyermekkoromban –, s végül érintőlegesen az underground zenében játszott szerepe. Érdekes, hogy pont ez utóbbinak köszönheti azt a hanglemezt és zenekart, ami számára

a tökéletes kibontakozást, a zenei megérkezést jelentette, a Trance Balance-t.

Vörös Eszter veszprémi gyökerű művész, zenét szerető és művelő őszekkel, komolyzenei tanulmányokkal a háta mögött, s bár közgazdásznak tanult, az egyetem alatt a jazz visszairányította a megfelelő pályára. Saját magát zenészként és videós-ként említi leginkább, emellett riporter, újságírói munkái is kiemelkedők. A *National Geographic* magazinnál tanulta ki a szakmát, és ezen időszaknak köszönhetően elkezdett világot látni. S a világ integrált. Találkozása az argentin tangóval és a bandoneonnal mindenképpen köszönhető. A bandoneon tulajdonképpen a harmonikának egy olyan változata, amely nem a testen függ, hanem ölben tartandó, ezáltal szabadabb játékot enged; mindkét oldalán gombok helyezkednek el, amik egy-egy hangot szólaltatnak meg úgy, hogy benyomva és kiengedve is más-más hang szól. Német gyökerű a hangszer, tengerészek segítségével jutott el Argentínába a 19. század első felében, ahol aztán a helyi zene alaphangszerévé vált. A mai napig kevesen tanítják Európában, de Eszter felkutatta ezeket a művészeket, és mesterkurzusokat vett tőlük. Videós-ként is sikertelen emlékeztetést alkotnia. Mintegy hat éven keresztül készítette

A Nagy Parranda – Történetek Gabriel García Márquezzel című dokumentumfilmjét, melyet a családtagok és barátok elbeszélései, valamint helyi énekesek dalai alapján alkotott a kolumbiai íróról. 2019-ben készült el a filmmel, s ekkor már közös munkát folytatott Másik Jánossal, így e film zenéjének a megírására már őt kérte fel. Vörös Esztert hallgatva, ahogy a pályájáról, a külföldi kalandjairól, a zene és a film iránti elhivatottságáról beszélt, a legfontosabb benyomásom az volt, hogy egyensúlyban van önmagával. Mindenféle manírtól mentesen, a lehető legtermészetesebb módon mesélt önmagáról és az alkotásairól, miközben fantasztikus dolgokat hozott létre.

Az este jellemzően beszélgetéssel telt, de azért eljátszott a két művész több dalt közösen és egyénileg is. Az elhangzott dalok javarészt a közös koncertjük gerincét alkotó szerzemények voltak, amellyel 2019-ben debütáltak. Olyan kellemes hangulatú és tempójú előadásnak lehettünk tanúi a két órában, amely ritka manapság. Hallgattam egy kicsit a *Levél nővéremnek I.*-ből, a *Presszó* soraival élve: „Zongora, jó kis hely. / Prima nő, finom nő. / Hát persze, jó kis hely... / Zongoráznak. / Így megy... Ez ilyen...”

Nyakas Krisztián

Kuriózumnak számít a Laczkó Dezső Múzeum anyagában az a 29 palettából álló gyűjtemény, amelyeken 73 festőművész kisméretű alkotása, mintegy emlékkönyvi bejegyzése látható. Ezek a palettafestmények Sümegen születtek az 1920-as években olyan kezdeményezésnek köszönhetően, amelynek Darnay Kálmán ottani vaskereskedő volt a megálmodója.

Paletták

avagy amikor egy sokat kallódott műtárgycsoport új életre kel

Halvány reminiscenciák

Séd, 2022. 4. sz., 46. old.

Különös már az is, hogy egy vaskereskedő a képzőművészet pártolására figyelmet fordított, s ezért anyagi áldozatokat hozott. Darnay Kálmán (1864–1945) régész, író, műgyűjtő, és mintegy csak mellékesen vaskereskedő, ami az anyagi háttérét biztosította költséges hobbijának. Mint ő maga több helyen is leírta, akkor ragadta magával a gyűjtőszendevély, amikor 13 éves korában, 1877-ben Sümeg várának

„alagútjában” egy sarkantyút talált, amely felkeltette a régi korok emlékei iránt az érdeklődését, s meghatározta egész további életét. A sarkantyúból egy rendkívül gazdag és sokoldalú múzeum nőtt ki, amelyből mára már – ahogy a minap egy, a Művészetek Házában látható kiállítás kapcsán már elméltünk róla – csak töredékek maradtak. S ezen töredékek közé tartozik ez a 29 paletta, amelyek csodálatos módon, viszontagságok után, de szerencsésen a veszprémi múzeum gyűjteményét gazdagítják.

Darnay Kálmán nagybányai mintára Sümegen is művésztelep létesítését tervezte, s bekapcsolódott abba a kezdeményezésbe, amelyet a Képzőművészeti Főiskola indított el, hogy növendékeinek képzését sokoldalúbbá tegye. „A Főiskola nagy súlyt fektet arra, hogy a növendékei a téli műtermi munka után a nyári hónapokat tanári felügyelet mellett, művésztelepeken töltsék. E telepek több szabadságot adnak, mint a főiskola műterme, és a témakör kibővülése is elősegíti az önállóságra való nevelést” – írta a *Magyar Művészet* 1925-ös 4. száma. Maga a főiskola is működött Budapesten, az „Epreskert”-ben egy ilyen nyári tanfolyamot, azonkívül hozzá tartozott még két állami művésztelep Miskolcon és Kecskeméten. Ezenkívül még több helyen is fogadtak művész-növendékeket, de ezek a nyári művésztelepek létüket kizárólag áldozatkész műbarátok bőkezűségének köszönhették. Ebben az évben ilyen művésztelep működött Mohácson, Makón, Jászapátiban, Csurgón. Sümegre 1925-ben 15 művész-növendék érkezett Rudnay Gyula művésztanáruk vezetésével. A *Magyar Művészet* folyóirat 1925-ben számolt be a vidéki – köztük a sümegi – művésztelepek működéséről, de a paletták dátumaiból tudjuk, hogy 1923-tól egészen 1931-ig szinte folyamatosan minden nyáron fordult meg itt művészek, tanárok és növendékek, s emlékül itt hagytak egy-egy palettát névjegyükkel. Voltak közöttük művész-tanárok is, mint Csók István, Tornai Gyula, Vaszary János, Rudnay Gyula, Edvi Illés Aladár, és természetesen a növendékek, „a jövő művészei”, ahogyan ezt az egyik paletta felirata mondja. S valóban többüknek művei ma megtalálhatók a Nemzeti Galériában.

Darnay Kálmán gyűjteményét kezdetben szülőházában helyezte el, ahol a vaskereskedése is volt. Itt az anyag egy „e célra épült templomszerű nagyterem tárlóiban volt elhelyezve” egészen 1909-ig, amikor a Kossuth utcán a Ramassetter-szoborral szemben álló épületet megvásárolta, amelynek emeletén megnyitotta a múzeumát. Ez a kor szintjén egy modern és rendezett igazi múzeum volt gázvilágítással és központi fűtéssel. Darnay Kálmán eladta a vaskereskedést is, beköltözött az újonnan vásárolt házba, s teljes idejét és figyelmét a Darnay Múzeumnak szentelte, amelyet már az állam is elismert közgyűjteménynek. Az akkor mintegy harmincezer műtárgyból álló gyűjteményt az állam nevében 1912-ben vette át Fraknói Vilmos címzetes püspök, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője, Szalay Imre és Mihalik József.

De már 1902-ben megszületett az a terv, hogy ez az anyag egy Keszthelyen majdan felállítandó „Dunántúli Központi Múzeum” alapját képezne, amelybe végül a Múzeumok és Könyvtárak

Főfelügyelőségének írt levelében Darnay Kálmán is beleegyezett. „Jólehet mindig az volt a vágyam, hogy a múzeum Sümegen, szülővárosomban legyen állandósítva, és fennállása örök időkre biztosítva, de meghajlok a Méltóságos főfelügyelő úr azon alapos és megdönthetetlen indokai előtt, hogy városunk a világ forgalmától félre esik, és annak egyedüli székhelye csak Keszthely lehet, mely a Balaton vidék legszebb jövőjű városa, és nem csak hazánk minden részéből, de előbb utóbb a külföld által is látogatott fürdőhelye lesz hazánknak.” Végül a megállapodást úgy kötötték meg, hogy a teljes gyűjtemény átkerül Keszthelyre, de a Kisfaludy-emlékanyag, valamint a helytörténeti vonatkozású műtárgyak Sümegen maradnak. A keszthelyi múzeum pedig felveszi Darnay nevét is, s ő lesz első igazgatója. A Balatoni Állami Darnay Múzeum épülete azonban csak 1937-re készült el, s ez év végén a minisztérium a gyűjteményt Keszthelyre átszállította.

A háború utolsó éveiben a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 51 ládányi anyagát ideiglenesen szintén Keszthelyre menekítették. A front közeledtével a Balatoni Múzeum és a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum muzeális értékeit 1945. január 5-én Zala megye kormánybiztos főispánjának utasítására két vasúti teherkocsiban fegyveres kísérettel Zalaegerszegrre szállították. 1945. március 28-án szovjet repülők támadták a zalaegerszegi állomást, a múzeumi műtárgyakkal megrakott két teherkocsit bombatalálat érte, és a kocsikban tárolt muzeális anyagok megsemmisültek. Darnay Kálmán még értesült gyűjteménye sorsáról, s talán ez is hozzájárult július 3-án bekövetkezett halálához. (Sági Károly: *Hetven éves a keszthelyi Balatoni Múzeum*, VMMK. 8/1969. 30.)

A Sümegen maradt gyűjtemény csaknem épségben megúsza a háborús eseményeket, s vezetője Darnay Kálmán halála után Sabján János nyugalmazott állami gimnáziumi igazgató, kormányfőtanácsos lett. A paletták nyilván helytörténeti anyagnak minősültek és Sümegen maradtak, szerepeltek is a különböző műtárgyleírásokban. De egyébként az anyag szétválasztása nem történt következetesen, amit az is mutat, hogy a keszthelyi múzeum igazgatója folyamatosan követelt még újabb műtárgyakat Sümegről, amely követelést Sabján János és Darnay Kálmán özvegye következetesen visszautasított. Miután a Sümegen maradt gyűjteményrész bemutatására a múzeumépület már nem volt alkalmas, mivel több helyiségét lakás céljára lefoglalták, Sabján János azt

kérte, hogy Kisfaludy Sándor házáat adják át a múzeum céljaira, amely hosszas utánjárás után végül 1950-ben megtörtént. Amikor megalakult a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, a Kisfaludy Múzeum mint kiállítóhely ennek a szervezetnek a része lett.

A rendkívül gazdag Darnay-gyűjtemény így módon szóródott szét, részben elpusztult, részben egyes darabjai elkallódtak a különböző költözések és tulajdonosváltások során. Szükségessé vált a még fellelhető műtárgyak összeírása és szakszerű beletárolása, amely munkát a veszprémi, akkori nevén Bakonyi Múzeum munkatársai végezték el.

A szerencsés módon megmenekült palettákat 1986-ban leltározták be. Gopcsa Katalin művészettörténész felfigyelt különleges értékükre, s 1998-ban elhatározta, hogy kiállításon mutatja be őket. A vonzó, művészi kihívást is jelentő ötletet felhasználva, a kiállítás mellett műtermi körülményeket teremtve felkérték a kortárs művészeket egy-egy palettafestmény elkészítésére. A kérésnek sokan örömmel eleget tettek, s a múzeum gyűjteménye újabb 29 festett palettával gyarapodott. A kiállítást a veszprémi múzeum 2006-ban elvitte Erdélybe is, a sepsiszentgyörgyi Gyárfás Jenő Képtár fogadta a palettafestményeket, s húsz ottani művész csatlakozott a kezdeményezéshez. Igazi meglepetésként hatott az erdélyi művészek palettáinak innovatív egyedisége, amelyeken, mint Gopcsa Katalin megfogalmazta, „átütő erejű, bámulatos vitalitást tükröző, sokszor nyugtalanító mondanivaló” jelenik meg. Tömören, feszesen, s kis méretben fogalmazni nem is olyan könnyű, különösen nem ad hoc jelleggel, hasonlóképp, mondhatnánk, mint szonettet írni. Így nem is csoda, hogy néhány művész inkább hazavitte a palettát, hogy műtermi magányában dolgozzon. Korlátok, szigorú szabályok között alkotni mindig is vonzó. Átgondoltnak lenni és könnyednek is tűnni, megőrizni a pillanat frissességét. Darnay Kálmán egykor volt kezdeményezéséből szinte új műfaj született, s bár gyűjteményének nagy része elpusztult, inspiráló hatása révén szellemisége tovább él.

Mintegy hetven év távlatában összehasonlítva az egykor és ma készült műveket, két korszak tükörképét kapjuk. „Az újonnan született alkotások is mutatták és mutatják, mennyire megváltozott a művészek szemléletmódja: ezek a »pseudo-paletta-művek« más hangvétellel, más alkotói attitűdről, más eszköztárról és más világról vallanak” – írta Gopcsa Katalin abban a kiadványban, amely a palettákról a Laczkó Dezső Múzeum kiadásában 2006-ban megjelent.

László Péter

Ki volt Laura Turner?

Ki volt Laura Turner, Csikász Imre menyasszonya? László Péter előadása. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy-terem. 2022. szeptember 29.

A Veszprémi Múzeumegylet meghívására tartott előadást László Péter művészettörténész 2022. szeptember 29-én 16 órakor az Eötvös Károly Megyei Könyvtár Kisfaludy-termében. E lap olvasói bizonyára nem először hallják a veszprémi születésű, fiatalon elhunyt Csikász Imre szobrászművész nevét, de vajon menyasszonyáról, Laura Turnerről is el tudnánk mondani ugyanezt? Nem túl valószínű.

Séd, 2022. 5. sz., 35. old.

László Péter a veszprémi múzeumban töltött évtizedei alatt, sőt még azt követően is, több ízben foglalkozott Csikász Imre munkásságával. Az is neki köszönhető, hogy az 1980-as években a szobrász unokahúga, Horváth Margit számos értékes dokumentummal és a családhoz köthető tárgyi anyaggal gyarapította a múzeum gyűjteményét. Ekkor keltette fel a művészettörténész figyelmét Csikász életének egyik fontos „mellékszereplője”, Laura Turner is.

Imre hazautazott Veszprémbe, majd ősszel megkezdte itáliai tanulmányútját. Igaz, október elején még rövid időre visszatért a belga fővárosba, hogy búcsút vegyen kedvesétől.

1911 tavaszán még tervben volt Laura esetleges magyarországi látogatása, azonban novemberben Imre egyedül utazott

Laura Turner 90 éves korában

Laura alakja a művész legjobb barátjának, Ribó Zoltánnak 1930-ban megjelent Csikász-életrajzában bukkant fel először, mint a szobrász egyetlen és igaz szerelme. Ribó még a pár egymáshoz címzett szerelmes leveleiből is idézett egy-egy mondatot, azt a benyomást keltve, mintha csupán Imre korai halála akadályozta volna meg házasságukat. Amíg nem kezdett el Laura Turnerrel mélyebben foglalkozni, addig László Péter sem kérdőjelezte meg a Ribó-féle életrajz hitelességét. Pedig hamar kiderült, hogy ez az életrajz inkább csak egy szubjektív visszaemlékezés, amely finoman elhallgat egyes részleteket, különösen azokat, amelyek a szobrász menyasszonyára, Laura Turnerre vonatkoznak.

Csikász Imre 1907 őszétől 1910 nyaráig Brüsszelben tanult, itt az akadémián ismerkedett meg a festőnövendék Laura Turnerrel, akivel 1909-ben eljegyezték egymást. A szerelmesek nagyjából egy évet tölthettek együtt Brüsszelben, mivel 1910 júniusában

Fincure 19107
Perte - 1/6
Perte összeművel jövevény
Imre

haza, és a következő két évet pesti műtermében, illetve a kecskeméti művésztelepen töltötte. Ebből az időszakból már nem ismerjük levelezésüket. Miután 1914. január 23-án Imre elhunyt Budapesten, február 4-én Laura tört magyarsággal még írt egy levelet édesanyjának, amelyben mély fájdalommal kérte, hogy küldjön neki valami emléket; egy fényképet Imréről, vagy a jegygyűrűjét. Egy lepréselt szalmavirágot is mellékel, pedig ekkor már egy másik férfi felesége volt, és annak gyermekét várta.

László Péter igyekezett minélt többet megtudni Lauráról, s bár sokáig ez lehetetlen vállalkozásnak tűnt számára, a lassan összeszedetegetett információkból egy kalandos életút állt össze, ami őt is meglepte.

Laura Turner 95 éves koráig élt. A brüsszeli akadémián festőnek tanult, és a belga expresszionizmus egyik kiváló képviselője vált belőle. Emlékét egy kis társaság máig ápolja, aminek kezdeményezője Jacques Gaand, aki számos dokumentumot és fényképet gyűjtött össze, melyeket szívesen osztott meg László Péterrel.

Laura 1888. január 25-én Brüsszelben született. Édesapja az angol származású Rowlex Bembo Turner volt, aki a bicikli történetében játszott szerepet. Az 1860-as évek végén az ő közvetítésének köszönhetően vált népszerűvé a velocipéd Angliában. Édesanyja a francia származású Henriette Bertier. Laura 1904 és 1912 között az Académie Royale des Beaux-Arts növendéke volt, ahol Jean Delville és Constant Montald szimbolista festők mellett tanult, művészeti tanulmányait a londoni Chelsea Art Schoolban, majd a müncheni Atelier Hofstetterben folytatta.

Váratlan fordulatot jelentett László Péter számára, mikor rádőbönt, hogy Laura Turner 1913. augusztus 27-én (még Csikász Imre életében) férjhez ment a lengyel származású bányamérnökhöz, Isaac Alterhez. Ez volt az a pont, ahol világossá vált, hogy Ribó Zoltán Csikász-életrajza nem tekinthető objektív forrásnak, csupán egy jó barát elfogult visszaemlékezésének.

Laura és Isaac Alter kisfia 1914. július 10-én született meg Brüsszelben. A házasság azonban hamar zátonyra futott, Alter az 1917-es nagy októberi forradalom után Berlinbe, illetve a Szovjetunióba utazott, csatlakozott a bolsevik párthoz, és Jean Arens néven szovjet diplomata lett. Hivatalosan csak az 1920-as évek végén váltak el. Rövid angliai tartózkodás után Laura 1919-ben visszatért Brüsszelbe, és ott élt haláláig. Nem ment férjhez újra, nem született több gyermeke. Fia, Éli Jacques, majd angolosan Jack Turner 1944-ben az Egyesült Államokba emigrált, és Miami-ban telepedett le, édesapjával nem tartotta a kapcsolatot, és „ismeretlenül” is gyűlölte.

Laura Turner brüsszeli műtermében az 1920-as években

Hogy László Péter számára az egész történetben a legizgalmasabb figura a bányamérnökből szovjet ügynökké avanszált Isaac Alter volt, az tisztán kiderült az előadásából. Hosszasan mesélt annak filmbe illő életéről, amelyben a nagy lábón élő nőfaló túlélte egy moszkvai merényletet, szolgált a párizsi szovjet nagykövetségen, aludt Raszputyin ágyában, főkonzulként pedig két évig élt New Yorkban, míg végül 1937-ben kémkedés és ellenforradalmi tevékenység vádjával kivégezték. Az ő életét Anetta Caratsch-Gattiker tárta fel és publikálta 1988-ban.

Laura Turner, aki valószínűleg semmit sem tudott férje üzemeiről, Brüsszel csendes külvárosában, Uccle-ben élt macskáival és madaraival. A festészet mellett tanítással is foglalkozott, és rendszeresen kiállított. Az 1930-es évek elején megfordult a Felvidéken, ahol számos portrét, életképet festett, és Michalovcében, a görögkatolikus redemptorista kolostorban egy freskót is készített. Azonban életének ez a részlete még megfejtésre vár.

Bízom benne, hogy László Péter nem hagyja kéziratban a Laura Turnerre vonatkozó kutatásait, hanem minél hamarabb publikálja munkáját. Fontos mérföldkövet jelent ez majd, hiszen a felszínre került bizonyítékok miatt teljesen újra kell értékelni Csikász Imre életrajzát is.

Sipos Anna

Laura Turner: Zöld ruhás nő és macskája

Nem mindennapi irodalmi eseménynek lehettek tanúi azok, akik ellátogattak a *Híd Összművészeti Minifesztivál* keretében rendezett irodalmi estre, melyen Beszédes István vajdasági költővel találkozhattak az érdeklődők. A beszélgetés mellett – melyet Ladányi István irodalmár vezetett – egy-egy jól időzített pillanatban a Pannon Várszínház színészei által tolmácsolts versek és megzenésített szövegek is elhangoztak, amelyek még közelebb hozták a közönséghez az alkotó műveit.

Kultúra, költészet, színház

Beszédes István vajdasági költő estje. *Híd Összművészeti Minifesztivál*. Hangvilla, 2022. november 8.

Hatásos indítás volt a szerző egyik saját művének, az *Önarckép* című versnek felolvasása, mely ars poeticaként szépen felvezette mindazt, ami a költői est során részleteiben is megmutatkozott az olvasók előtt: ki Beszédes István, és mik verseinek fő összetevői.

A moderátor, Ladányi István irodalomtörténész nemcsak profin felvezette, hanem kérdéseivel szépen ki is bontakoztatta az alkotó költészetéhez való viszonyának témáját. Megtudtuk, milyen sok területen tevékenykedik, a megjelent verseskötetek mellett írt drámákat, folyóiratokat szerkesztett, létrehozta az első irodalmi – a társművészeteket is bevonó – portált, a *zEtna* elektronikus folyóiratot, de számos színházi, illetve kultúra- és művelődésszervező élmény is felidéződött a beszélgetés során.

A művészetek iránti szeretetének kialakulásáról, az első inspirációkról kérdezte először Ladányi István a szerzőt, aki élvezettel beszélt arról, hogy már gyerekkorától a könyv, az irodalom és a nyelv

jelentette számára a világ felfedezésének élményét, melyet egyfajta Don Quijote-i kalandnak élt meg. Szó esett az első szárnypróbálgatásokként íródott szerelmes versekről, s hogy a kezdetben személyes megszólalásokat miként váltotta fel egy teljesen más hang, s hogyan alakult ki Beszédes István sajátos lírája. „Nem szoktam személyes lenni, én mások találkozását tükrözöm” – vallotta magáról, utalva arra a tudatos szövegépítkezésre, amelynek alapját a különféle szerepek és szituációs játékok adják. Izgalmas volt hallgatni, ahogy mesélt alkotói munkásságának fontos momentumairól, költészetének meghatározó elemeiről, melyek többnyire nyelv és objektívek kereséséről szólnak. Fontos számára a megfelelő távolságból, közvetett tárgyakon és dolgokon keresztül való szemléltetés, a különféle tájleírai experimentumokkal való játék, de jellemző rá a hiátusok használata és annak a kivetítése, milyen, mikor az én a semmi részeként van jelen egy-egy műben.

A versírói folyamatokról való diskurzus után némi kitekintés következett az életút bizonyos momentumaira, szóba került a háború hatásaként bekövetkező át-, majd visszatelepülés Zentára, és a családi gyökerekhez való ragaszkodás fontossága.

Kellemes meglepetésként és üdítően hatott, hogy az est nem pusztán kérdések és válaszok mentén épült fel, hanem ezeket olykor megszakították a Pannon Várszínház nagyszerű színészei, előadásukban megzenésített és felolvasott Beszédes-versek hangzottak el. Elsőként egy csodaszép, hangzatos zongoradarabra komponált alkotást, a *Találatok Newton almájára* című költeményt hallhattuk, mely jól szemléltette az elbeszélő színházhoz és a színházhoz való viszonyát, de az ezt követő felolvasások is többnyire a színházi ambíciókra, a részben kiteljesedett drámaírói énrre reflektáltak. Ladányi István erre reagálva rá is tért ennek a színházi irányultságnak a mibenlétére, s jól rámutatott mindarra a szövegen kívüliségre, ami a versekben nem kimondható módon, hanem inkább hozzáképzelt lényegként jelenik meg. Hogy Beszédes István úgy hozza létre szituációs szövegeit, hogy alkotásai során nem az alanyi költői ént, hanem a lét egészének az esszenciáját igyekszik megragadni.

Ezt követően a közreműködő színészek által jó néhány kisszínházi történet következett versben, melyek további értelmezési lehetőségeket adtak Beszédes István lírájához: a cselekmény helyett a karakterek fontosságának lényegét, a több szempontból való megvilágítás lehetőségét, a lebegtetés, súlytalanság, álom motívumának szerepét.

Az est lezárásaként még néhány felolvasás és megzenésített vers következett, ez utóbbiakat a költő maga adta elő akusztikusgitar-kísérettel. Az idő észrevétlenül szaladt el ezen az estén, amelyet összességében jó hangulat és sodró lendület határozott meg. A pályatárs moderátor igyekezett minél több meghatározó és érdekes történetet „kiszedni” Beszédes Istvánból, amelyeket szépen kiegészítettek a színészek által közvetített hatásos és emlékeztető szövegmondások.

Éltető Erzsébet

Határainkon innen és túl

Híd Összművészeti Minifesztivál. Hangvilla, 2022. november 8–10.

Három izgalmas előadás: két táncszínházi produkció, amelyeket 2021-ben már láthatott a veszprémi közönség, és a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház előadása várta a kortárs előadóművészet progresszív irányainak befogadására is fogékony publikumot a Pannon Várszínház minifesztiválján, amely az évenként megrendezett nemzetközi kortárstánc-fesztivál eseményeit hivatott összekötni, egyben ablakot nyitva határon túli műhelyek munkáira. Mindhárom előadásra jellemző a kísérletezés, a határok átlépése műfaji, tematikai, színházi nyelvi szempontból is.

Lélek, jelenlét

Ház Edénegyház. Lakki Katalin performansza. HHD – Veszprémi Hangvilla, 2021. november 19.

Az az életemmel, amelyet...
A lélek...
A jelenlét...

Séd, 2021. 6. sz., 36. old.

Híd alkotók Veszprémben

Híd alkotók Veszprémben...
A híd...
Az alkotók...

Séd, 2021. 6. sz., 39. old.

Amit néznek, am

Amit néznek, am...
Amit néznek...
Am...

Séd, 2021. 6. sz., 46. old.

Vérvörös és fekete

Vérvörös és fekete...
Vérvörös...
Fekete...

Séd, 2021. 6. sz., 47. old.

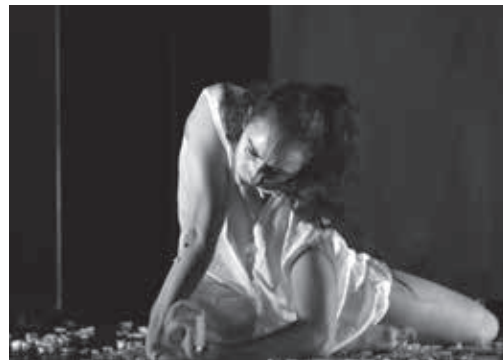
Szeretem, hogy nem hagynak sokáig elérzékenyülni: a koreográfia részévé emelt feltakarítás is jelzi, a humor, az ironia szintén a táncnyelv része.

Sokféle értelemben határátlépés a *Mestermunka*, Cuhorka Emese és Molnár Csaba, a Bauhaus színpadi műhely – leginkább Oskar Schlemmer *Triadikus balletje* (interjú, TVR1, *Magyaradás*, 2021) által inspirált – előadása, amely az alkotók szerint nem az önkifejezés regisztereiben értelmezhető: „objektíven veszi szemügyre, hogyan lesz a test önmagunk és mások mestermunkája, a tudatos és tudattalan demonstrációk felülete”. Ebben a felfogásban a táncos teste egyrészt úgy interpretálódik, mint tanulás, tapasztalatok és kulturális hagyományok által formált műalkotás, másrészt – a színház kontextusában – a tér, a forma, a színek, a kellékek

és a másik táncoló test viszonyrendszerében értelmezhető, tárgyiasult, jellel váló scenikai elem, a produkció térben mozgó összetevője.

Cuhorka Emese és Molnár Csaba előadása azonban nem pusztán „mechanikus balett”, benne a látványos vizuális elemek szimbolikus-metafizikai tartalmakkal telítődnek. Az asszociációkat előhívó erős képekkel, szín-, jelmez- és zenei váltásokkal (Gryllus Dávid zenéje) kompozíciósozattá, mozgástételekké strukturálódott dramaturgia a mesefigurákat idéző jelmezek és játékos-mechanikus mozgások kezdőpontja, valamint a színpadi tér univerzumának sötétjéből előgomolygó, a másik táncost és a színeket is benyelő feketeesség (döbbenetesen erős kép, bennem Tolsztoj Ivan Iljicsének fekete zsákját idézi fel) végpontja között az életút (hangsúlyosan: a művészt/ táncosé) stációit látszik felvillantani erős képekkel, mint a mechanikus, már-már vallásos kultusszá emelt testépítés, az interakciókban le/összefolyó testfestések alól előtűnő emberi test, a jel, a táncnyelv részévé emelt meztelenség, a megfeszítés motívum felvillanása, vagy a testekre hullatott, a mulandóságot megidéző por-archetípus. Ember és művész, test és produktum, egyedi képek és kollektív emlékezet, kellék és jelmez, művészi és befogadói komfortzónák határain táncol az előadás.

Elkülöníthető-e az alkotó művész személyes élete és az általa létrehozott életmű? Mit jegyeztünk meg Csáth Gézá-

ról? Hogy csodagyerek volt, sokoldalú tehetség, akinek 14 évesen zenekritikája, 16 évesen novellája jelent meg nyomtatásban; aki először ismerte fel Bartók és Kodály jelentőségét; és aki kb. másfél évtized alatt a 20. század első felének egyik legfontosabb irodalmi életművét hozta létre (és akkor még nem beszéltünk pszichiátriai írásairól)? Vagy azt, hogy Brenner József ígéretes csodagyerekből drog- és szexfüggő, az orvosi etika és tisztesség minden határát átlépő felnőtté lett, akin élete végén elhaltalmasodott a paranoia, és lányuk szeme láttára lelőtte feleségét, majd öngyilkos lett alig 31 évesen? Bonyolítja a helyzetet, hogy 10 éves korától haláláig naplót vezetett, s orvos-pszichiáter lévén diagnosztikus pontossággal, egyben szókimondó egyértelműséggel dokumentálta testi-lelki leépülését, beleértve szexuális kicsapongásait és a függőséggel folytatott reménytelen küzdelmét.

Minden elképzelhető határt átlép a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház előadása (Lovas Ildikó *Amikor Isten hasba rúg* című regénye alapján, Urbán András rendezésében). A dramaturg, Góli Kornélia szerint (interjú, *Kultúra, Színház, Vajdaság*, 2022) az előadás a „név: dialógus” szerkezetű, Csáth szövegeinek felhasználásával készült regény (amely az íróról kialakult képet szándékozik a közhelyektől mentesíteni) fragmentált szerkezetét, vizuális világát tükrözi. Az alkotási folyamatban a rendező és a színészek közös munkával, improvizációkkal, sokszor saját komfortzónájuk határait átlépve keresték a szöveg képekben, szcenikai megoldásokban elmondható igazságát. A darab – amely három nő: az anya (aki arról beszél, hogy egy furcsa-nagyszerű lényt hozott a világra, akiben egy ember és egy kobold egyesült), a feleség és a lány nézőpontjából beszél Csáth-Brenner életéről, kapcsolatairól, vívódásairól – asszociatív-szürreális-archetipusos, erős képekben fogalmaz, a színészek játéka a nagyrészt előre felvett hangbejátszásként megszólaló szöveg mélyrétegeinek értelmezési kísérlete, a történesek lélektani mélységeinek feltárása. Akvárium-anyaméhben lebegő meztelen test és a „magzatvízben” végül felbomló csontváz kezdő- és végpontja között egy rémálom-má torzuló élet stációi: madárfejű ember platformcipőben, bepólyált fejű embertorzók: a személyiség végső osztottsága; belső szerveket szemléltető bábú többértelmű használata; rúzsfoltsbekkel borított női test; egy tál paradicsom felhabzsolása – egy életígéret felemésztése... Mindez a dramaturgiai megoldások szabadságával, illúziómentességével együtt (a figurák a szemünk előtt alakulnak át; a vajúdó nő végül kiviszi és kiviszi a hasprotézist...) zsigerekig ható, a tudat mélyrétegeit megérintő előadást eredményez.

A *Híd* azért épül itt, Veszprémben, hogy átíveljen „határokon, nemzeteken, kultúrákon, műfajokon”. Az idén is jó volt átmenni rajta.

Fürj Katalin

IRODALOM

Szabó Zsófia: A Bauhaus színpada. *Képzés és Gyakorlat*, 2019. 17. évfolyam, 3–4. szám.

